

ngv

Nederlandse
Genealogische
Vereniging

Kwartaalblad van de
afdeling Twente
Nummer 1 - 2019

Twente Genealogisch 2019

De Noordmolen in de buurschap Deldeneresch

Door: Marieken Scholten-Sijes

De oudste bewaarde vermelding van de Noordmolen is van 1347. In dat jaar kocht Herman van Twicklo "Huize Eijsink" de aan de Azelose beek liggende Noordmolens van de herenboer (edelman) Berend van Hulscher. Of het toe al een dubbelmolen was, is onzeker. In het bisschoppelijk register van 1325-1336 wordt gesproken over "**de twe Noertmolen ghelegen in de Kerspel Delden.**"

Om de molen te kunnen laten draaien is indertijd de Oelerbeek over enige kilometers tussen dijken door vanaf het latere Carlshaven in een rechte lijn naar de Noordmolen verlegd. Het deel van de beek na de molen, de Azelerbeek, werd uitgegraven waardoor een verval ontstond dat voldoende was om de molen aan te drijven. Al dit graafwerk is nog duidelijk in het landschap te zien. In het verleden was de Noordmolen een dubbelmolen, zowel voor koren als voor lijnzaad. Omstreeks 1830 raakten de molens buiten gebruik. Er waren ondertussen betere methodes om te malen ontwikkeld. De korenmolen is toen afgebroken. De oliemolen raakte in verval. Het buitenwerk werd in 1917 weggehaald, terwijl het binnenwerk steeds is blijven liggen. Na renovatie is de oliemolen sinds 1990 weer vol in bedrijf, en hoor je op zondagmiddag weer het slaan van de lijnolie in de bossen van Twickel. Bron: www.noordmolen-twickel.nl

Molenaar op de Noordmolen

In de doop- en trouwboeken van Delden, komen gegevens van de molenaars voor. Er waren echter meer molenaars in deze omgeving. Onder andere in Oele (Oldemeule) en Bentelo (Hachmole). Het is daarom een moeizaam karwei om de juiste molenaar te vinden.

Rond 1650 worden in het doopboek van de Deldener Esch twee personen genoemd in verband met "die Noortmolle" namelijk Roelef die Muller en Geert die Olijslager. Geert wordt ook genoemd Waninck. Daarna raak ik het spoor bijster er zijn twee personen met de naam "Jan ter Molle" in het doopboek van de Deldener Esch. Een van beiden zal een zoon zijn van Geert: "*den 6e martij [1664] Geer op de [N]oortmolle zijn kint genaempt Jan*". Er is echter nog een doopinschrijving: "*den 16: Novemb: [1662] Berent ter Mollen zijn kijnt genaempt Jan*". Beide Jannen laten ook nog een Gerrit dopen. Aangezien bij de huwelijken geen ouders genoemd zijn, is de afstamming niet met zekerheid vast te stellen.

Copyright

Foto Noordmolen: Marieken Scholten-Sijes

Kaartje Noordmolen: <http://www.topotijdreis.nl/>

www.drukkerijveltmann.nl

drukkerij veltmann bv

uw partner in drukwerk

Sinds 1981 produceren wij een breed pakket drukwerk, van ansichtkaart, affiche, huisstijl tot een fullcolour brochure.

Het vervaardigen van kunstkaarten, artiestenkaarten, ansichtkaarten, uitnodigingen, brochures en posters is onze specialiteit. Van ontwerp tot eindproduct, alles wordt door ons verzorgd. Zowel in kleine als grote oplagen.

Wij drukken met persoonlijke aandacht voor uw drukwerk en geven u advies voor het beste eindresultaat!

twitter @drukveltmann

facebook www.facebook.com/drukkerijveltmann

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 35e jaargang 2019 nr. 1

Inhoudsopgave

Bestuursinformatie	p. 4
Terug in de tijd	p. 8
Tödden	p. 9
Steeds meer bekend over de koloniën van Weldadigheid	p. 11
Aanvulling op Transcriptie Trouwboek NG Haaksbergen	p. 11
Verloren gewaand trouwboek na bijna 200 jaar terug in Haaksbergen	p. 12
De verspreiding van de naam Demmer in Albergen	p. 19
Spinnerij en Weverij 'de zestien huisjes'	p. 20
Tips	p. 27
What's in a name	p. 28
Almelosche soldaten uit Zeeland terug	p. 29
Keessie	p. 30
Maartje Vis in Goor 1844-1853	p. 32
Burgemeester van Hellendoorn	p. 36
Legerkorpsen	p. 38
Colofon	p. 46

Van de bestuurstafel

Hoe verder met Twente Genealogisch en de afdeling Twente van de NGV

Door: Jan Oude Munnink en Marieken Scholten-Sijses

Deze uitgave van TG is tot stand gekomen door de medewerking van Paula Frieling. Vanaf het moment dat Roy Boxman het bestuur op de hoogte stelde het eindredacteurschap te beëindigen is door het bestuur gezocht naar een opvolger. Helaas is die niet gevonden. Op basis van de stand van zaken op dit moment (1 februari 2019) kan niet anders geconstateerd worden dan dat TG 2019.1 waarschijnlijk het laatste exemplaar is. Het bestuur bedankt Paula voor de tijd en energie die ze opnieuw in TG heeft gestoken. Het is jammer dat een bindende factor, een kwartaaltijdschrift van de afdeling Twente, op deze manier verdwijnt.

Het is niet alleen jammer dat TG gaat verdwijnen, maar als er geen leden zijn die bestuurslid willen worden, en dan vooral in de functie van voorzitter, secretaris en penningmeester, dan is er na 13 april geen afdeling Twente van de NGV meer. Zoals u hiernaast - bij de agenda van de Ledenvergadering van 13 april a.s. - kunt lezen, moeten deze functies dan alle ingevuld zijn. Zo niet, dan wordt Twente een werkgebied van de afdeling Nationaal. We zouden overigens niet de eerste afdeling zijn die dit overkomt. De afdelingen Den Helder, Zaanstreek-Waterland en Apeldoorn gingen ons daarin voor. Een werkgebied

kan nog wel activiteiten organiseren, en voor de coördinatie daarvan hebben zich al een aantal leden gemeld. Zo wil Hennie Scholten de coördinatie van de PR (tegenwoordig Communicatie) op zich nemen. Hans Souverijn wil de cursussen coördineren en geven, Anton Hilgerink de TVD en Marieken Scholten-Sijses wil de digitalisering verzorgen. We zoeken nog een webredacteur en een coördinator voor de lezingen. Deze leden vallen dan onder het hoofdstuk "Activiteitencommissie".

Voorzieningen voor een werkgebied zijn de volgende:

- Webpagina op de locatie van de voormalige afdeling in menu "Onze Afdelingen";
- Nieuwsbrief voor leden voormalige afdeling;
- Budget toekenning naar werkgebieden vanuit afdeling Nationaal;
- Flyer met informatie over werkgebied.

Maar, daar willen we het toch niet op aan laten komen? Zijn er echt geen mensen die over enige vrije tijd beschikken en die zich in dienst wilt stellen van de afdeling Twente van de NGV. Mocht u dat zijn, neemt u dan contact op met de secretaris van de afdeling. Adres: zie colofon.

Drostambt Twente.

Bijeenkomsten 2019

Door: *Marieken Scholten-Sijses*

De data voor de bijeenkomsten tot de zomervakantie zijn:

13 april	Ad Bakker	Het gebruik van de NGV website uitgelegd
11 mei	Maria Wiegman	Het kasboek van het Cathari-naklooster bij Almelo

Na afloop van de lezing op 13 april wordt de afdelingsledenvergadering gehouden.

Leden met een profiel krijgen daarover apart informatie.

Alle bijeenkomsten vinden plaats in de Stephans-Hof, Grotestraat 207 te Borne.

Het vrije gedeelte van de bijeenkomsten begint om 13:00 uur.

De lezingen beginnen om 14.00 uur en eindigen om 16.00 uur.

Tijdens de bijeenkomsten zijn meestal aanwezig: het bestuur; boekentafel; algemene afdelings- en NGV-informatie; de Genealogische Databank Twente (GDT) en de scans van onze bidprentjes en rouwbrieven.

Zie voor verdere informatie over de lezingen onze website: <https://ontdekjouwverhaal.nl/onze-afdelingen/twente/> en dan naar "agenda".

Uitnodiging Afdelingsledenvergadering 2019/1

Hierbij nodigen wij u uit voor de jaarlijkse voorjaars-afdelingsledenvergadering. Deze zal gehouden worden op zaterdag 13 april 2019 om ca. 16:10 uur, na afloop van de lezing van die dag, in de Stephans-Hof, Grotestraat 207 te Borne.

Agenda

1. Opening en vaststelling agenda
2. Mededelingen en ingekomen stukken
3. Notulen Afdelingsledenvergadering van 10 november 2018
4. Jaarverslag van de afdeling over 2018
5. Financieel verslag over 2018 (ligt ter inzage)
6. Verslag van de kascontrolecommissie 2018
- 7.a. Bestuursverkiezing
Volgens rooster is aftredend Marieken Scholten-Sijses als secretaris en bestuurslid.
Zij stelt zich niet herkiesbaar.
Aftredend is Ben Schothuis als penningmeester en bestuurslid.
Hij stelt zich niet herkiesbaar
Hennie Scholten stelt zich kandidaat als algemeen bestuurslid.
- 7.b. Indien zich niet voldoende kandidaten beschikbaar stellen voor het dagelijks bestuur, besluiten de afdeling op te heffen.
8. Benoeming leden kascontrolecommissie
9. Benoeming afgevaardigde en plv. afgevaardigde naar de Algemene Vergadering NGV
10. Toelichting op de stukken van de Algemene Vergadering NGV op 27 april 2019 te Driebergen
11. Rondvraag en Sluiting

Opmerkingen:

Punt 7.a. Bestuursverkiezing. Met het terugtreden van Ben Schothuis en Marieken Scholten-Sijses heeft de afdeling geen dagelijks bestuur meer.

Anton Hilgerink heeft vanaf januari het penningmeesterschap waargenomen, maar niet langer dan tot deze vergadering.

Punt 7.b. Zonder dagelijks bestuur van voorzitter, secretaris en penningmeester kan de afdeling niet bestaan. Ze wordt dan een werkgroep van de afdeling Nationaal.

De verdere punten zijn alleen van belang als er zich voldoende personen kandidaat stellen voor een voltallig bestuur.

Leden van de afdeling kunnen kandidaten voordragen. (Art. 30 Statuten)

- Kandidaatstelling kan geschieden door ten minste vijf leden.

- Kandidaatstelling dient uiterlijk één week voor de desbetreffende vergadering te geschieden door schriftelijke en ondertekende opgave aan de afdelingssecretaris.

Mocht u voor een van de functies belangstelling hebben, dan kunt u voor informatie terecht bij de secretaris.

De stukken 3. en 4. van de agenda zijn te downloaden via de NGV-site <https://ontdekjouwverhaal.nl/onze-afdelingen/twente/afdelingsledenvergadering-twente/>

Borne 14 januari 2019

Marieken Scholten-Sijses, secretaris.

E: secretaris@twente.ngv.nl

Afgevaardigde

Door: Ton Boswerger

Zaterdag 10 november 2018 was voor onze afdeling een enigszins memorabele dag. Els Leijs zou aanvankelijk komen praten over DNA, maar vanwege persoonlijke omstandigheden was zij verhinderd. In plaats daarvan zouden we een lezing krijgen over begraven. Toen dat op het laatste moment helaas ook niet door kon gaan werd noodgedwongen besloten om de afdelingsledenvergadering dan maar enkele minuten na 14.00 uur te laten beginnen.

En daar werd afgesproken dat ik, bij afwezigheid van Henk, de afdeling Twente bij de Algemene Vergadering van de NGV op 24 november in Driebergen weer zou gaan vertegenwoordigen. Samen met Ben hebben we daar weer een gezellige en interessante dag van gemaakt. Voor mij na 2015 weer een hernieuwde kennismaking met "oude" en ook een behoorlijk aantal nieuwe afgevaardigden van de 27 regionale afdelingen en de verschillende diensten van de NGV. Het was een genoegen om daar na een paar jaar weer deel van uit te mogen maken. En van die dag, beste lezer, die evenals het jaarlijkse voorzittersoverleg voornamelijk door afdelingsvoorzitters wordt bijgewoond, doe ik hierbij verslag.

Vooraf: de agenda van zo'n middag wordt doorgaans in de geplande volgorde afgewerkt maar naarmate de middag vordert worden verschillende onderwerpen en knelpunten vaak minder gestructureerd behandeld. Er is daarom voor gekozen om dit verslag niet in volgorde van behandeling maar naar onderwerp te behandelen. Goed, daar gaan we.

Afwezig

In het oog springend waren de afwezigheid van de penningmeester van het hoofdbestuur en vertegenwoordigers van de afdelingen Achterhoek en Liemers en Drenthe.

Bestuur

Peter de Bruin neemt na twee jaar - vanwege lichamelijke klachten - afscheid met een gouden speld en een bloemetje voor zijn vrouw. Hij wordt opgevolgd door Jos Taalman. Jos stelt zich voor als enthousiast pragmaticus die doet wat hij belooft en dat ook van anderen verwacht. Hij is geboren in Rotterdam en nu woonachtig in Breda. Voetbal Feyenoord-NAC zorgt ondanks dit gegeven niet voor te veel spanning. Jos gaat meer een beroep doen op de afgevaardigden.

Verder wordt afscheid genomen van Henk Klap en Jaap van Zweeden en komt Ad Bakker het hoofdbestuur versterken als ICT-specialist. Ad heeft zijn sporen al verdiend met het binnen drie dagen oplossen van het datalekprobleem, enkele maanden geleden.

Het hoofdbestuur zet in op de goedgekeurde begroting met als hot items communicatie-IT en educatie.

Er komt een nieuwe informatiemanager en Ad Bakker (zie boven) is doende om middels het project Renuus de communicatie interactiever te maken.

De voorzitter nodigt alle leden uit om een bezoek aan Bunnik te brengen. Zijn aanbod: kom tussen 11 en 13 uur en je ontvangt van het bestuur een gratis lunch.

OPROEP: het gedeeltelijk nieuwe bestuur gaat zeer ambitieus van start en wil in korte tijd veel realiseren. Daar zijn mensen, veel mensen voor nodig. Zowel in het hoofdbestuur als in de werkgroepen. Bekijk wat jij voor onze vereniging regionaal of landelijk zou kunnen betekenen. En meld je aan: het bestuur rekent op je! Dat aanmelden mag nu ook al! Daarnaast gaat het bestuur ook mogelijke kandidaten persoonlijk benaderen.

Eventjes tussendoor: een simpel rekensommetje om het huidige ledenaantal van 6800 op te krikken:

elk lid brengt in 2019 een nieuw lid aan en zo hebben we er dan eind 2019 iets minder dan 14 000.

Financiën

Het eigen vermogen bedraagt na de succesvolle verkoop van het oude verenigingscentrum in Weesp ruim een half miljoen euro. Na aftrek van een groot aantal bestemmingreserves zou de algemene reserve daarna nog ruim € 228.000 bedragen. Dit lijkt op het eerste gezicht voldoende, ware het niet dat zowel in 2018 en 2019 rekening wordt gehouden met een negatieve balans van 2 x € 70.000. Het is belangrijk om nu al attent te zijn op een nog meer voorzichtige uitgave van onze schaarse geldmiddelen. Zonder exacte toezeggingen te doen belooft het bestuur hier aandacht aan te zullen besteden, want wij maken ons gezamenlijk niet ten onrechte zorgen over de financiële situatie in de nabije toekomst van de NGV. Het bestuur tracht een hoger rendement van het eigen vermogen te realiseren. De kascommissie heeft geconstateerd dat een aantal boekingen als onbruikbaar dient te worden bestempeld en dus verbetering behoeft. Een betere verantwoording door de afdelingen wordt als noodzakelijk aangemerkt en er zijn bedenkingen bij de noodzaak van het inschakelen van een accountant (€ 5000) voor het opmaken van de noodzakelijke jaarcijfers.

Dit alles als gevolg van de uitgesproken mening dat het voor de huidige penningmeester alsmede het bestuur (onvoldoende kennis) niet mogelijk is de jaarrekening correct op te stellen. Concreet: daar zijn vakkundige mensen voor nodig waarover het bestuur op dit moment helaas niet beschikt. Er is door het bestuur (buiten de ALV

om) inmiddels een uit twee mensen bestaande financiële commissie geïnstalleerd die aanwijzingen voor een beter functioneren van de penningmeester (zou eigenlijk meer een boekhouder moeten zijn?!) moet gaan formuleren. Er is duidelijk behoefte aan een meerjarenplanning! Integreren van het Heraldisch Tijdschrift in Gens Nostra geschiedt budgetneutraal.

Digitalisering

Een groot deel van de te realiseren plannen wordt verwoord in het ambitieuze werkplan. Krantenknipsels, familieberichten en bidprentjes zijn (als één project) de drie onderwerpen die de komende tijd gerealiseerd gaan worden. De nieuwe voorzitter heeft als doel het digitaliseren hiervan binnen de twee jaar te realiseren - met veel mensen en met aangeboden mogelijkheden - en niet binnen de 20 jaar zoals dat lang werd verondersteld. Uitbesteden zou miljoenen kosten, de NGV gaat dit daarom met eigen mensen aanpakken en er is subsidie voor dit ambitieuze plan aangevraagd. Hierover hoopt het bestuur nog dit jaar meer te kunnen meedelen. Verzocht wordt dit uit te voeren met een duidelijk beleid en ongestoorde voortgang. Dit doel wordt door de afgevaardigden breed gedragen.

Gestopt wordt met het digitaliseren van krantenknipsels uit afdelingen. Overlijdensadvertenties zijn bij mijn weten niet aan de orde geweest. Onderhandelingen over de huurprijs en -tijd van ons nieuwe onderkomen in Bunnik zijn in volle gang. We praten hier over ruim 18 miljoen documenten en het is dus evident dat voor de uitvoering van dit ambitieuze plan een dringend beroep op de leden zal worden gedaan. In dit nieuwe beleid zal duidelijker dan voorheen gekozen worden voor de prullenbak bij niet bruikbaar archiefmateriaal. De boekenvoorraad in de bibliotheek in Bunnik zal - samen met de boeken-voorraad bij de afdelingen - eveneens nog aan de orde komen.

Er is nog geen definitieve keuze gemaakt via welke software de koppeling aan het landelijke netwerk NSDE zal worden gerealiseerd (ook Atlantis is nog in de race).

Afdelingen

Zie ook wat hierboven is geschreven over de financiële verantwoording.

De afdelingen wordt verzocht de database "boeken" ter beschikking van het hoofdbestuur te stellen (dit alleen als verzoek van het hoofdbestuur waarover verder niet is gestemd) en er worden servers overgezet waardoor de website sneller en veiliger bereikbaar is. Tevens zullen nog veel meer collecties ontsloten worden.

OPROEP: het hoofdbestuur wil graag zoveel mogelijk stamboomgegevens van de leden ontvangen zodat deze via de zoekmachine van de NGV door andere (eigen) leden geraadpleegd kunnen worden. De overige zoekmachines zouden hiermee buiten spel kunnen worden

gezet.

Presentatie van ontwikkelingen op IT-gebied door Ad Bakker

In het kort: een aantal zaken is hierboven al besproken. Er wordt gewerkt aan het verbeteren van de nieuwe website.

Presentatie van het resultaat van het ledenonderzoek 2018.

Bea Werner, hoofd Communicatie, kon bij afwezigheid de verzamelde gegevens niet toelichten hetgeen nu door de voorzitter werd gedaan. In het kort: veel bruikbaar cijfermateriaal en aanbevelingen waarmee het hoofdbestuur uitstekend verder kan. De resultaten zijn voor iedereen via de NGV-website beschikbaar.

Oprichting Afdeling Nationaal

Op 4 juli 2018 was dit een feit. De praktijk: het nog steeds afnemend ledenaantal en het steeds moeilijker vinden van bestuursleden zijn er onder andere de oorzaak van dat een afdeling zonder bestuur kan komen te zitten. En daardoor niet zelfstandig kan blijven voortbestaan. Het hoofdbestuur, dat toch al uit te weinig mensen bestaat, neemt dan volgens de statuten deze bestuurstaak over en probeert de lopende zaken voor de blijvende leden voort te zetten. Zo werkt de afdeling Apeldoorn samen met hobbycomputerclub HCC en Den Helder met de Helderse Historische Vereniging. Zaanstreek zit ook zonder bestuur.

Een lid kan dan kiezen om te blijven, zich aan te sluiten bij een andere regionale afdeling of om lid te worden van de nieuwe regio-onafhankelijke Afdeling Nationaal.

Deze Afdeling Nationaal heeft dezelfde status als een regionale afdeling en voldoet daarmee aan de in de statuten vermelde richtlijnen, kan een afgevaardigde benoemen, ontvangt de NGV-gegevens als vanouds en kan op deze wijze een vangnet vormen voor leden die ondanks het wegvallen van een afdeling toch lid van de NGV willen blijven.

Tot slot

Door een nieuw initiatief is het aantal contributie-wanbetalers gedaald naar nog maar 24.

Op 6 april 2019 is er een Duitsland-dag in Hoogeveen waar de afdeling Twente aan deelneemt.

Van 13 tot 15 september 2019 is er in Gotha-Duitsland een genealogisch weekend.

De voorzitter gaat twee maal per jaar aan een afgevaardigde vragen om direct na de opening van de Algemene Vergadering een 15-minutenpraatje te houden.

Om iets na half vijf reden Ben en ik weer naar Almelo respectievelijk Borne.

Terug in de tijd

Door: Jan Oude Munnink

Het ziet er helaas naar uit dat dit exemplaar de laatste uitgave van Twente Genealogisch is. Voor mij een reden om eens te kijken hoe het blad eruit zag in 1985 en wat er toen speelde.

Sinds 1985 en nu, maar 34 jaar, constateren we een veelvoud aan veranderingen. Er was nauwelijks sprake van digitalisering en het uitzoeken van een simpele kwartierstaat was een enorme en tijdrovende klus. Dat was zeker het geval als je voorouders minder honkvast waren geweest. Van pen en papier zijn we in de afgelopen periode overgestapt op een pc, we hebben een mobiel waarmee we kunnen fotograferen en we kunnen, dankzij de digitalisering van bronnen en het gebruik van internet, al een enorm aantal bronnen raadplegen. Door deze digitalisering en de eveneens beschikbare transcripties kunnen we vanuit een "luie" stoel de gezochte gegevens opslaan

in talloze genealogische programma's. De ontwikkeling van de afgelopen jaren is nog lang niet aan zijn eind.

Maar er is ook een keerzijde: we hebben elkaar in steeds mindere mate nodig. Mensen en ook leden vragen zich voortdurend af wat de meerwaarde is om lid te zijn van een genealogische vereniging. Dat is jammer, want de belangstelling voor familieonderzoek vertoont de afgelopen jaren een stijgende lijn. En we kunnen elkaar via een vereniging inspireren en enthousiasmeren.

De onderstaande afbeelding geeft u een indruk van wat er o.a. speelde in 1985 bij de afdeling Twente: een probleem waar we nu nauwelijks nog last van hebben. (Overigens: heeft u wel eens gekeken op de website van de afdeling waar u o.a. een namenregister en alle exemplaren van Twente Genealogisch als pdf bestand kunt vinden?)

OPENBAARHEID VAN ARCHIEVEN EN FOTOGRAFIE.

Bij wet is geregeld dat veel, voor de genealoog belangrijke, stukken gratis ingezien mogen worden. Zo ook de Bevolkingsregisters. Raadpleegt U echter een register, waarin op een bladzijde erg veel informatie staat, dan ontstaat al snel de behoefte aan het maken van enigerlei vorm van copie. De ervaring leert, dat er gemeenten zijn, die gratis of voor een luttel bedrag copieën leveren; andere gemeenten vragen, gesteund door richtlijnen uit hun legesverordeningen, hoge bedragen. De gemeente Beilen vraagt f 3,80 per copie en er schijnt zelfs een gemeente te zijn die f 6,50 vraagt. De provinciaal inspecteur der archieven kan hier tot zijn spijt de genealoog weinig hulp bieden.

Het is in zo'n geval mogelijk uit te wijken naar de fotografie. Er is speciale apparatuur en er zijn speciale films om goede reproducties te maken. Maar, het kan ook eenvoudiger: Met een zwart/wit negatieffilm van ± 21 DIN, 1/60 seconde bij diafragma 4 à 5,6 krijgt U ook zonder statief een negatief, dat, gemonteerd in een diaraampje zeer geschikt is om een goed leesbaar beeld op Uw scherm te laten verschijnen. Wanneer U een niet te dure film koopt, kunt U al voor ± 30 cent per "copie" thuis in alle rust de verkregen informatie uitschrijven.

De genoemde film en belichting bleken te voldoen, zowel onder de TL verlichting in moderne Rijksarchieven als bij binnenvallend licht op de vensterbank van een raam in een minder goed geoutilleerd gemeentearchief.

Hebt U geen spiegelreflexcamera, dan is met enig experimenteren ook een eenvoudig fototoestel te gebruiken. Maakt U dan eerst eens wat proefopnamen. U hebt echter heel wat speling in scherpste en belichting voordat Uw resultaat onleesbaar wordt.

Het voordeel van deze werkwijze is, dat U niet afhankelijk bent van de willekeur van sommige gemeenteverordeningen en hun uitvoerders.

Wilt U over dit onderwerp meer weten, dan kunt U zich altijd wenden tot de redactie.

Tödden

Door: Jan Oude Munnink

De voorkant van de omslag van 2019 geeft een afbeelding van een Töd weer. De foto is met toestemming genomen bij Landgoedhotel De Wilmersberg gelegen aan de Rhododrendronlaan 7 in het fraaie stuwwallengebied van De Lutte en mag door de afdeling Twente op de omslag van 2019 gepubliceerd worden. Het bronzen beeld is gemaakt door Antoinette Ruiters, beeldend kunstenaar uit Oldenzaal. Antoinette is bekend als maakster van diverse standbeelden in Overijssel. U treft ze onder andere aan bij het Weemecentrum in Vriezenveen, het Fanny Blankers-Koen stadion in Hengelo, achter het gemeentehuis in Losser met een beeld van een Joods gezin. Soms werden beelden van haar vernield of gestolen, zo-

als eind november 2011 dat van “De Klompdancers” in Colmschate. Blijkbaar zijn er mensen die denken dat hetgeen in de openbare ruimte staat van iedereen is en - dus - van hen. Het brongieten heeft ze geleerd van Jan Kip, de schepper van het Boeskoolmenneke in Oldenzaal.

Tödden waren rondtrekkende marskramers die hun waren in Nederland aan de man brachten. (Zie ook Twente Genealogisch 2018, 2, “Pottenbakker – Kiepenkerls – Landgänger”.) Ze komen afhankelijk van de regio ook voor onder de benaming: taftעות, lapkepoepen, fijn-doekspoepen, pakdragers, tiotten, tütöten of kiepkerls.

Mogelijk kom de naam "töd" van Teutoons, Duits, of van het Oud-Germaanse woord tiuchan: trekken.

Kiepkeerls zijn Noord-Duitse marskramers die in de zeventiende tot het begin van de twintigste eeuw door Noord en Oost Nederland trokken. Een beeld van een Kiepenkeerl vindt u bijvoorbeeld ook in Münster aan de Spiekerhof 45. Kiepe is zo goed als zeker afgeleid van het Nedersaksische woord: kiep, hetgeen staat voor: mand, korf of mars.

Soms worden tödden verward met hannekemaaiers. Dat waren echter seizoenarbeiders, voornamelijk afkomstig uit Westfalen - met name het Münsterland - en uit de graafschap Lingen, die in de zeventiende tot het eind van de negentiende eeuw naar Nederland kwamen. Hannekemaaiers en Tödden hebben een aantal zaken die overeenkomen. Ze kwamen veelal uit hetzelfde gebied, kwamen in ongeveer dezelfde periode van het jaar naar Nederland en ze worden gerekend tot de Poepen, Wanderarbeiter of Hollandgänger. Van deze groep heeft een deel zich blijvend in Nederland gevestigd. Verderop in deze tekst wordt de groep van tödden, teuten, kiepenkeerls, messendragers uit Lingen, pakdragers etc. steeds met "Töd" aangeduid.

Veel Tödden kwamen behalve uit Lingen van oorsprong uit Mettingen, Ibbenbüren en Cloppenburg. Bij Mettingen komen ze vooral uit de driehoek met Recke en Hopsten. Er wordt beweerd dat ze een geheimtaal spraken, humpisch, als ze het vermoeden hadden afgeluisterd te worden. Aanvankelijk waren het vooral linnenverkopers. Dat linnen zou volgens Hannelore Oberpenning, een Duitse historica, afkomstig zijn uit Ravensberg en omgeving. Dit type linnen was veel fijner van kwaliteit dan het regionale linnen dat op de boerderijen geweven werd. Later, na ongeveer 1750, werd hun assortiment groter: messen (knifkes), ijzerwaren, kousen, mutsen etc. Overnachten deden ze veelal in vaste herbergen, waar ze elkaar 's avonds ontmoetten. Behalve eten, slapen, kleren laten wassen, sokken laten stoppen, roken en alcohol drinken bespraken ze er ook hun zaken.

Dat het goede kooplui waren en ze al behoorlijk ontwikkeld waren - ze konden lezen en schrijven in tegenstelling tot de meeste Hannekemaaiers - blijkt uit de namen van namen van Tödden die zich al vrij vroeg permanent in Nederland vestigden: Carel en August Brenninkmeijer - reeds in 1790 met een winkel in Sneek -, Vroom en Dreesmann, Lampe, Hettlage, Kreymborg, Peek, Cloppenburg, Voss. Veel van deze genoemde bedrijven zijn de laatste dertig jaar verdwenen of overgenomen door buitenlandse investeerders. Anton Sinkel, een Töd uit Cloppenburg, opende in Amsterdam in 1824 en later in Utrecht een aantal zaken. Gezien de vestigingsplaatsen van de eerste bedrijven van deze Tödden kunnen we concluderen dat ze niet alleen het platteland bezochten maar ook in de steden aanwezig waren.

De meeste Tödden vertrokken in februari vanuit hun woonplaats en kwamen in juli daar terug. De tweede rondreis maakten ze in september om in november weer huiswaarts te keren. Gedurende de winter verbleven ze in hun woonplaats om zich voor te bereiden op het nieuwe seizoen. Tijdens hun afwezigheid werden alle taken overgelaten aan hun vrouwen. Het zou interessant zijn om te weten hoe het thuis allemaal verliep tijdens de afwezigheid van het overgrote deel van de mannen. Als genealoog vraag je je af of er bijvoorbeeld in bepaalde maanden meer of minder geboortes zijn geweest.

Over de driehoek Mettingen, Recke en Hopsten kan opgemerkt worden dat deze drie dorpen langere tijd vielen onder de macht van de Obergraafschap Lingen, dat bestuurd werd door Oranjes. Na 1648 was Nederland economisch beter aan toe dan Duitsland aan het eind van de dertigjarige oorlog. West en een deel van Noord Nederland profiteerden al jaren van de bloeiende handel en Duitsland had enorm te lijden gehad van plunderingen. Toch beperkten de Tödden hun handelsgebied niet tot Nederland. Ze gingen onder andere ook naar Brandenburg, Pommeren, Mecklenburg en zelfs Helsinki. In Mettingen, een uurtje rijden met de auto over de grens, is een interessant museum gevestigd waar u veel kunt vinden over het leven van de Tödden. Vanuit Mettingen loopt er een wandelpad naar Deventer, het Marskramer- of Töddenpad.

Tenslotte nog iets over De Wilmersberg. Het landgoed-hotel en restaurant ligt in een prachtig wandel- en fietsgebied en is best een bezoekje waard.

Nog een nieuwtje met betrekking tot de omslag van Twente Genealogisch. Deze wordt in 2019 voorzien van een nummer. Voor het eerste kwartaalblad dus nummer 1 enz. Handig bij het opbergen per jaargang.

Bronnen

De geschiedenis van de Tüotten op www.familie-lampe.nl

Website Hannekenmaaiers en Lapkepoepen

Wikipedia Töddenweg

Website Gemeinde Mettingen

Website Tüottenmuseum im Haus Telsemeyer

Website Historie Anton Sinkel

Klaas Göinga "Tödden trekken door Twente"

Steeds meer bekend over de koloniën van Weldadigheid

Door: Wil Schackmann

De Maatschappij van Weldadigheid richtte van 1818 tot 1825 de koloniën Frederiksoord, Wilhelminaoord, Willemsoord, Ommerschans en Veenhuizen op. Dat is een krachttoer en interessant. Maar minstens zo interessant is dat zij alles wat er in die koloniën gebeurde nauwgezet heeft geregistreerd en dat grote delen van die registraties voor het nageslacht bewaard zijn gebleven. In de vorm van het archief van de Maatschappij van Weldadigheid dat berust bij het Drents archief onder toegangsnummer 0186.

Ik heb ruim twintig jaar met enorm veel genoegen in dat archief gegrast en ik heb genoten van alle verhalen die zich daar aftekenden. Het heeft geresulteerd in vier boeken. De proefkolonie in 2006 over het eerste experiment in Frederiksoord. De bedelaarskolonie in 2013 over het gesticht op de Ommerschans. In de nasleep van dat boek heb ik de bij mij bekende gegevens over zo'n tweeduizend bedelaars op www.debedelaarskolonie.nl gezet. Dat is slechts een fractie van de bewoners van de Ommerschans, maar veel andere zijn door Helmuth Rijnhart ontsloten op www.bonmama.nl en er gaan duizenden namen bijkomen nu het project 'Familie van jou' op Vele-Handen heel veel bedelaarsregisters heeft geïndexeerd.

In 2016 verscheen De kinderkolonie over het begin van de kolonie Veenhuizen. Daarbij kwamen alle namen van

weeskinderen die in Veenhuizen gezeten hebben terecht in de database weeskinderen die op www.alledrenten.nl staat. Kies voor Veenhuizen/Ommerschans en je komt bij die database. En tenslotte kwam juni 2018 De strafkolonie uit over al de koloniebewoners die tijdelijk voor straf verbannen werden.

Daarna vond ik het wel mooi geweest! Aan alles komt een einde, ook aan mijn boeken over de koloniën. En nu dat project is afgerond ben ik begonnen om alles wat ik in die twintig jaar aan informatie uit het archief heb gehaald, op internet te zetten. Het is bereikbaar via www.schackmann.nl/proefkolonie. Je vindt daar onder meer een overzicht van alle besluiten die over de koloniën zijn genomen, zo'n elfhonderd transcripties van tuchtrafen in de koloniën, onderzoeken over het koloniale geld, overzichten van het onderwijs en de geneeskunde, verslagen van de kleine raad, mijn aantekeningen bij de maandbladen van de Maatschappij van Weldadigheid, en nog veel meer. Er staan nu 2100 pagina's met informatie en dat gaan er nog veel meer worden. Er zit ook een zoekmachientje bij maar dat is helaas van google dus als uw voorvader bijvoorbeeld Metselaar heet dan krijgt u eerst een aantal metselbedrijven. Maar als u dat achter de rug heeft is er altijd een kans dat u iets van uw gading op de site vindt. Dat hoop ik althans.

Aanvulling op transcriptie Trouwboek NG Haaksbergen

Door: Marieken Scholten-Sijes

Naar aanleiding van mijn artikel 'Transcriptie Trouwboek Gereformeerde Kerken Gemeente Haaksbergen (TG 2018, 2)' ontving ik van Eric Ooink uit Haaksbergen enige aanvullingen.

De transcriptie bevindt zich in het Oud-Archief van de Oudheidkamer Twente. Hoe het daar terecht was gekomen, en wie het gemaakt had, was niet bekend.

Het boek bij de OKT is een kopie-transcriptie. De originele transcriptie bevindt zich in Zwolle en is daar in de studiezaal te raadplegen. Het originele trouwboek ligt in het Archief van de Nederlands Hervormde Gemeente Haaksbergen.

De transcriptie moet tijdens de oorlogsjaren gemaakt

zijn op het kantoor van D. Jordaan & Zonen te Haaksbergen. Het initiatief hiertoe is genomen door de tekstfabrikant J.G.H. Jordaan die zeer geïnteresseerd was in de historie van zijn geboorte- en woonplaats. Datzelfde gold voor zijn zoon Dick Jordaan JGHzn, mede-oprichter van de Historische Kring Haaksbergen en jarenlang voorzitter van de Oudheidkamer Twente.

Jan Overbeeke, één van de kantoormedewerkers van Jordaan en mede-oprichter van de Historische Kring Haaksbergen, was eveneens betrokken bij het transcriptiewerk. Ook bij hem thuis lag zo'n exemplaar.

Lees meer over dit onderwerp in het hierna opgenomen artikel 'Verloren gewaand trouwboek na 200 jaar terug in Haaksbergen'.

Verloren gewaand trouwboek na bijna 200 jaar terug in Haaksbergen

Het (onder)trouwboek van het Gericht Haaksbergen 1795-1811

Door: Eric Ooink

“De wonderen zijn de wereld nog niet uit”. Dit realiseerden de vrijwilligers van het Historisch Centrum Haaksbergen zich toen het verloren gewaande (onder)trouwboek van het Gericht Haaksbergen over de periode 1795-1811 ineens opdook in Losser.

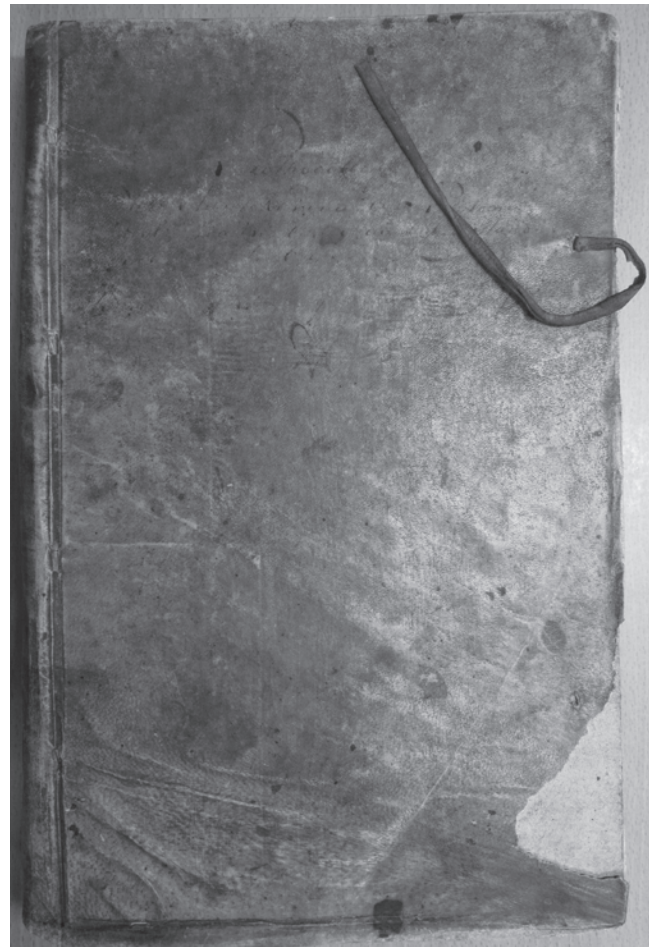

Frans Waanders en het (onder)trouwboek van het Gericht in het Historisch Centrum Haaksbergen (december 2017)

Onze medewerker Frans Waanders, die in 2016 samen met Jan Dorman, Wim Overbeek en wijlen Alfons Slotman bezig was met het inventariseren van het archief van de Pancratiusparochie, ging te rade bij de Maria Geboortekerk in Losser om te zien hoe zij hun archief hadden opgezet. Het was Frans bekend dat men in Losser vrij recentelijk actief was geweest met maken van een inventaris van het parochiearchief. Op de inventarislijst zag hij dit trouwboek vermeld staan. Deze lijst was opgesteld door Georg van Slageren, bestuurslid (secretaris) van de Historische Kring Losser (HKL). Frans nam contact op met Georg. Deze vertelde dat het hem onbekend was hoe dit Haaksbergse trouwboek in Losser terecht kon komen. De HKL had er geen moeite mee om het aan ‘Haaksbergen’ te schenken. Een gebaar waar we als historische kring erg blij mee zijn en waarmee we velen, die zich bezighouden met genealogisch onderzoek, een groot plezier doen. Het trouwboek vult namelijk hiaten qua data op.

In dit artikel wordt het teruggevonden trouwboek nader belicht en wordt uit de doeken gedaan waarom het trouwboek voor Haaksbergen zo bijzonder is. Daarnaast is er een reconstructie gemaakt hoe het boek in Losser terecht kon komen. Er is een vermoedelijke dader, maar “in Losser wet ze nog van niks”.

Eerst wordt ingegaan op het jaar 1811, een jaar dat voor iemand die zich bezighoudt met genealogie of liever gezegd familiegeschiedenis, een bepalend jaar is. Vervolgens wordt het trouwboek in de historische context van doop-, trouw en begraafboeken (DTB) van voor 1811 geplaatst. In een kader wordt een overzicht gegeven van de Haaksbergse DTB-boeken, waaraan het nu gevonden trouwboek kan worden toegevoegd.

De kaft van het bewuste (onder)trouwboek

Invoering burgerlijke stand 1811

In de periode 1810-1813 maakte ons land deel uit van het Franse keizerrijk van Napoleon. Vanaf 1 maart 1811 traden de Franse wetten in werking en hierbij hoorde ook de invoering van de burgerlijke stand. Voortaan moest elke geboorte, huwelijk en overlijden worden geregistreerd bij het plaatselijke gemeentehuis. Voor die tijd had deze registratie voornamelijk plaats in kerkelijke registers. Vanaf de invoering van de burgerlijke stand was de juridische status van de doop en het sluiten van een huwelijk door de kerken definitief veranderd. Dopen en trouwen voor de kerk werd vanaf toen een vrijwillige keuze.

Het is een misvatting te denken dat de burgerlijke stand direct na 1 maart 1811 is ingevoerd. De feitelijke invoering is van een gevarieerdheid van data, verspreid over 1811 tot begin 1812. In Twente werd de burgerlijke stand het eerste ingevoerd bij de gemeenten die in april 1811 van start gingen. In Haaksbergen werd op 13 april 1811 het eerste gemeentebestuur geïnstalleerd. De burgerlijke stand werd in Haaksbergen dan ook in die maand ingevoerd.

De eerste geboorteregistratie is van 25 april. Het betreft de geboorte van Janna Wijlens op 24 april, dochter van Arend Wijlens en Janna Meijerink. Dezelfde dag werd ook het eerste huwelijk geregistreerd. Derk Mannus Schartman en Anna Lankhold gaven elkaar het jawoord. Een dag later werd het eerste overlijden ingeschreven in het kersverse overlijdensregister. Ten huize van Jannes Witbreuk op het erve Eeftink in Boekelo was Hendrika Broekers op 24 april overleden. Zij was de dochter van Jan Broekers en Geertruid Leferink.

De burgerlijke stand bestaat inmiddels meer dan 200 jaar. Voor met name genealogen is het een onmisbare overheidsbron, waarvoor we de Fransen nog altijd dankbaar zijn.

Doop-, Trouw- en Begraafboeken (DTB) vóór 1811

Voor 1811 is de situatie beduidend ingewikkelder. Bij genealogisch onderzoek ben je aangewezen op de zogenaamde retro-acta van de burgerlijke stand, ook wel de doop-, trouw- en begraafboeken, in de wandeling DTB's genoemd. Hierin vind je de meestal door kerkelijke instanties bijgehouden registraties van dopen, huwelijken en begrafenissen van vóór de invoering van de Burgerlijke Stand.

Deze boeken moesten in 1811-12 bij de betreffende burgerlijke gemeente worden ingeleverd om als bron te dienen voor de ambtenaar van de Burgerlijke Stand die ze nodig had om bij trouwakten de huwelijksbijlagen te kunnen opstellen. De doopboeken van voor 1811 fungeerden als geboortebewijs en begraafboeken als bewijsstuk voor bijvoorbeeld een overleden ouder. Hierdoor werden deze boeken 'retro-acta der Burgerlijke stand'. Niet alle boeken werden ingeleverd. Vaak behielden de kerken de oudere boeken, die niet van belang waren als bron voor de Burgerlijke Stand.

In de periode dat de Nederduits Gereformeerde Kerk (de kerk die vanaf 1816 officieel de Nederlands Hervormde Kerk heet) Staatskerk was heeft de provinciale overheid in Overijssel (Ridderschap en Steden) zich herhaaldelijk bemoeid met de godsdienstaangelegenheden van niet-gereformeerden. Dit speelde in Twente na circa 1630, omdat Twente van 1580- tot circa 1630 onder Spaanse invloed en daardoor overwegend roomsgezind bleef. Rooms-katholieken en Doopsgezinden werden sindsdien meermalen verplicht hun dopen en huwelijken te laten optekenen door de predikanten van de Nederduits-Gere-

formeerde Staatskerk. Uiteraard werd deze verplichting nogal eens ontduken en hielden de niet-gereformeerde geestelijken ook zelf doop- en trouwboeken bij, met name in het grotendeels Rooms Katholieke Twente. Het oudste doopboek dat in Overijssel bewaard is gebleven is dat van de O.L. Vrouwe (H. Maria) kerk in Deventer. Dit doopboek is aangelegd ingevolge de voorschriften van het Concilie van Trente (1547-1563) en begint in het jaar 1571, nog ruim voor dat de Gereformeerde kerk de Staatskerk werd. Ook het oudste trouwboek in Overijssel en eveneens oudste DTB-boek van Nederland, is van de Deventer O.L. Vrouwe kerk en vangt aan in 1542.

Voor 1811 kun je verscheidene doop- en trouwboeken raadplegen om geboorte- (vaak alleen doop-) en trouwgegevens over de familie op te speuren. Dit zal niet altijd even gemakkelijk gaan en helaas kun je niet altijd daadwerkelijk vinden wat je zoekt, omdat rekening gehouden moet worden met verschillende hiaten en onnauwkeurigheden bij de vastlegging. Nog ingewikkelder is het vinden van gegevens over overlijden. Tijdens de Republiek heeft de provinciale overheid in Overijssel zich met het begraven weinig bemoeid. Verschillende Gereformeerde gemeenten hielden begraafboeken (of -registers) bij, in verband met het verschuldigde kerkerecht wegens begraven en luiden. Kerkelijke overlijdensregisters komen in Overijssel weinig voor.

Van totaal andere aard zijn de registers van aangegeven lijken, die zijn opgemaakt ingevolge art. 24 van de "Ordonnantie (voorschrift) eener belasting op het regt van successie (nalatenschap)", van 4 oktober 1805. Deze registers zijn geen kerkelijke registers, maar werden door het Gericht vastgelegd. Bij genoemde ordonnantie werd met ingang van 1 januari 1806 een belasting op het recht van successie ingevoerd. Art. 24 van deze ordonnantie schrijft aan het plaatselijk bestuur het houden van "lijsten (registers) van aangegeven lijken" voor.

Trouwregisters

Tot in de 16e eeuw werd niet steeds kerkelijk getrouwd. Aanvankelijk was het voldoende dat twee partners elkaar trouw beloofden. Zo'n huwelijk was wel clandestien, maar niet ongeldig. Het eerder genoemd Concilie van Trente (1545-1563) bevestigde dat trouwlustigen hun voornemen in het openbaar moesten laten afkondigen (de huwelijksproclamaties) en tenslotte door de eigen pastoor laten inzegenen. De oudst bewaard gebleven trouwregisters, zijn dan ook de registers van de Rooms Katholieke kerken. De burgerlijke overheid is zich na de Reformatie met de regelgeving in huwelijkszaken gaan bezighouden. Ridderschap en Steden (het gewestelijk bestuur ook wel de Staten van Overijssel genoemd) verordonneerden in 1603 dat een huwelijk alleen mocht worden geproclameerd en voltrokken in de gereformeerde kerk in de woonplaats van de bruid en/of de bruidegom. Dit maakt in Overijssel het trouw-

register van de plaatselijke Gereformeerde kerk tot een algemeen trouwregister. Officieel was het in sommige perioden ook mogelijk om voor het plaatselijk gericht te trouwen. Dit bleef in Overijssel tot 1795 een uitzondering en gold eigenlijk alleen voor doopsgezinden. De niet-gereformeerden, zoals katholieken en lutheranen, trouwden voor de wettigheid dus in de Gereformeerde kerk voor de predikant. Daarnaast trouwden ze kerkelijk, dus voor katholieken voor de pastoor, maar dit werd niet als wettig erkend. In grote steden als Haarlem en Amsterdam en hier in Overijssel in Zwolle hoefden katholieken en lutheranen niet voor de predikant te trouwen, maar kon een huwelijk voor 1795 voor de burgerlijke overheid (de schepenen) worden voltrokken.

Trouw en ondertrouw

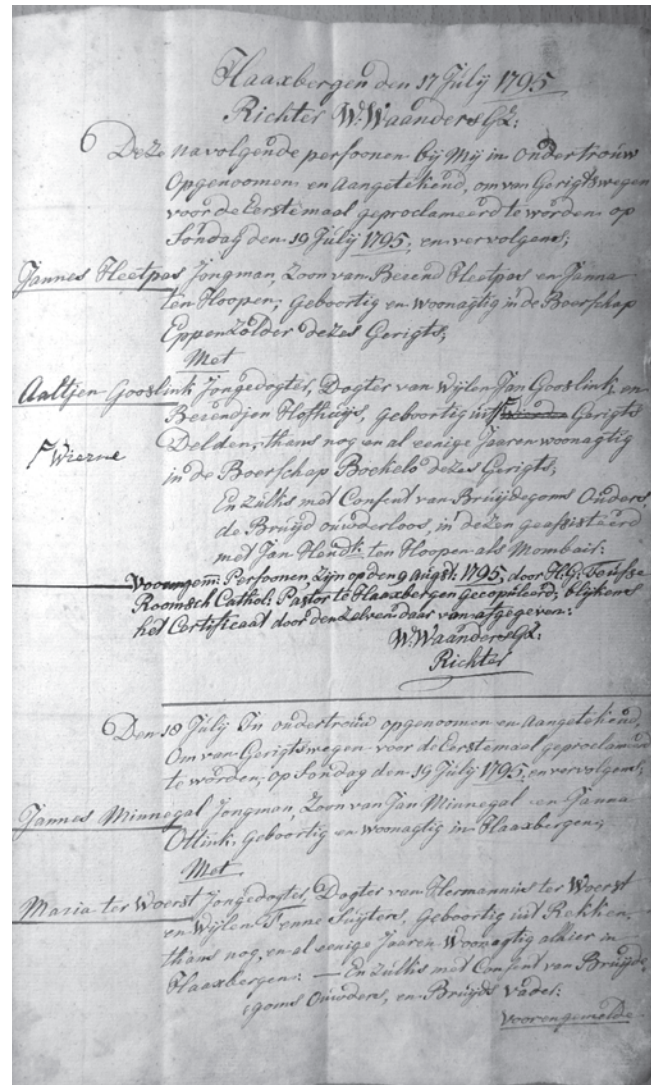
Het is van groot belang een trouwboek goed te bekijken om te zien of het gaat om een trouw- dan wel een ondertrouwregister, zodat er later geen foutieve data in een genealogie vermeld worden. Indien één van de partners uit een andere kerkelijke gemeente kwam, werd ook aldaar het huwelijk aangetekend en vervolgens driemaal geproclameerd ofwel afgekondigd. Vervolgens werd er een attest meegegeven naar de plaats waar het huwelijk werd gesloten. De beide plaatselijke noteringen kunnen verschillende informatie bevatten. Het is dus van belang ook de ondertrouwinschrijving van de plaats van herkomst van één van de partners te bekijken. De kerkelijke trouwinschrijvingen zijn dikwijls zeer beknopt en beslaan hooguit enkele regels.

Trouwboeken Gericht

In 1789 brak de Franse revolutie uit. De bevolking wilde meer democratie en vrijheden en daarnaast een eerlijke verdeling van invloedrijke functies. De leuze van de nieuwe gezagsdragers in Frankrijk: vrijheid, gelijkheid en broederschap, vond ook in de republiek veel weerklank, maar voornamelijk bij de patriotten. Pas toen de Franse legers de Republiek in 1795 hadden bezet kregen de voorstanders van hervormingen de kans de macht te grijpen en brak de Bataafse revolutie uit. In het gewest Overijssel werd de regering van Ridderschap en Steden op 5 februari 1795 beëindigd. Dezelfde dag nog namen de Provisionele Representanten van het Volk van Overijssel de regering over.

Vanaf mei dat jaar werd het huwelijk tot een burgerlijk contract verklaard en alle ingezetenen kregen ook op dit punt gelijke rechten. Met ingang van 15 juni 1795 moesten alle ingezetenen die in het huwelijk wensten te treden, onverschillig van welke godsdienstige gezindheid, zich eerst in ondertrouw laten opnemen door het Gericht, waarna de huwelijksvoltrekking kon plaats vinden hetzij voor het Gericht, hetzij in de kerken waartoe de ondertrouwden behoorden. Sinds juni 1795 vindt men dus zowel de ondertrouw als de huwelijksvoltrekking ingeschreven in de gerichtelijke ondertrouw- en trouw-

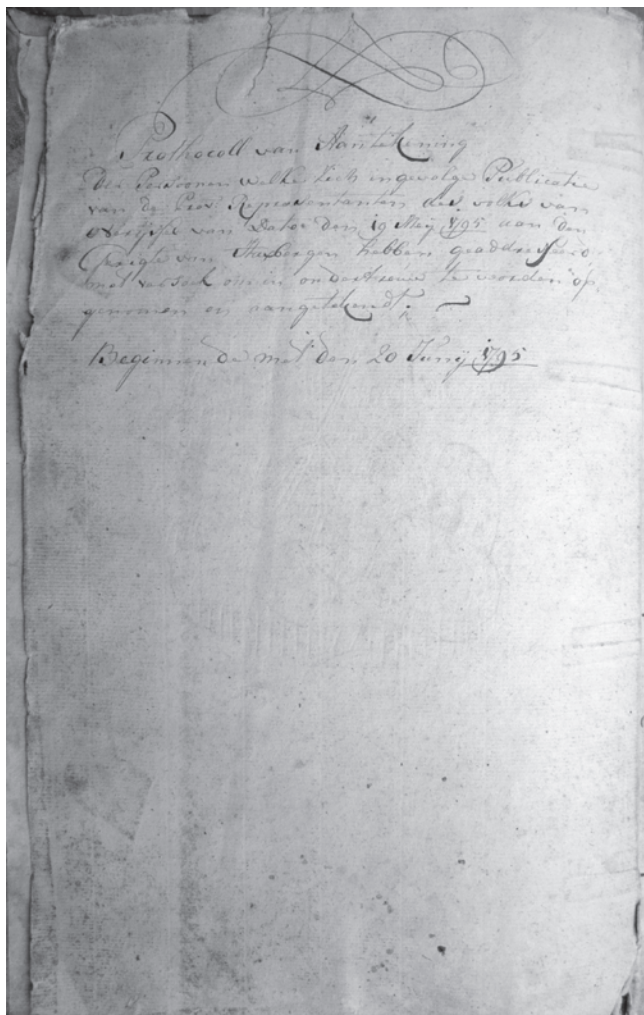
boeken. Bij katholieken geldt vanaf dat moment een huwelijksvoltrekking voor de pastoor, na ondertrouw voor het Gericht, als wettig huwelijk. De inschrijvingen voor het gerecht of Gericht waren doorgaans veel uitgebreider dan de kerkelijke inschrijvingen en verschaffen dan vaak ook meer informatie over de trouwlustigen.

Een pagina uit het Ondertrouw- en Trouwboek 1795

Het Ondertrouw- en Trouwboek van het Gericht Haaksbergen 1795-1811

Het verloren gewaande en nu teruggevonden trouwboek is dus een ondertrouw- en trouwboek van het Gericht Haaksbergen. Tot 2017 ontbrak deze bron en was er voor genealogen die data zochten van personen die niet bij een kerkgenootschap waren aangesloten, een behoorlijk hiaat. Dit hiaat was er ook voor katholieken, aangezien het RK trouwboek een hiaat over de periode 1808-1811 kent.

Voorwoord Haaksbergse Ondertrouw- en Trouwboek

Het Haaksbergse Ondertrouw- en Trouwboek bevat het volgende ‘voorwoord’ dat aansluit bij de voorgaande inleidende tekst:

‘Prothocoll van Aantekening der Persoonen welke zich ingevolge Publicatie van de Prov. Representanten des volks van Overijssel van Dato den 19 meij 1795 van den Gerigte van Haxbergen hebben geadresseerd met verszoek om in ondertrouw te worden opgenomen op en aangekendt’.

Het trouwboek bevat 546 trouwinschrijvingen, beginnend met 20 Juni 1795:

‘Jan Meijerink, zoon van wijlen Welmer Meijerink en Miene Eeftink in de boerschap Boeculo met Catharina Lokamp, dogter van wijlen Jannes ter Braak en Geertruij Thije in de boerschap Bentelo’.

De laatste trouwinschrijving wordt op 29 maart 1811 genoteerd.

‘Den 29 maart in ondertrouw opgenomen om van Ge-regtswege voor de eerstemaal geproclameerd te worden op Sondag den 31 maart 1811 en vervolgens:

Jacob Mozes jongem., zoon van wijlen Mozes Jacob en

Anna Sanders, geboren en woonachtig in Haaksbergen met Hendrina Elias jonged., dochter van Elias Michiel en vrouw Siprad Izaak, geboren in Zwolle woonende te Haaksbergen. Voorgemelde personen zijn op den 2[4?] 1811 door de Rabbi J. Godschalk, woonende in Oldenzaal alhier in Haaksbergen gecopuleerd blijkens certificaat door denzelve daar van afgegeven’.

(De joodse trouw-attestaties werden afgegeven door de Rabbijn te Oldenzaal, die kennelijk de Joodse gemeente te Haaksbergen bediende).

Het gereformeerde trouwboek van Haaksbergen loopt tot 12 mei 1811. Na de laatste inschrijving sloot de predikant het boek als volgt af:

‘Hier is het einde van het aantekenen der getrouwen dewijl volgens de Fransche wetten geene ondertrouwen meer geproclameert worden in de Kerk en het trouwen voor de Mairie geschiedt’.

Op 24 april dat jaar werd het eerste huwelijk in de trouwregisters van de burgerlijke stand ingeschreven.

In het koninkrijk Holland (1806-1810) onder Lodewijk Napoleon was het gebruik van oude Nederlandse namen in officiële stukken voorgeschreven. Zo gebruikte men de oude maandaanduidingen. Deze wordt, op enkele uitzonderingen na, in het trouwboek vanaf 1809 gehanteerd.

De oude Nederlandse benaming voor de maanden van het jaar, vooral gebruikt in de periode van de Franse Tijd.

Louwmaand	januari
Sprokkelmaand	februari
Lentemaand	maart
Grasmaand	april
Bloeimaand	mei
Zomermaand	juni
Hooimaand	juli
Oogstmaand	augustus
Herfstmaand	september
Wijnmaand	oktober
Slachtmaand	november
Wintermaand	december

Trouwboek naar Losser

Rest de vraag hoe het trouwboek in Losser is beland. Daarvoor moeten we eerst weer terug naar het jaar 1811.

In herberg De Zon werd op 13 april 1811 het eerste gemeentebestuur geïnstalleerd. Willem Waanders, de voormalige richter van Haaksbergen, werd nu maire (burgemeester) van Haaksbergen. Alle documenten, charters, papieren en overige goederen van de oude bestuurders, die Willem Waanders voor het uitoefenen van zijn nieuwe functie als maire nodig had werden officieel overgedragen. Willem Waanders "gewezen regter, nu maire" overhandigde dezelfde dag een ondertekend document (een inventaris) aan de onderprefect van Overijssel, waaruit blijkt om welke stukken het ging: een protocol van Huwelijkszaken, beginnend 20 juni 1795; een register van sterfgevallen of aangegeven lijken, beginnend in januari 1806; twee grote brandspuiten; twee kleine draagbare brandspuiten en 10 obligaties, ter waarde van f 2400, die nu ten laste van het rijk vielen.

Het zal duidelijk zijn dat met het protocol van huwelijkszaken het bewuste (onder)trouwboek wordt bedoeld dat op 20 juni 1795 aanving. In 1811 was het boek dus nog in Haaksbergen aanwezig. Hoe komt het boek dan terecht in het archief van de RK parochie van Losser? Er moet een kerkelijke link zijn, bijvoorbeeld een pastoor of kapelaan met genealogische interesse. Zijn er vanuit Haaksbergen geestelijken naar Losser vertrokken? Het antwoord is ja. Hiervoor komen twee personen in aanmerking.

Ten eerste is dat Gerardus Scholten (geb. Denekamp 1810), pastoor van Buurse van 1852 tot 1865. Hij vertrok volgens het bevolkingsregister in januari dat laatste jaar van de pastorie in Buurse (F 59) naar Losser.

De naam van de andere "verdachte" werd onlangs bij toeval gevonden in het gemeentearchief, namelijk in het "Register betreffende de Geestelijken, bij de onderscheidene Godsdienstige gezindheden in de Gemeente Haaksbergen in gevolge Besl. Van Z.E Heer Gouverneur dato 5 dec. 1834 nr. 4451".

Huis nr. 11 in 1890

Markt 8. Foto uit 1890. Voordat deze villa in 1888 werd gebouwd was hier Herberg De Zon gevestigd. In de jaren 1811-1830 had Haaksbergen geen eigen gemeentehuis en werd er een ruimte in De Zon afgehuurd.

In dit register werden ook de toenmalige kapelaans van Haaksbergen opgesomd. Zo was er een “eerste kapelaan” met naam Joannes ten Vergert, die in Enschede op 13 maart 1801 werd geboren. Hij werd 18 augustus 1824 tot priester gewijd en was vanaf 15 oktober dat jaar kapelaan in Haaksbergen, naast pastoor Groothuis. Volgens het register vertrok hij 10 juni 1835 naar Losser waar hij tot pastoor was benoemd. Hoogstwaarschijnlijk heeft de priester Ten Vergert het Haaksbergse trouwboek meegenomen naar zijn nieuwe parochie. In 1830 was het boek nog in Haaksbergen aangezien bij de huwelijksinschrijving van Willem Wijlens en Maria Elieizabeth Holscher, die op 10 juni 1808 in ondertrouw werden opgenomen, met een afwijkend handschrift een aantekening is geplaatst. Bij Willem Wijlens staat vermeld: *“overleeden den 14 jan 1830”*.

De in Overijssel bewaard gebleven DTB-boeken worden origineel bewaard in het Historisch Centrum Overijssel. De meeste boeken zijn daar sinds 1919/1929 aanwezig. Bij Koninklijk Besluit (KB) van 20 juli 1919, ingetrokken en vervangen door het KB van 31 mei 1929, moesten de oude DTB-boeken van de gemeentelijke archiefbewaarplaatsen naar het in de provincie aanwezige Rijksarchief worden overgedragen. In Overijssel dus in het toenmalige Rijksarchief Overijssel in Zwolle.

In 1899 had de heer L. van Hasselt reeds een inventarisatie van DTB-boeken in Overijssel samengesteld. Hij gaf deze uit onder de lange titel *“Doop-, Trouw- en Doodboeken in de Burgerlijke en Kerkelijke Gemeenten in de Provincie Overijssel; Benevens overzicht van de Kerkelijke Archieven in die Provincie”*.

In het gemeentearchief van Haaksbergen was het trouwboek toen al niet meer aanwezig, of zeer goed verstoppt. In 1952 werd er door de heer Hendriks een inventaris van de aanwezige stukken in het Overijsselse Rijksarchief gemaakt. Het Haaksbergse (onder)trouwboek was niet aanwezig in Zwolle en werd als verloren beschouwd. Bijna 65 jaar later weten we beter en hebben we de beschikking gekregen over een belangrijke bron. Het boek is inmiddels gedigitaliseerd en voorzien van een index. Het originele exemplaar is begin 2018 overgedragen aan het Historisch Centrum Overijssel (HCO), aangezien daar ook de andere originele DTB-boeken van Haaksbergen worden bewaard.

De DTB-boeken van Haaksbergen.

Een overzicht van alle bewaard gebleven DTB-boeken, die zich origineel in het HCO in Zwolle berusten. [NG = Nederlands Gereformeerd, RK = Rooms Katholiek]. Aanvankelijk werd door de heer Hendriks in 1952 een inventaris gemaakt op basis van de originele boeken. In 1988 is er een aangepaste versie van deze inventaris verschenen met een nieuwe nummering. Die nieuwe nummering was gebaseerd op de nummering van de kopieboeken die op de studiezaal in Zwolle stonden. Bij die

kopieboeken waren regelmatig delen van verschillende originele registers samengevoegd dan wel gesplitst. Dit had te maken met het feit dat in de originele registers vaak gegevens betreffende dopen, trouwen en/of begraven bij elkaar in één band stonden. Voor de kopieboeken werden dan bijvoorbeeld de gegevens betreffende het dopen van meerdere originele registers in één kopieboek bij elkaar geplaatst en zo ook voor het trouwen en/of begraven. Waren er meerdere dunne registers, dan werden die samengevoegd in één kopieboek. Was het originele register juist heel dik, dan werd het opgesplitst in meerdere kopieboeken. De nummering van 1988 wordt niet alleen bij de kopieboeken in ons eigen Historisch Centrum, maar ook bij het Streekarchief Twente in Delden gehanteerd. Het HCO heeft de DTB's tegenwoordig digitaal beschikbaar gesteld via de volgende website: <https://www.historischcentrumoverijssel.nl/zoeken-in-de-collecties/archieven>

Bij het scannen van de originele registers heeft het HCO er voor gekozen om de oude registers intact te laten, maar daarom moest men weer terug naar de nummering van de oude inventaris van Hendriks (1952). Deze omnummering geeft verwarring, vandaar dit schema.

Hendriks 1952	Hendriks 1988	Omschrijving
218	163,164	NG doop 1726 jan. 6-1791-juni 19
219	164	NG doop 1791-juli 10-1812 mei 24
220	167	NG trouw 1780 april 8-1791 okt. 16
221	167	NG trouw 1791 sept 4 – 1811 mei 12
221a	165,166,166A	NG trouw 1666 mei 5-1780 april 16 [origineel in HCO 394 inv.nr. 55 en 56]
221b	168,68A	NG lidmaten 1666-1780 [origineel in HCO 394 inv.nr. 55 en 56]
221c	169	Index NG trouw en lidmaten 1725-1780
222a	170,171	RK doop 1732 april 20-1749 mei 15
222b	175	RK trouw 1732 mei 20-1748 feb. 23
223a	171,172	RK doop 1749 mei 6-1783 dec. 23
223b	175	RK trouw 1751 feb. 10-1760 sep.8
224	173,174	RK doop 1784 jan. 5-1812 juni 1
224a	175	RK trouw 1791 jan. 1-1808 jul. 22
224b	176	Index RK trouw 1732-1808
225	177	Gericht overlijden 1806 jan. 2-1811 april 20 met index
225a (inschatting)	geen	Ondertrouw en trouwboek 1795 juni 20-1811 maart 31

Het NG trouwboek en lidmatenboek van 1666-1780 bevinden zich in het Archief van de Hervormde kerk te Haaksbergen, dat zich onder toegangsnummer 394 origineel ook in Zwolle bevindt. Op de site bevinden zich geen scans van deze originele boeken, maar van typoscripten van de heren Jordaan en Overbeeke.

Er zijn van Haaksbergen geen begraafboeken van voor 1806 bewaard gebleven, als ze er al ooit geweest zijn. Er zijn echter andere bronnen waaruit gegevens over overlijden en begraven geput kunnen worden, zoals het rechterlijk archief (de Haaksbergse gerichtsprotocolen) en verschillende koopmans-, debiteuren- of brouwersboeken (o.a. Ten Raa, Waanders in de Dom en Ter Horst in de Zwaan), waarin men o.a. leest over lui- en groeve bier.

Bijlage: Enkele opmerkelijke huwelijken

Enkele trouwinschrijvingen vielen op door de afwijkende omvang. Deze zijn geselecteerd en hier letterlijk weergegeven.

“1796 den 2 januarij. In ondertrouw opgenoomen en aangetekend om van Gerigtsweegen voor de Eerstemaal geproclameerd te worden op Sondag den 3den Janu.: 1796 en vervolgens;

Jan Willem Weijsink, weduwnaar van wijlen Grietjen Mullers met Maria Moes, weduwe van wijlen Lambertus Horstink, den bruidegom geboortig en beijde woonagtig in Haaxbergen, hebben geen kinderscheijdingen kunnen doen, vermits kennelijk daar niet is, ook niet gedeijld kan worden, dierhalven ook geen scheijdinge te pas kon komen, Zoo als mij en allen bekend is, dat dezen Bruidegom en Bruid van de Gereform: Diaconie worden onderhouden en in een hujsjen van dezelve inwoonen: zulks Certifieer bij dezen. Actum ut Supra. W. Waanders, Richter. Voorgem. Persoonen zijn op den 24 janu. 1796 door P. Scheij gereform. Praedicant te Haaxbergen gecopuleerd blijkens Certificaat door denzelven daar van afgegeven.

1796 6 Febr. In ondertrouw opgenoomen en aangetekend, om van Gerigtswegen voor de Eerstemaal geproclameerd te worden op Sondag den 7 Febr. 1796 en vervolgens;

Hendrik Hibben weduwnaar van wijlen Maria Miesink, gebooren en woonagtig in Haaxbergen; met Catharina Kemerink, jongedogter, Dogter van Theunis Kemerink en wijlen Diena Wolzak, gebooren en woonagtig in de Boerschap Eppenzolder dezès Gerigts; En zulks met Confent van Bruijds vader, die wegens een houw in 't been, niet Compareren kan, volgens Getuygenis van Gerit Hannink, dewelke bij handtastinge in Eedes plaatse zulks voor mij heeft verklaard. Voorgem. Persoonen zijn op d'27 Febr. 1796, door H.G. Teusse Roomsch Cath. Pastor te Haaxbergen gecopuleerd, blijkens het Certificaat door denzelven daar van afgegeven.”

De volgende is behalve ondertrouw ook een wettig huwelijk:

“1805 26 julij. In ondertrouw opgenomen, om van Gerigtsw; voor de eerstemaal geproclameerd te worden, op Sondag den 28 julij 1805 en vervolgens;

Joan Henrich Stüve, Jongm.: zoon van wijlen Joan Herman Stuve en Vrouw Margreta Brucksmitt, geboren te Venne in 't Osnabrugsche, thans onder dit Gerigte woonachtig; met

Euphemia Maria Lebbinck, Jonged: Dogter van Rotgerus Lebbinck en vrouw Agnes Margreta Haselkamp, gebr. te Vreden thans woonagtig onder dit Gerigte.

Naa dat voorm. huwelijksproclm: wettig zijn ergaan, verschijnd in dit Gerigt J.H. Stüve en verklaard, dat hij neemt tot zijn Echtevrouw E.M. Lebbinck. Voorst verkl'd. E.M. Lebbinck dat zij neemt tot haren Echtenman J.H. Stuve voormeld diensvolgens worden dezelve door mij en Keurnoten G.W. Buursink en Gerrit Kuipers in den huwelijken staat bevestigd, zulks doende bij en door desen, Haaksbergen den 18 Augst. 1805, 's avonds agt uur. W. Waanders.

1808 den 6 Februarij. Ingevolgde dispensatie, van zijne Majesteit Lodewijk Napoleon Koning van Holland enz. enz. in dato den 20 Meij 1807, geregistreerd in het Register der brieven van dispensatien van prohibitive Huwelijks wetten, ter Staats Secretarie Fol. 107. Litt.: G. In Den Haag den 28 Meij 1807. Op heden bij mij In ondertrouw opgenomen, om van Geregtswegen voor de eerstemaal geproclameerd te worden op Sondag den 7 Februari 1808 en vervolgens;

Theodorus Scholte van Mast, weduwnaar van wijlen Geertruid Haarmole, thans woonagtig op het kerspel Vreden; met

Christina Haarmole, Jongedogter, dogter van wijlen Herman Haarmole en vrouw Aleida Molleman, geboren en woonachtig in Buurse.

Voorgem. Personen zijn op den 23 Febr. 1808 door H.G. Teusse R.Cath. Pastor te Haaksbergen gecopuleerd, blijkens Certificaat daar van afgegeven.”

Bronnen

Hendriks, F.M., aangevuld en bewerkt door Wevers, A.L.A., Inventaris van de kopieën van de doop, trouw- en begraafboeken uit Overijssel, daterende van voor de invoering van de Burgerlijke Stand, waarvan de originelen voor het overgrote deel bij het Rijksarchief in Overijssel berusten (Zwolle 1988).

Hove, Jan ten, Overijsselaars gezocht; Gids voor stamboomonderzoek in Overijssel en Flevoland (Zwolle 1999).

Ooink, Eric, 'Het Haaksbergse register van aangegeven lijen; Gegevens over overlijden en begraven voor 1811', in: Aold Hoksebarge jaargang 32 nr. 4 (1997) 2015 e.v.

Ooink, Eric, 'Haaksbergen 200 jaar gemeente; Hoe de Fransen de basis legden voor een nieuw lokaal bestuur', in Aold Hoksebarge jaargang 45 nr. 1 (2012) 3442 e.v. Wijnaendts van Resandt, W., Dagen, maanden, jaren: tijdrekenkunde in kort bestek ('s-Gravenhage 1984).

De verspreiding van de naam Demmer in Albergen

Door: Gerda Schepers

In 2000 verscheen het boek "De huizen van Albergen en hun bewoners" van Johan Klaassen. In dit uitvoerige naslagwerk zijn alle erven in de marke Albergen beschreven. Johan beschreef van ieder erf wie er gewoond had. Ik heb de familie Demmer eens nader bekeken. Er zijn namelijk meerdere Demmers in Albergen, allemaal met een andere bijnaam. In het boek van Johan zie je dat er oorspronkelijk één erf Demmer was. Van daaruit zijn er verschillende takken ontstaan. Iedere Demmer in Albergen stamt dus af van het erve Demmer aan de Loolee.

Achternamen

Voor 1811 hadden mensen nog geen vaste achternaam. Maar ieder erf had wel een eigen naam en in Twente was het gebruikelijk dat men de naam aannam van het erf waarop men woonde. Als men verhuisde naar een ander erf dan nam men meestal een andere naam aan. In 1811 veranderde dat toen de burgerlijke stand werd ingevoerd. Men kreeg een vaste achternaam. In die tijd ontstond ook het verschijnsel van bijnamen, dat was in feite de boerderijnaam. Men had een naam waarmee men zich liet "schrijven" en een naam hoe men zich liet "noemen" ofwel de "daagse naam". Bij de burgerlijke stand in het gemeentehuis gebruikte men de officiële naam dat was de naam waarmee men zich liet "schrijven". Maar de pastoor en mensen in het dorp bleven meestal de naam van het erf gebruiken en dat was de naam zoals men zich liet "noemen".

Erve Demmer nu Zenderseweg 78

Tegenwoordig wordt het erve Demmer bewoond door de familie Hessselink. Op dit erf is de naam Demmer ontstaan. Het erf is gelegen aan de Zenderseweg, op het punt waar deze de Loolee kruist. We kunnen het ons nu niet zo goed meer voorstellen, maar vroeger was de Loolee een belangrijke ader in de scheepvaartverbindingen en het erve Demmer was een overslagplaats. Tevens was het een herberg, men kon er een borrel drinken maar ook overnachten.

Het erve Demmer heeft in de loop van de eeuwen verschillende bewoners gehad, die geen familie van elkaar waren. Rond 1760 vestigden zich hier Johannes Beune en Hermina Geerdink van het erve Geerman. Zij kregen als achternaam Demmer en zijn in feite de stamouders van alle Demmers in Albergen, want hun nakomelingen vestigden zich op verschillende boerderijen en brachten zodoende de naam Demmer naar o.a. Geerman, Goorkotte, en Leunk.

Ze kregen acht kinderen en hun oudste dochter Gertruida trouwde in 1791 met Albertus Eskes. Albertus kreeg toen net als zijn vrouw de naam Demmer en hun vijf kinderen uiteraard ook. Hun oudste kind, zoon Hermannus trouwde in bij het erve Geerman en hun jongste

kind Aleidis, geboren in 1802, bleef op het erf wonen. Zij trouwde in 1826 met Gerhardus Kemna, hij werd ook wel Hofland genoemd. Normaal zou hij nu ook de naam Demmer aannemen maar in 1811 was de burgerlijke stand ingevoerd en hij bleef dus Kemna en hun kinderen kregen dan ook de naam Kemna. En zo verving de naam Kemna de naam Demmer als bewoners van dit erf. Maar hun jongste zoon die op het erf bleef werd in het dagelijkse leven nog wel Demmersjens genoemd en zijn vrouw Demmersmarie. Daarna waren er nog twee generaties Kemna op dit erf tot Annet Kemna trouwde met Martin Hesselink. En geleidelijk verdween de bijnaam Demmer op dit erf.

Er zijn in Albergen momenteel nog drie erven die bewoond worden door de familie Demmer.

Erve Geerman

Dat een natuurlijk erfopvolging in die jaren niet altijd vanzelfsprekend was, zien we op Geerman D59. Daar kwam in 1824 Hermannus Henricus Demmer, op het erf. Hij is de oudste zoon van Albertus en Gertruida Demmer die woonden op het Erve Demmer. Maar hoe belandde Hermannus dan vanuit Erve Demmer op Erve Geerman? Nou, zijn oma kwam van dit erf en omdat er op dat moment geen natuurlijk erfopvolging op het erf was, verhuisde Hermannus naar dit Erve Geerman. Deze verhuizing deed de naam Geerman op dit erf verdwijnen, want door de toen ingevoerde burgerlijke stand stond Hermannus al ingeschreven als Demmer.

Hermannus trouwde in 1824 met Gerritdina Fleerkotte en zij kregen drie kinderen, een zoon en twee dochters. Zoon Wolter bleef op het erf en trouwde in 1858 met Gerritdina Nijhuis. Zij kregen drie zonen, waarvan de tweede op het erf bleef omdat de eerste al na een maand overleed. De derde zoon vertrok naar Erve Goorkotte.

Uit het huwelijk van de oudste zoon Hermannus met Anna Rikmanspoel uit Dulder werden negen kinderen geboren waarvan het derde kind, Gerardus, op dit erve Geerman bleef wonen. Het oudste kind, zoon Bernardus, bracht de familienaam Demmer naar Erve Hofland, ook Weversboer, door daar te gaan wonen, terwijl het zevende kind Hermanus naar Loink ging.

Zoon Gerardus, die dus op het erf bleef wonen, trouwde in 1917 met Maria Arkink en inmiddels woont nu de zesde generatie Demmer op het Geerman.

Erve Goorkotte

Ook de bewoners van het erve Goorkotte kregen door een huwelijk de naam Demmer. Het erve Goorkotte is een van de oudste erven van Albergen en eeuwenlang hebben de bewoners zich Goorkotte genoemd. Vanaf 1690 wordt het erf vier keer doorgegeven aan een zoon.

Tot in 1888 een dochter van Johannes Goorkotte en Janina Westendorp, Johanna Maria trouwde met Gerhardus Demmer van het erve Geerman. Gerhardus trouwde dus in bij het Goorkotte en bracht daar de naam Demmer. Inmiddels woont nu de vierde generatie Demmer op het Goorkotte en in het dagelijkse leven worden ze nog meestal Goorkotte genoemd.

Erve Loink of Leunk

Het erve Leunk wordt nu door de derde generatie Demmer bewoond. Dit heel oude erf werd tot ongeveer 1895 door de familie Loink bewoond en daarna hebben er nog drie andere families gewoond. Maar in 1924 betrok een nicht van de voormalige bewoners het erve Loink. Zij, Anna Assink trouwde dat jaar met Hermanus Demmer van het Geerman. Dit echtpaar ging als Leunkshanna en Leunksherman door het leven. En ook hun nakomelingen

dragen, alhoewel men Demmer heet, nog steeds de bijnaam Leunk.

Opvallend is dat de naam Demmer als bijnaam bijna verdwenen is. Alleen de ouderen gebruiken deze naam soms nog. Terwijl de families die het Geerman, Goorkotte, en Leunk bewonen, de officiële naam Demmer hebben, maar nog steeds de bijnaam dragen van het erf waarop ze wonen.

Bronnen:

Boek "de Huizen van Albergen en hun bewoners" door Johan Klaassen

Gemeentearchief Tubbergen

Website: wiewaswaar.nl

Website: van papier naar digitaal (vpnd.nl)

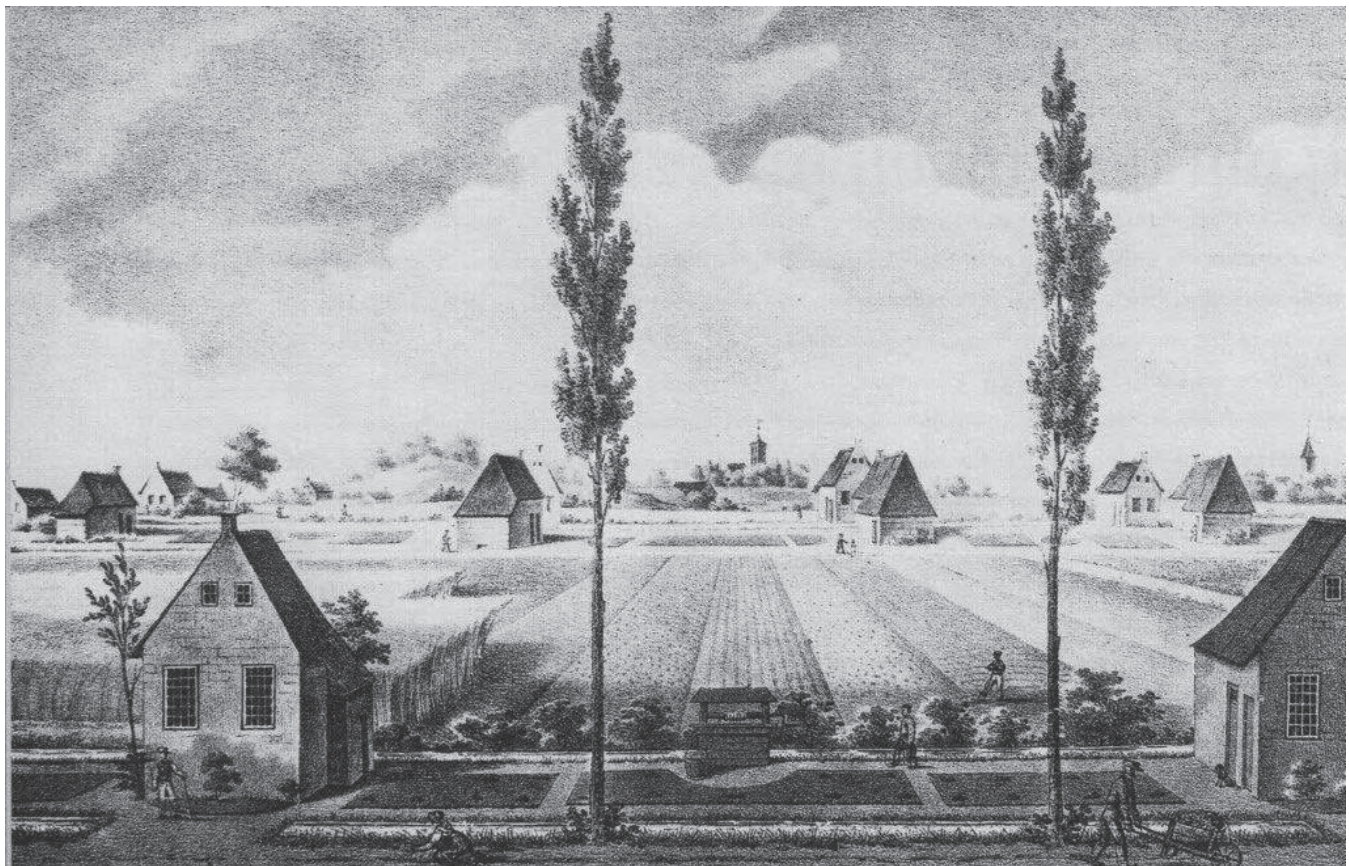

Spinnerij en weverij "de zestien huisjes"

Steggerda - Willemsoord

Door: Jelle Roorda

(Dit artikel is met toestemming van de schrijver overgenomen uit De Stelling)

Beeld van kolonie 3, Willemsoord, ± 1926 (tekening archief MvW/VHW)

Met steun van koning Willem I werden drie vrije koloniën door Johannes van den Bosch van de Maatschappij van Weldadigheid (MvW) in het provinciale grensgebied gesticht: Frederiksoord (1818), Willemsoord (1820) en Wilhelminaoord (1820). De MvW had tot doel *“het verbeteren van de toestand der armen en lagere volksklassen door hen “op te beuren en tot eene hoogere beschaving, verlichting en werkdadigheid op te leiden”.*

In de landbouwkolonies wilde men uit de steden afkomstige *“armen, kanslozen, wezen en behoeftige gezinnen aan een redelijk bestaan in de landbouw te helpen”*, zo blijkt uit een verhandeling van oprichter Johannes van den Bosch uit 1818.

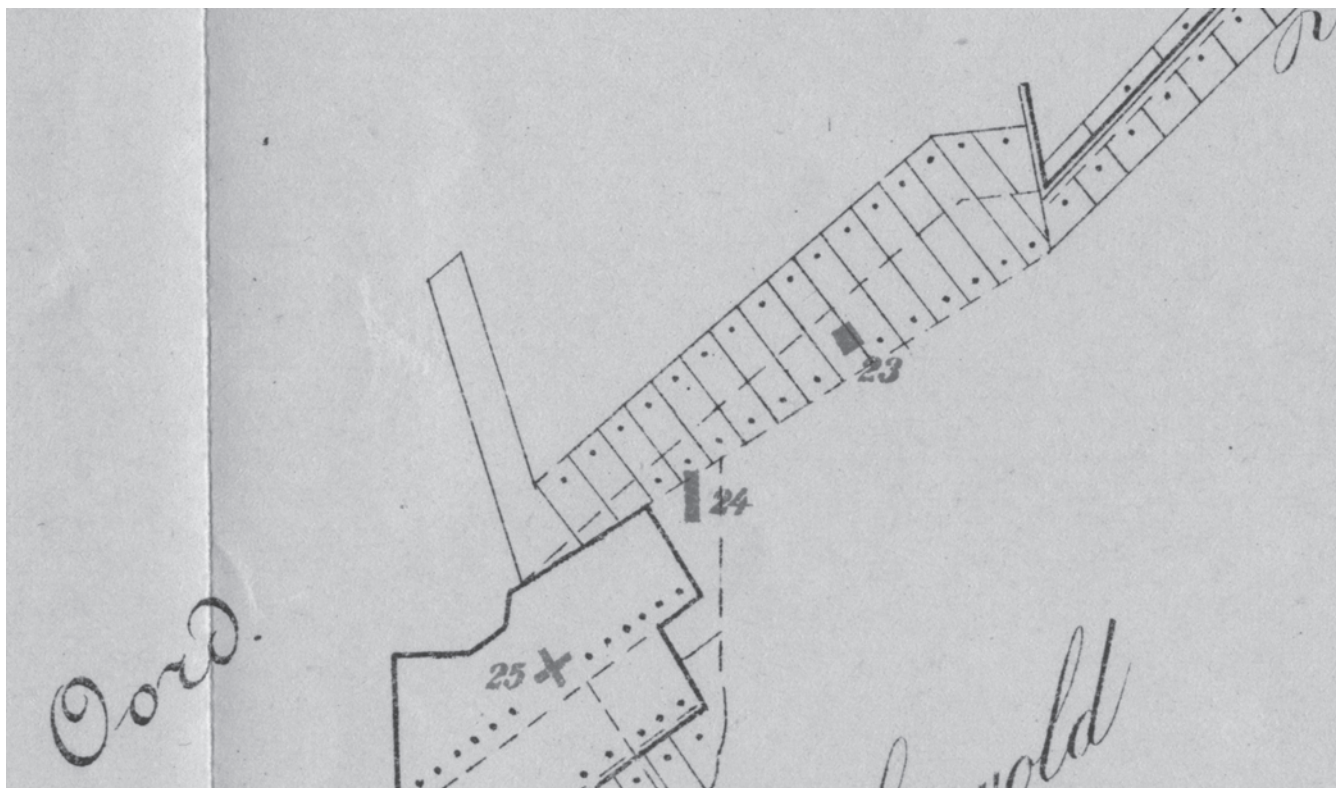
Er werden in totaal 416 koloniehoeves gebouwd waar de *“kansarmen”* zich bezig hielden met de ontginning van *“woeste gronden”* (heidevelden) en het bedrijven van landbouw. Hoewel de landbouw centraal stond, hield Van den Bosch in zijn eerste verhandeling van 1818 al rekening met de wenselijkheid van lichtere arbeid oftewel fabrieksarbeid voor de minder sterke mannen, vrouwen en kinderen. In dit artikel wordt de fabrieksarbeid in de vrije koloniën behandeld, in het bijzonder de geschiedenis van de vlas- en katoenverwerking in de kolonie Willemsoord.

Van 1825 tot begin 20e eeuw hebben er onder Steggerda, op de hoek van nu de Westvierdeparten en de Koningin Wilhelminalaan, twee flinke schuren gestaan, waarin lang weverij *“De Zestien Huisjes”* was gevestigd.

“Dat gebouw daar voor ons - vanaf het schooltje aan de Westvierdeparten gezien-, is een voormalige katoenweverij, waarin ‘s winters koffiezakken werden geweven”, zo staat in een reisverslag uit het Jaarboekje MvW Erica van 1881 te lezen, terwijl in een beschrijving uit 1887 van een plattegrond uit het Jaarverslag van de Maatschappij deze als de *“voormalige jute weverij”* staat aangeduid. Uit beide berichten kunnen we opmaken dat in deze weverij verschillende grondstoffen werden verwerkt en dat deze toen al buiten gebruik was gesteld.

Opzet en verblijf

Een kolonist die met zijn gezin in één van de vrije koloniën aankwam, mocht wonen in een kleine hoeve (huis) waar een perceel land (kavels van 2,5 tot 4 ha grond) bij hoorde. Dit, inclusief huisraad, landbouwgereedschappen en ook vee: één koe of twee schapen. De schapen hield men voor de mest en de wolopbrengst, zij waren overdag op de heide en werden 's nachts opgesteld om mest te leveren. De verstrekte kleding en huisraad moest de kolonist-arbeider geleidelijk in natura, met de

Plattegrond van kolonie nr. 3, met bovenaan 4e wijk Steggerda onder Willemsoord, uit het Jaarverslag van de Maatschappij van Weldadigheid (1887), nr. 23 Rijkschool Steggerda-Westvierdeparten, nr. 24 Weverij Fabriek De Zestien huisjes, nr. 25 Hoeve Amsterdam (detail van kaart uit het archief MvW).

opbrengsten van het land afbetalen. Als de kolonist heel goed zijn best deed, kon hij zich uiteindelijk opwerken tot "vrijboer". De gezinnen van de kolonisten bestonden gemiddeld uit zes personen. In 1824 telden de drie koloniën in totaal 2240 bewoners, op een gebied van 4100 ha, waarvan 347 ha in de gemeente Weststellingwerf gelegen was. Een deel van dit gebied, langs (nu) de Leemweg en de Westvierdeparten in de gemeente Weststellingwerf werd destijds aangeduid als kolonie nr. 3, 4de wijk "Steggerda onder Willemsoord" of "Aan de Vaart".

Het verblijf, leven in de "vrije koloniën" betekende voor de paupers weliswaar een verbetering in vergelijking met hun eerdere armoedige bestaan, maar was "niet echt vrij en zeker niet vrijblijvend"! De bewoners waren onderworpen aan "het Reglement van beheer der Maatschappij van Weldadigheid" en wijk- en sectiemeesters hielden toezicht op de naleving. De Maatschappij hanteerde aanvankelijk de stelregel "wie niet werkt zal niet eten". Van vrijwel alle bewoners werd een arbeidsprestatie verwacht. Werk weigeren was niet mogelijk, want als je als kolonist niet werkte of je anderszins niet volgens de regels gedroeg, dan kwam je voor de "Raad van Tucht". Dat kon leiden tot "opzending naar de strafkolonie Ommerschans bij Balkbrug, tot degene(n) zich had gebeterd"¹.

Om de bevolking "op te voeden en te vrijwaren van kwalijke invloeden" voerde men eigen koloniegeld in. Hiermee was het vrijwel onmogelijk buiten de kolonie bijvoorbeeld "sterke drank of andere verderfelijke waren" te kopen, iets wat "verboden" was. De kolonies waren grotendeels zelfvoorzienend en de MvW stichtte haar eigen scholen en werkplaatsen.

De teelt en de verwerking van vlas

Bij de start van de kolonie Willemsoord werd een teeltplan voor de landbouw opgesteld, waarin stond welke gewassen de hoeveboertjes moesten verbouwen. Vlas was een van de gewassen die men besloot te gaan telen, omdat de vlasvezels konden worden gebruikt voor de productie van linnendoek, matten en touw. Een andere overweging was dat de vlasbewerking (vlasbraken) ook gedurende de wintermaanden kon plaatsvinden. Bovendien stemde het Rijk er mee in, want die zag het vervaardigen van linnen als aanvullende werkgelegenheid voor "den landbouwenden kolonist" en niet als concurrerende fabrieksarbeid.

Vlas zaaide men in de eerste helft van april. In de kolonie gebruikte men vooral het zogenaamde "Rigazaad" en ook "Revelaar" en "Revelaarskind", dat in juni bloeide

(de velden kleurden dan helder blauw) en in de tweede helft van juli werd geoogst. De planten waren dan tussen de 80 en 120 cm lang. De vlasplant werd met wortel en al uit de grond getrokken om een zo lang mogelijke vezel te behouden. Het bewerkingsproces van vlas tot vlaslint omvatte vier fases: repelen, roten, braken en zwingelen.

Onder repelen werd het afristen van de zaaddozen verstaan, waaruit lijnolie werd gewonnen. Het vlas werd na de oogst niet onmiddellijk van de akker verwijderd, maar plat op de akker gelegd om een begin te maken met het roten. Het zogenaamde *dauwrotten*. Hierna werden de bossen met stengels een tijd in het water gelegd zodat de vezel, waar het uiteindelijk om ging, losweekte van de houtkern. Na dit roten werd de stengel op verschillende plaatsen gebroken door er met een vlegel op te slaan (het braken), waardoor de houtdeeltjes makkelijker verwijderbaar werden en er al gedeeltelijk afvielen. Met het zwingelen werden vervolgens de laatste nog aanwezige houtdeeltjes van de vezels afgeschaafd. De laatste fase van het bewerkingsproces bestond uit het nat hekelen van de vezels tot linten. Deze linten werden -na droging- voor het spinnen van vlagarens benut, en vervolgens voor het weven van linnendoek.

De teelt van vlas op de arme zandgrond in kolonie verliep - in vergelijking met andere gewassen - vrij succesvol met een goede opbrengst, zodat Johannes van den Bosch al spoedig besloot dat 1/14 deel van de percelen bij de hoeves voor het telen van vlas werd bestemd. De MvW liet het vlas oogsten en bewerken aan de hoeveboertjes en hun gezinnen over. Onduidelijk is waar het vlasbraken gebeurde. Het kan zijn dat hiervoor een deel van de landbouwschuur van de kolonie werd benut of dat er enkele braakhokken bij de hoeves waren gebouwd.

Spinnen en weven in de vrije koloniën

Weliswaar lag in de oorspronkelijke opzet het hoofddoel op de landbouw, maar zoals al in de inleiding vermeld hield Van den Bosch in 1818 al rekening met de wenselijkheid van lichtere arbeid voor de minder sterke mannen en die ook geschikt zou zijn voor de vrouwen en kinderen. Als zodanig noemde hij het spinnen van garens uit vlas en sajete (= wol) en het weven van linnendoek. Het spinnen vond op de hoeves plaats als huisnijverheid, op door de Maatschappij in bruikleen beschikbaar gestelde handspinnenwielen. Voor het verwerven van een voldoende gezinsinkomen was gerekend op verdiensten van vrouwen en kinderen boven 6 jaar. Deze moesten leren spinnen, als ze dat niet konden: de jongens wol en de vrouwen en meisjes vlas. Er werd les gegeven op de spinschool in de kolonie en ieder die voldoende geoefend was, kreeg een "matige weektaak", die ze thuis mochten afwerken. Voor een pond gesponnen vlas (dus vlagarens) bedroeg het loon 10 stuivers, voor een pond gesponnen wol 8 stuivers. Als niet voldaan werd aan de matige weektaak moest "de opzettelijk nalatige zijn/haar

1. In Veenhuizen en Ommerschans werden strafkolonies door de MvW opgericht. Hier werden landlopers en bedelaars opgesloten en aan het werk gezet. Maar ook kolonisten uit de "vrije koloniën" konden hier voor straf terecht komen.

intrek nemen in één der kamertjes in de opzienswoning en zich aldaar met water en brood vergenoegen totdat de verwaarloosde arbeid was ingehaald”.

Kennelijk is het voornemen van het realiseren van spinscholen in alle drie de koloniën niet helemaal volgens plan verlopen, want in 1825 blijken alleen in de kolonie Frederiksoord twee spinscholen en in Willemsoord *aan den Kruisweg* één spinzaal te zijn gerealiseerd. Al in 1825/1833 beschikt de kolonie Frederiksoord over een fabriek(je) voor weverij en ververij van linnen. De in Steggerda-Willemsoord geproduceerde vlagarens werden aanvankelijk in onder meer de weverij te Frederiksoord voor het weven van linnendoek of bombazijn (= katoen + linnen) benut. De mannen konden bijverdienen door te werken in de turfgraverij, de steenbakkerij en kalkbranderij of door het graven respectievelijk onderhoud van de vaarten in de periodes waarin de landbouw onvoldoende werkgelegenheid bood.

De eerste problemen

Al spoedig na de start kreeg de MvW te maken met de nodige problemen. De zandgronden bleken veel meer bemesting nodig te hebben dan was voorzien, maar meststoffen waren in slechts beperkte mate voorhanden. Het teeltplan met vruchtwisseling met brem en klaver als bemesting voldeed maar ten dele aan de verwachtingen. Verder werkten de weersomstandigheden sommige jaren niet mee, met als gevolg dat er plantenziekten uitbraken en een belangrijk deel van de oogst verloren ging. Vooral in de jaren 1827-1829 kampte men met slechte oosten.

Een andere belemmerende factor bleek de beperkte inzetbaarheid van de mensen; nogal wat kolonisten bleken ongeschikt voor landarbeid. Het dagelijkse spitten, houthakken, ploegen en kruien was voor velen fysiek te zwaar. Bovendien stuurden de subcommissies uit de grote steden nogal wat “invaliden”, die zowel lichamelijk als geestelijk niet of nauwelijks in staat waren om te werken. Het gevolg was, dat de Maatschappij in 1834 een schuld van maar liefst 3,5 miljoen gulden had opgebouwd.

In 1836 probeerde de Maatschappij het tij te keren door de invoering van een nieuw teeltplan en een flinke uitbreiding van het fabriekswerk.

Van den Bosch ging dat jaar namelijk akkoord met het voorstel van de toenmalige koloniedirecteur Van Konijnenburg, om de gezinnen in twee categorieën in te delen, namelijk:

- a) voor landbouw ongeschikte gezinnen (ongeveer 1/3 deel)
- b) voor landbouw geschikte gezinnen (ongeveer 2/3 deel)

“Vooral de eerste groep, de invalide gezinnen kreeg het zwaar te verduren, want zij werden met ingang van 1 ja-

nuari 1838 verplicht tot het verrichten van zogenaamde “fabrieksmatige arbeid”, voornamelijk aan de weefgetouwen. Zij moesten hun perceel grond bij hun hoeve afstaan, evenals de koe, tenzij deze gezinnen “voor eigen rekening hooi wilden kopen”! De vrijgekomen grond werd over de andere hoeven verdeeld. In het achterste deel van hun hoeven plaatste de Maatschappij drie of vier weefgetouwen. Bovendien werden sommige “invalide” gezinnen verplaatst, zodat er per sectie van twaalf hoeves vier invalide en acht valide gezinnen kwamen te wonen. Voor elke sectie van 42 morgen (=36 ha) groot werd een nieuw teeltplan vastgesteld: 33% rogge, 26% brem, 19% aardappelen, 14% klaver en 7% vlas. In vergelijking met het oorspronkelijke teeltplan werden de aardappel- en vlasteelt enigszins uitgebreid”, aldus auteur Cecilia Kloosterhuis. Er ontstond fel verzet tegen het afnemen van de koe, waarna men hier vanaf zag. In deze hoeves bleef door het vee en de benodigde hooiopslag onvoldoende ruimte over voor het plaatsen van weefgetouwen. Er werd een andere oplossing voor gevonden: van 34 kolonistenwoningen (7 per kolonie) werden de schuren vergroot, zodat er zes weefgetouwen konden worden geplaatst.

De omschakeling van vlas naar katoen

Tot in de achttiende eeuw was de vlasvezel in Europa - naast wol - de belangrijkste grondstof voor textiel. Vervolgens werd katoen steeds populairder. Na de afscheiding van België van Nederland in 1830, toen Vlaanderen wegviel als productiegebied van katoenen stoffen bestemd voor Nederlands Oost-Indië, kwam het Amerikaanse katoen in ons land overvloedig beschikbaar. Het gaf een belangrijke impuls aan de textielnijverheid. Ook de MvW profiteerde hiervan, aldus de bevindingen van auteur Jan Derk Dorgelo in zijn boek: *De koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid (1818-1859)*. Hij schrijft hierover het volgende:

“In 1834 introduceerde Generaal Johannes van den Bosch in de koloniën de katoenweverij, te beginnen met het weven van “katoenen lijnwaad” en koffiezakken voor export naar Oost-Indië. De reden was dat katoen als grondstof goedkoper was dan wol en linnen. In 1837 werd door de Permanente Commissie besloten dat er vijf weverijen werden opgericht, ieder met 40 getouwen. In Frederiksoord, Wilhelminaord en Willemsoord werden deze gevestigd in de bestaande fabrieksgebouwen. De grote uitgestrektheid van de vrije koloniën noodzaakte tot verdere decentralisatie en in de Oost- en Westvierdeparten werden twee nieuwe katoenweverijen gebouwd”, waaronder “De zestien huisjes” te Steggerda-Willemsoord, dit naast de al bestaande landbouwschuur voor de vlas-verwerking.

“Om deze omschakeling mogelijk te maken vroeg en kreeg Van den Bosch de hulp van enkele relaties uit de zakenwereld. Van den Berghe de Heyder, particulier fa-

brikant te Leiden, plaatste moderne weefgetouwen "met den vliegende spoel" oftewel Spinning Jenny's in de koloniën, terwijl Van Hoboken, handelsmagnaat te Rotterdam, de katoenen garens leverde".

De aanschafprijs van een weefgebouw met toebehoren bedroeg f 30 per stuk. De weefzalen werden door met turf gestookte kachels verwarmd. Iedere weverij werd geleid door een onderbaas, die - naast vrij wonen - f 7 per week verdiende. Hij werd bijgestaan door vier assistenten, die ieder toezicht hadden op tien weefgetouwen en de geweven stukjes katoen moesten keuren. In het begin werden de garens in Engeland en later ook in Twente aangekocht. Een gemiddelde wever kon f 1,80 tot f 2,25 per week verdienen, als op het tarief voor fouten niets behoefde te worden gekort.

Toen de vijf fabrieksweverijen begin 1838 in bedrijf waren, werd begonnen met de katoenweverij aan huis. In 1841 stonden er 406 weefgetouwen in de drie vrije koloniën. Aangezien een nadere specificering in de verslagen ontbreekt, weten we niet hoeveel weefgetouwen hiervan in de kolonie Willemsoord hebben gestaan. Uiteraard kwam bij de omschakeling de eerder opgedane kennis en ervaring met het verwerken van vlasgarens goed van pas. Uiteindelijk werd katoen op basis van prijs, kwaliteit en gebruiksmogelijkheden de meest populaire grondstof voor textiel. Het verdrong het linnen en ook de wol grotendeels van de markt. Rond 1850 omvatte de linnennijverheid in Nederland nog geen 14% van de totale werkgelegenheid in de textiel, tegen 41% voor katoen en 23% voor wol. (overige 12%; vnl. jute en zijde). Vanaf toen werd alleen in de straf-bedelaarskolonie Veenhuizen nog in beperkte mate vlas verwerkt.

Keuze locatie landbouwschuur en fabriekslokaal

Al in 1825 werd er te Steggerda-Willemsoord een landbouwschuur gebouwd ten behoeve van de vlasopslag en -verwerking en in 1837 een groot "fabrieklokaal" voor het weven van katoen. Deze locatie lijkt te zijn gekozen vanwege de gunstige ligging. Het betrof een centraal punt te midden van ongeveer 100 koloniehoeves en de bouwvakkers. Voor het roten van het vlas kon men gebruik maken van de dobbe (vennetje) gelegen achter de hoeves Westvierdeparten 1 en 3. Bij droogte kon men uitwijken naar het nabij gelegen Veen- of Ruskengat, een groter meertje op Schokkersveen. Het gebied werd al ontsloten door wijken/vaarten, die eerder in opdracht van de Veencompagnie van Steggerder Sloodt waren gegraven. Dit netwerk van waterwegen diende voor de afvoer van het overtollig regenwater, maar vervulde tevens een belangrijke functie voor de aan- en afvoer van de reizigers en goederen ten behoeve van de kolonie. Voor de aanvoer van onder meer mest, hooi en turf en de afvoer van onder andere de kisten met textiel maakte de MvW gebruik van een praam, snikschuit of tjalk.

Hierbij had men de keus uit twee routes: van de Kolonievaart van Steggerdavierdeparten (een nieuwe zijtak van De Wijk van de Vierdeparten sinds 1832) via de Noordwolve-Splitting, en Vledder AA naar Steenwijk, of van de Steggerdersloot die toegang gaf tot De Lende en via de Kuinre en de Zuiderzee naar de steden in Holland². Deze laatste route werd het meest gebruikt, omdat de andere 's zomers vanwege een te lage waterstand nogal eens niet bevaarbaar was. Op het eind van de Steggerdersloot bij Willemsoord "voor het huis van vrijboer Nieuwenhuis" (nu Leemweg 2, Steggerda) bevond zich een "plaats van opslag" dat wil zeggen een los- en laadplaats ten behoeve van de kolonie. Tenslotte kon men gebruik maken van de vervoersmogelijkheid over land met de ossenwagen, later paard en wagen, via een "menninge" oftewel zandweg naar de Straatweg (nu Steenwijkerweg) te Willemsoord en via Steenwijk verder landinwaarts.

"In het jaar 1840 werd in de koloniën de hoogste textielproductie bereikt, namelijk: ruim 800.000 el, waarvan de Maatschappij voor meer dan f 220.000 aan imitatie- en hemdenkatoen afleverde aan het Departement van de Oost-Indische Koloniën", aldus Cecilia Kloosterhuis (el = oude lengtemaat ca. 69,4 cm).

Voor eigen gebruik had men slechts 40.000 el nodig. De katoenweverij zorgde in de jaren 1844 t/m 1854 gemiddeld voor een verdienste van f 186.000, terwijl de landbouwopbrengst f 114.000 bedroeg. Met de winst uit de katoenproductie werd een het tekort op de exploitatierekening van de Maatschappij (deels) gedekt.

Zes grote "fabrieklokalen"

Van Konijnenburg, de toenmalige directeur van de vrije koloniën, vermeldde in zijn beschrijving van 1859, dat er toen "zes grote fabrieklokalen stonden met woningen voor vijf fabrieksbazen en onderbazen", waarvan dus twee te Steggerda-Willemsoord. "De meeste fabrieksbazen hadden de leiding over ongeveer 100 wevers", zo blijkt uit zijn beschrijving. Dit waren voornamelijk vrouwen en meisjes. Jongens van 6 tot 15 jaar, die niet op het land nodig waren moesten er - buiten de schooltijden - eveneens arbeid verrichten.

De textielarbeiders begonnen morgens al om 5.00 uur en maakten lange dagen, want ze gingen pas "na 10 uur noeste arbeid huiswaarts". Uit de verslagen blijkt dat er rond 1840 zo'n 400 kinderen en jongelui in de katoenweverij werkten, "dit had zelfs tot gevolg dat de landbouw te kampen kreeg met te weinig arbeidskrachten", volgens Dorgelo.

2. Op 1 april 1818 kocht de MvW de Steggerdersloot (nu Steggerdavaart genoemd) aan. In 1831 werd deze sloot uitgediept en verbreed. In 1860 is deze opnieuw uitgediept en zijn een klap en een draaibrug bij Steggerda vernieuwd, in opdracht van de MvW.

1. Stroovlechterij.
3. Jeugdig Weerbaarheids-corps.

4. Mattenweverij te Willemsoord.

A. A. R. BREYD ANOOR
2. Een groep dorschers.
5. Touwslagerij.

Een tekening met daarop afbeeldingen van werkplaatsen c.q. fabrieken in de vrije koloniën van de MvW, van W. Kuipers en zn. te Wolvega (archief MvW)

In 1846 bezochten de rapporteurs Staring en Quarles van Ufford "enige kleinen weverijen en ook de katoenweverij te Willemsoord", aldus Dorgelo. Tijdens hun rondgang door de kolonie hoorden zij "uit de kleine fabrieken een vrolijk gezang opgaan". Deze rapporteurs schreven aan de Permanente Commissie van de MvW dat de fabrieksarbeid slechts 10 uren daags duurde, zodat de kinderen van 12 tot 14 jaar de avondschool konden bezoeken³. En verder: "het werk in de fabrieken had volstrekt geen nadelige gevolgen voor de gezondheid, omdat de werkkrachten er gezond uitzagen".

Overigens bracht het zware en urenlange werk aan de weefgetouwen - vooral voor kinderen - wel degelijk de nodige risico's met zich mee. De kans op ongelukken, door het oplopen van verwondingen aan de handen en longproblemen - door het inademen van stof - waren

3. De koloniën werden bestuurd door drie commissies: Commissie van Weldadigheid (belast met de werkzaamheden), Commissie van Toevoorzigt (belast met controle) en Permanente Commissie (bestuur), waarvan Johannes van den Bosch voorzitter was.

groot, maar ondanks deze bezwaren werd kinderarbeid in die tijd nog gewoon gevonden.

De afbouw van de textielproductie

In 1859 volgde Jongkindt Coninck de heer Van Konijnenburg op als directeur. De Maatschappij moest in toenemende mate concurreren met de opkomende Twentse textielindustrie. Het lukte daar, door de industrialisatie, specifiek door inzet van stoommachines uit Engeland en inzet van machinale weefmachines - grote hoeveelheden goedkope textiel te produceren. De afzet van textiel uit de koloniën kwam hierdoor en ook door het vervallen van de garantieprijs van het Rijk voor de MvW - op aandringen van de particuliere textielabrikanten - onder druk te staan. Ten gevolge van de Amerikaanse burgeroorlog (1861-1865) stagneerde bovendien de import van katoen en steeg de grondstofprijs nogal. Hier kwam bij dat ook de landbouwopbrengsten in de koloniën al lang te wensen overlieten en diverse subcommissies van de MvW nogal moeite hadden om hun betalingsverplichtingen na te komen. Deze commissies waren jaarlijks een financiële bijdrage voor de door hen in de kolonie geplaatsten verschuldigd, maar zij betaal-

den vaak niet volledig of niet tijdig. Bovendien lukte het 1/3 deel van de kolonisten niet om in eigen levensonderhoud te voorzien, waardoor zij op een (bedeling) toelage van de Maatschappij waren aangewezen. In 1859 werd hiervoor in totaal f 20.000 uitgegeven, dat wil zeggen jaarlijks ongeveer f 45 per gezin gemiddeld. Kortom, de MvW kampte met grote exploitatieproblemen en dreigde zelfs failliet te gaan. De Permanente Commissie zag zich hierdoor genoodzaakt een aantal ingrijpende maatregelen te nemen: Op de eerste plaats besloot men de textielproductie grotendeels af te gaan bouwen en op zoek te gaan naar vervangende productieve arbeid. Hierover zo meer!

Vanaf 1872 produceerde men geen katoentextiel meer voor derden, maar alleen nog voor eigen gebruik. Daarnaast besloot de Permanente Commissie om de strafkoloniën Ommerschans en die te Veenhuizen (voor weeskinderen en bedelaars) aan het Rijk te verkopen. Voor de vrije koloniën ging de MvW bovendien over tot een hervorming en (landbouw) schaalvergroting, met als doel om de landbouwopbrengsten te verhogen. Met de opbrengst uit de verkoop richtte de Maatschappij in 1864 tot 1867 een zestal moderne boerderijen op, ieder 50 tot 60 ha groot, waarvan drie in de kolonie Willemsoord, te weten: Hoeve "Utrecht", "Generaal Van den Bosch" en "Amsterdam". Hiervoor werd een flink aantal percelen van de kolonistenhoeves samengevoegd. Een deel van de kolonisten kwam als arbeider op de nieuwe grote boerderijen te werken, terwijl anderen eindelijk "vrijboer" werden met meer zeggenschap over "hun" hoeve. Overigens kregen alle koloniebewoners vanaf 1865 meer rechten, zo werd de koloniemunt afgeschaft en de gedwongen winkelnering beëindigd.

Vervangende productieve arbeid

Reeds in 1862 werd begonnen met het weven van jute koffiezakken en koedekken, gevolgd door het vervaardigen van matten, waarvoor rusken (Latijn: *Juncus effusus*) als grondstof dienden, een touwslagerij voor de fabricage van allerlei soorten touw en vanaf 1870 een mandenmakerij.

Gedurende de jaren 1862-1892 produceerde de kolonie alleen 's winters nog jute koffie- en rijstzakken (50 kg), ten behoeve van het transport van ongebrande koffiebonen en het vervoer van allerlei andere overzeese producten. Zo verwierf de Maatschappij in 1865 een opdracht voor 12.500 koffiezakken van een Twentse fabrikant, een klein deel van een grote opdracht van de Nederlandse Handels-Maatschappij, die grotendeels in Weverij Zestienhuisjes aan de Westvierdeparten werden geproduceerd.

Als nieuwe activiteit werd rond 1869 gestart met een "ruskenmatterij", een filiaal hiervan was gevestigd in een gedeelte van het fabrieksgebouw aan de Westvierdeparten. De rusken oogstte men in de vrije natuur. De gepro-

duceerde matten werden als biezenmatten verkocht. In 1895 werd hiermee gestopt en werd een (derde) twijgenmandenmakerij in Steggerda-Willemsoord gevestigd. De hoofdvestiging hiervan bevond zich te Wilhelminaoord. Deze mandenmakerij is tot 1921 in bedrijf geweest.

Ontmanteling van de vrije koloniën

Rond 1880 kreeg de MvW opnieuw te maken met tegenslagen, maar ditmaal ten gevolge van externe oorzaken. Er heerste van 1875 tot 1885 in ons land namelijk een grote landbouwcrisis, waardoor de economie grotendeels instortte. Er gingen in die tijd veel boeren en boertjes failliet, waardoor een groot deel van de werkgelegenheid - voor land- en boerenarbeiders - wegviel. De vraag uit de steden naar de opvang van "paupers" nam sterk af. In de kolonie zelf betekende deze crisis het einde van onder meer de textielnijverheid. Steeds meer kolonisten verlieten in die tijd de kolonie, om elders in onder meer de textielnijverheid in Twente hun geluk te gaan beproeven. Een flink aantal voormalige handwevers uit de kolonie vertrok en vond werk bij "de firma Salomons Stoomweverij" te Nijverdal.

Vanaf 1895 begon de MvW daarom met de verkoop van de hoeves en (een deel van) het land. Zo werden als eerste veertien woningen aan de Paasloregele te Willemsoord particulier verkocht. In 1906 gevolgd door het landgoed De Ronde Blesse. Vanaf 1923 gebeurde dat met de andere bezittingen in Willemsoord, waaronder de hoeves aan de Leemweg en de Oost- en Westvierdeparten. Een beperkt aantal vrijboeren slaagde er in de "eigen" hoeve te kopen. Rond 1927 waren alle hoeves van de MvW op het dorpsgebied van Steggerda in particuliere handen overgegaan. Eind 1930 was de rol van de Maatschappij in Willemsoord nagenoeg uitgespeeld. Vanaf die tijd woonden er vooral zelfstandige "keuterboertjes". In 1935 kwam met het opgaan van de "Zuivelfabriek Deli" van de MvW in "Coöperatieve Zuivelfabriek De Toekomst" te Steggerda een einde aan de fabrieksmatige arbeid in de vrije koloniën.

De Maatschappij van Weldadigheid is rond 1960 omgevormd tot een stichting, die sindsdien zorg draagt voor

De voormalige fabrieksschuur Koningin Wilhelmina aan 57 (foto, collectie Drents Archief)

het beheer van de nog resterende 1300 hectare cultuur- en bosgrond, waaronder het Landgoed Boschoord van het Nationaal Park Drents-Friese Wold en een 65-tal panden, waaronder vele monumenten.

Tenslotte

De fabriek "De Zestien Huisjes", heeft met betrekking tot de werkgelegenheid voor de koloniebewoners 4de wijk Steggerda-Willemsoord en de productie van textiel gedurende ongeveer zestig jaar een belangrijke rol vervuld. Zoals vermeld, is deze, speciaal hiervoor gebouwde, fabrieksschuur lang als "weefzaal" gebruikt. Vanaf begin 1838 voor het weven van katoenen doek en van 1862 tot 1892 voor het weven van jute koffiezakken, toen onder de benaming: "De Katoen- en Juteweverij" te Steggerda-Willemsoord.

Tegenwoordig is op de voormalige fabriekslocatie, op de hoek van nu de Westvierdeparten en de Koningin Wilhelminalaan nr. 59 te Willemsoord, vrijwel niets meer te zien van de vroegere bedrijvigheid. Het fabrieksgebouw op dit adres (gemeente Steenwijkerwold, sectie B, perceel 501, bouwjaar 1825) is al lang geleden (1910/1920) afgebroken. Vervolgens is er een nieuwe boerderij gebouwd. De voormalige woning van de fabrieksbaas op hetzelfde adres/erf is in een vernieuwde uitvoering alleen nog aan de karakteristieke voorgevel als een koloniehoeve te herkennen (perceel 504). Op het naast gelegen perceel, nu Koningin Wilhelminalaan 57 (gem. Steenwijkerwold, sectie B, perceel 505) heeft het tweede gebouw, de landbouwschuur voor het vlas gestaan, maar

deze is op een gegeven moment verbouwd/herbouwd - wat betreft afmetingen en vorm - wel vergelijkbaar met de oorspronkelijke schuur. Van 1869 tot 1895 was er een (rusken) mattenmakerij in dit gebouw gevestigd. Gevolgd door een mandenmakerij tot 1921 en hierna o.m. een varkensmesterij.

De "dobbe" achter de voormalige hoeves Westvierdeparten 1 en 3 was in de jaren zestig nog wel aanwezig, maar al grotendeels dichtgegroeid, aldus Dick Roos die hier tegenover (nu nrs. 66-68) is opgegroeid. Zo wist hij zich nog te herinneren dat de resten van een forse hooibroei bij een van de naburige boeren hierin werden gedumpt. Eind jaren zestig is het restant van deze "dobbe" opgevuld met onder meer stobben, plaggen en zand, die toen in de omgeving vrijkwamen bij de ruilverkaveling "Linde-Zuid" (1964-1973). Tegenwoordig is het een perceel weiland.

Bronnen:

Reisverslag uit het Jaarboekje Erica afdelingen Maatschappij van Weldadigheid van 1881

Jaarverslag van de Maatschappij van Weldadigheid (1887)

De koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid (1818-1859), Jan Derk Dorgelo 1964

De bevolking van de vrije koloniën der MvW, Ir. Cecilia Alberta Kloosterhuis (1981)

Tijdschrift De Star, landbouw maandblad MvW

Van Steggerdervene tot Blesdiekigerheide, Jelle Roorda 2018

Met dank aan het Drents Archief Assen, Jan Mensink te Frederiksoord en Dick Roos te Ommen.

Tips

Door: Jan Oude Munnink

- Verschenen is het Burgerboek van Schüttoorf (Bürgerbuch der Stadt Schüttoorf 1551-1920), een uitgave van de Schüttoorfer Heimatverein. Het boek is verkrijgbaar voor € 12,50 bij Heimatverein Schüttoorf en in de boekhandel in Schüttoorf. Schüttoorf is het oudste stad in de Grafschaft Bentheim. Het boek telt bijna 200 pagina's met lijsten van personen en de registers van gilden.

- Al eerder maakte ik u opmerkzaam op de Duitse website Matricula. Hier vindt u inmiddels heel veel dtb-gegevens uit kerkelijke bronnen. De gegevens zijn niet getranscribeerd, maar meestal goed leesbaar. Ook het aantal Ortsfamilienbücher met genealogische gegevens is behoorlijk uitgebreid.

- Op Mapire, een Duits-Engelstalige website met kaarten uit de negentiende eeuw treft u onder andere een kaart aan van Nederland uit 1861. De kaart is uitstekend te vergroten en dan ziet u onder meer de toenmalige wegen en boerderijnamen. Ook zijn de grensstreken van Duitsland en België opgenomen.

- De stad Oldenzaal heeft uit haar omvangrijke archief veel, ook genealogische gegevens, gedigitaliseerd. Door een naam in te typen, wordt u direct doorverwezen naar de scan. Er is dus niet getranscribeerd. In een enkel geval leidt dat tot een verkeerde of geen uitkomst bij het zoeken. Jammer is dat de vergrotingsmogelijkheid beperkt is tot één optie.

- De omvang van de website van het Stadsarchief Enschede is de laatste paar jaren behoorlijk uitgebreid.

What's in a name?

Door: Ton Boswerger

Deze keer wil ik je graag meenemen naar een genealogisch vraagstukje van geruime tijd geleden toen stamboomonderzoek nog zonder hulp van de computer moest worden beoefend. Een groot deel van de vorige eeuw dus.

Mijn bijdrage voor deze keer zou kunnen heten "van analoog naar digitaal" en gaat over dit "oude" vraagstuk: Hermannus Joannes Boswerger - zoon van Joannis Werger later Boswerger en Joanna Leussink - werd lang geleden gedoopt op 9 maart 1812. Dus in een tijd waar de boerderijnaam nog steeds bepalend was voor het beantwoorden van de vraag "woar ie d'r een van was". Nou is geboren worden één ding; daarna ooit een keer doodgaan een ander ding maar dat moet je dan wel kunnen vinden! En omdat het woord "digitaal" destijds nog niet eens was uitgevonden kwamen alle boerderij-/achternaamen, die ik maar kon bedenken, voorbij op zoek naar dit ontbrekende gegeven in mijn familiegeschiedenis.

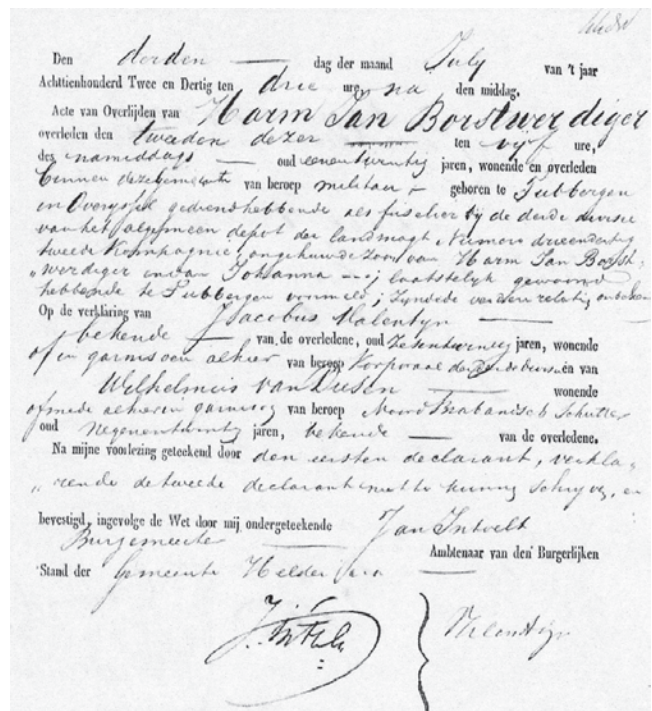
Goed, ik houd 't kort: vele tientallen jaren heb ik berust in de wetenschap dat ik moest leven met het feit dat ik zijn overlijden nooit zou kunnen vinden en dat heb ik dan ook maar gedaan. Tot zo'n 2 jaar geleden. Internet, www, digitaal en nog veel meer internationale woorden waren ook voor ons genealogen gemeengoed geworden en de laptop was tot een onmisbaar hulpmiddel geworden. Over het zoeken in www.wiewaswie.nl heb ik al eerder geschreven maar voor zover ik weet nog niet over de mogelijkheid om daarbij het sterretje te gebruiken.

Opnieuw, maar nu met moderne hulpmiddelen, ga ik op zoek naar Hermannus Joannes. Tik ik Bosw* in dan vind ik 10245 resultaten. Een beetje erg veel en niet de door mij gezochte Harm Jan. Die vind ik ook niet bij Boswerger waar het aantal zoekresultaten al gezakt is naar 365. Wat nu?! Ik geef het voor de tweede keer op en berust in de veronderstelling dat dit familielid nooit een volledige plaats zal krijgen in onze familiegeschiedenis. Maar.., zo niet mijn partner Lotti (Charlotte)! Die is al langere tijd zo besmet met dit genealogisch virus dat zij pas echt enthousiast wordt op het moment dat ik het verder laat afweten. Ondertussen had ik de in mijn bezit zijnde Memories van Successie op jaartal gerangschikt en was begonnen om ze te koppelen aan het persoonsnummer van de betrokken overledene. En wat blijkt? Ik houd er één over en wel van Harmen Jan Boswerger, als militair "bij zijn corps" op 2 Juli 1832 overleden, "zijnde hij laatstelijk in de Gemeente Tubbergen gedomicilieerd geweest". Dat moest hem zijn maar nu nog de grote vraag: waar is hij overleden? Zeker niet in Tubbergen. En zo'n vraag, beste lezer, moet je echt zonder verder dralen aan Lotti stellen! En wat doet zij? Ze gaat wederom naar www.wiewaswie.nl en zoekt op bosw* harmen jan periode

1832 t/m 1832. Resultaat: 0.

Nieuwe poging: bos* harmen jan periode 1832 t/m 1832. Resultaat wederom 0. Opgeven? Nooit! Dus nog een poging: achternaam bo*, voornamen ha* jan, periode 1832 t/m 1832. En, geloof 't of niet BINGO! Harm Jan Borstwerdiger, overleden op 2 juli 1832 in Den Helder als fuselier bij de derde Divisie van 't Algemeen Depot der Landmagt No. 33 2de Kompagnie, ongehuwd. Dat was hem dus! Geboren als Werger/Boswerger, overleden als Borstwerdiger.

Fijn, ook dit ontbrekende gegeven kon weer dankzij de huidige moderne hulpmiddelen worden ingevuld en daarmee is de familiegeschiedenis weer wat completer geworden. Deze zoektocht is met succes afgesloten; op naar de volgende!

Acte van Overlijden van Harm Jan Borstwerdiger

Almelosche soldaten uit Zeeland terug

Door de Duitschers in vrijheid gesteld

Door: Jan Harzevoort

Vele plaatsen zouden zwaar van bombardementen te lijden hebben gehad, getuige een krantenbericht uit Mei 1940 over de laatste oorlogsdagen in 1940. Hier volgt het bericht.

“Nu sinds vrijdag ook de strijd in Zeeland ten einde is, dringen langzamerhand de eerste berichten tot ons door. Een zeker deel van de Nederlandsche soldaten die daar gevochten hebben en krijgsgevangen werden gemaakt, zijn gisteren door de Duitse militaire autoriteiten in vrijheid gesteld en hebben verlof gekregen om naar hun woonplaatsen terug te keeren. Zoals het Duitse legerbericht heden meldt zijn 13.000 Nederlanders gevangen genomen.

Zoo zijn dan ook in Almelo soldaten aangekomen die in Zeeland deel namen aan den strijd en uit den mond van enkele Almeloërs die terug kwamen, hebben wij het een en ander over hun wederwaardigheden vernomen. Zij vertelden ons hoe zij op Vrijdag 10 mei uit Eindhoven, waar zij gelegerd waren, terugtrokken en hoe zij op den weg van Tilburg en Gilze-Rijen voor het eerst door de Duitse bommenwerpers onder vuur genomen werden. Op vele plaatsen vielen bommen en onder de terugtrekkende troepen werden verschillende slachtoffers gemaakt. Eén van de soldaten, die wij spraken, vertelde hoe een bom op ongeveer 20 meter afstand van hem neer kwam en hij meters ver werd weggeslingerd, gelukkig zonder letsel te krijgen. Anderen werden er echter bij gedood. De keukenwagen, waar hij mee reed, werd al spoedig in brand geschoten, zoodat zij mede daardoor gedurende den oorlog geen warm eten meer konden krijgen. De terugtrekkende Nederlandsche soldaten vluchten in de bosschen toen de vliegtuigen hen bestookten en hier vonden velen dekking tegen de kogels, die om hun oren heen floten.

Op den weg van Breda bevonden zich vele voertuigen en hier is een groot aantal slachtoffers gemaakt, zoowel onder de burgers als militairen, aldus onze zegsman. Van Breda trok de troep naar Roosendaal, welk stadje op vele plaatsen brandde en vandaar naar Bergen op Zoom. Hier hebben de soldaten geslapen in den nacht van Zaterdag op Zondag en werden wederom gebombardeerd tijdens hun verblijf in de bosschen.

De Franschen naar het front

Steeds verder ging het Nederlandsche leger terug. Langs den weg van Middelburg naar Goes vindt men vele graven met de Fransche helm op de donkere aarde, want vele Franschen vielen daar. Duizenden van hen zijn ge-

sneuveld of gevangen genomen.

Later heeft ook het Nederlandsche leger zeer actief deelgenomen aan den strijd. Doch zij, die op Walcheren lagen, hebben hoofdzakelijk gevaar geloopt door de bombardementen, die door Duitse vliegtuigen werden uitgevoerd. In de eerste drie dagen van den oorlog werden de troepen, die in Zeeland gelegerd waren en zij, die terugkwamen van de Peellinie en uit de overige delen van Brabant, vele keeren met bommen en mitrailleurs bestookt, die vooral in het begin vele slachtoffers maakten, omdat de Hollandsche soldaten niet zoo goed wisten hoe zij dekking moesten zoeken. Dit leerden ze echter al spoedig van de Franschen, die hun er op wezen, hoe ze in de bosschen achter de bomen moesten gaan staan en er om heen loopen, opdat zij vanuit de vliegtuigen niet gezien zouden worden.

Hoe kwam het nu eigenlijk dat in Zeeland doorgevochten werd? Zoo stelden wij een vraag. Omdat de verbindingen met Holland verbroken waren, luidde daarop het antwoord. Toen wij door de radio hoorden dat de strijd in Holland gestaakt was, wierpen wij onze wapens weg en wij dansten van blijdschap op de geweren. Toen echter werd ons gezegd dat de radioberichten vals waren en daarop moesten wij den strijd wel voortzetten. Wij wisten niet beter of ook in Holland werd nog gevochten. Op onze vraag of er velen gevallen zijn, kregen wij ten antwoord dat vooral de Franschen groote verliezen geleden hebben, terwijl ook onder de Hollandsche soldaten slachtoffers vielen.

De overgave kwam pas, toen 't Duitse luchtwapen verschillende plaatsen in Zeeland bombardeerden, waardoor groote verwoestingen werden aangericht. Het aantal slachtoffers onder de burgerbevolking is niet zoo groot, zoo werd ons gezegd, daar deze voor het overgrote deel reeds geëvacueerd was.

Middelburg heeft het zwaar te verduren gehad en op den laatsten dag van den strijd werd de stad met brandbommen bestookt. Het fraaie Raadhuis daarbij geheel vernield, evenals de toren “De lange Jan”. Ook de winkelstraat “De lange Delft” werd geheel vernield, terwijl in de omgeving van de Markt alles plat ligt. Alleen de Sociëteit “De vergenoeging” moet nog gespaard zijn gebleven. De electriciteitscentrale viel ook ten offer aan het bombardement en in de stad was weldra geen water meer.

Vlissingen werd voornamelijk met brandbommen bestookt en ook hier zijn de verwoestingen, volgens de verklaringen der Almeloërs, zeer groot. Zoover zij konden nagaan zijn er gedurende den strijd ook de plaatsen

Yrseke, Schore, op Zuid Beveland, Princenhage en Etten in Brabant zwaar gebombardeerd terwijl voorts in Breda's binnenstad bommen vielen. De aangerichte vernielingen zijn ernstig, doch het aantal slachtoffers, dat daarbij gevallen is, schijnt niet zoo groot te zijn.

Na deze bombardementen, waarop zoo als gezegd, de overgave volgde, zijn de Fransche troepen, voorzoover die er nog waren, er gedeeltelijk in geslaagd het krijgsgevangenschap te ontloopen. De Hollanders werden echter alle gevangen genomen en keerden via Bergen op Zoom en Breda naar 's Hertogenbosch terug. Hier moesten zij eenigen tijd blijven, gedurende welke tijd zij, naar zij verklaarden, door de Duitschers uitstekend behandeld werden. Ook de Nederlandsche burgerbevolking deden zooveel als in haar vermogen lag om de jongens te helpen en versnaperingen met hen te deelen, die vanzelfsprekend, nadat men al dien tijd vrijwel alleen op zeebeschuit en water geleefd had, met graagte in ontvangst genomen werden.

Keessie

Door: Hennie Scholten

De oudere Nijverdallers weten het nog wel: in de bossen net over "de berg" in Nijverdalen richting Haarle (tegenwoordig de Sallandse Heuvelrug) woonde voor de oorlog Keessie de kluizenaar.

Een vreemde figuur die er ineens was en na een vijftien jaren ook ineens weer verdween.

Hij had genoeg aan zichzelf, zei hij bij zeldzame ontmoetingen met een enkele Nijverdaller. Hij woonde in een zelfgebouwde keet met veel dieren om zich heen: geiten, kippen etc. Er zijn meer mensen die het liever bij dieren houden dan bij mensen.

Niemand had last van hem en hij wilde geen last van anderen. Nou, geen last van iemand? Dat ging na zo'n twaalf jaar, toen hij op oudere leeftijd kwam, niet meer op.

Het was een moeizame speurtocht naar deze vreemdeling, waar een rasechte Nijverdaller me over vertelde. Hij had hem als kleine jongen wel eens gezien als hij in de bossen met zijn vader ging wandelen.

De verhalen over de kluizenaar waren nogal warrig: hij zou een oud-koloniaal uit Indië zijn, een verlopen rijkeluiszoon, maar ook: een ontsnapte gevangene, alhoewel de plaatselijke veldwachter geen aanstalten maakte om hem op te pakken.

Als Keessie officieel in Nijverdalen gewoond had, moest hij bekend zijn in de bevolkingsregisters van de gemeente, dacht ik. Clandestien in het bos rond Nijverdalen gaan wonen was voor de oorlog niet geoorloofd, net zo min als nu.

Groote blijdschap heerschte er in het kamp, toen de jongens hoorden dat ze in vrijheid gesteld werden en naar huis mochten. Dinsdagavond zijn de meesten reeds vertrokken en de Almeloërs slaagden er al spoedig in om hier te komen. Het was een vermoeiende tocht, van 's Hertogenbosch ging het naar Utrecht, en van daar naar Amersfoort, gedeeltelijk per fiets, trein en bus en te voet. Van Amersfoort - Apeldoorn zijn velen gelopen, tot men weer met bussen en vrachtwagen mee konden rijden naar Deventer, vanwaar men eveneens per bus Almelo bereikten, 12 uur nadat zij uit Den Bosch vertrokken waren.

Vele verhalen doen thans over Zeeland de ronde en met opzet wijdden wij daarom niet uit over den strijd en de gebeurtenissen die zich hier hebben afgespeeld in afwachting van nadere berichten, die ongetwijfeld niet zullen uitblijven."

Nu zijn er genoeg wegen om achter iemands reilen en zeilen te komen. Als genealoog (stamboomonderzoeker) leer je dat wel. We zijn gesteld op onze privacy, maar zo gauw iemand is overleden is het met zijn privacy gedaan, zelfs nu nog onder de zogenaamde VAR.

Keessie heette volgens de burgerlijke stand Cornelis Venema, geboren 13 juni 1875 in Nieuwkoop, Zuid Holland. Keessie had behalve een volle zuster nog twee halfbroers. Moeder was hertrouwd na de dood van haar eerste man. Zij overleed in 1896 en het gezin viel na haar dood uit elkaar.

Cornelis trouwde niet; hij werd boerenknecht in een plaatsje in de Betuwe. Hij hoefde niet in dienst vanwege broederdienst, maar in 1902 nam hij vrijwillig dienst in het Indische leger. Hij tekende voor zes jaar.

Zijn staat van dienst in Indië was indrukwekkend. Extra gratificaties en medailles waren zijn deel. In 1908 verlengde hij zijn contract voor nog eens zes jaar.

Pas in 1914 keerde hij naar Nederland terug. Hij had twaalf jaar in de Oost gezeten en dat betekende 24 pensioenjaren.

Met een zilveren medaille en bewijzen van goed gedrag en een 'zedelijk net leven' had hij recht op een flink pensioen, zeker voor die tijd.

Er volgden tien jaren van omzwervingen door Nederland waarin hij vele adressen kende in het westen en het oosten van Nederland. Keessie kon blijkbaar nergens zijn draai vinden. Hij bleef vrijgezel.

In 1924 kwam hij naar Hellendoorn, bijna vijftig jaar oud.

Hij wilde een lap grond kopen langs de Rijksweg naar Zwolle en daar wilde hij een huis bouwen. Hij kon geld lenen van zijn halfbroer, een rijke boer.

De gemeente Hellendoorn werkte bepaald niet mee. Hij hoorde thuis in Bronbeek, het tehuis voor oud militairen uit Indië, vond de gemeente en weigerde elke medewerking voor de vergunning van een nieuw te bouwen huis. Blijkbaar was ze die oud-koloniaal liever kwijt dan rijk, maar Keessie had in Indië zwaardere tegenstanders gehad dan de gemeente Hellendoorn.

Eind 1925 kocht Keessie een lap heidegrond van een landbouwer uit Hellendoorn, gelegen aan de Paltheweg in Nijverdal.

Hij bouwde daar een keet en groef een hol in de grond waar hij bij koud weer in huisde en hij leek daarmee tevreden te zijn.

Mensen schenen bang voor hem te zijn, vooral kinderen. Er kwamen met de jaren ook klachten. Sommigen overdreven, anderen gerechtvaardigd.

Keessie werd ook vreemd met het stijgen der jaren, waarschijnlijk leed hij aan een ouderdomsziekte. Hij was inmiddels ruim 65 jaar geworden en hij ging geestelijk achteruit.

Werknemers van het Staatsbosbeheer meldden dat Keessie hen bedreigde met een bijl en een knuppel. Het was bekend dat hij van overheid en overheden niets moest hebben.

Hij zorgde in latere jaren ook niet meer zo goed voor zijn dieren. Getuigen verklaarden geschokt dat zij een geit hadden gezien, opgehangen in een boom. Ook een haan moest hetzelfde lot ondergaan. Keessie scheen last te krijgen van godsdienstwaanzin.

Met dominees en priesters wenste hij al jaren absoluut geen contact. Later begon hij afschrikwekkende opschriften op zijn deur te plakken met woorden als Beëlzebub en de duivel. Voor een dokter een duidelijk beeld: dementie. Hij werd betiteld als asociaal en een gevaar voor zichzelf en zijn omgeving. Alzheimer waren termen die men in die dagen niet kende. In 1940 kwam er een aanvraag bij de officier van justitie om hem op te bergen in

Deventer. Het zou niet meer vertrouwd zijn om hem daar in het bos te laten wonen...

Dat duurde nog enige tijd voor de toestemming kwam om Keessie in een inrichting te krijgen, want zo eenvoudig was het niet om iemand aan te merken als "gek". In augustus 1940 (Nederland was al bezet door de Duitsers) kwam het verlossende woord: Keessie mocht worden opgesloten in een gesticht voor krankzinnigen.

Hij werd overgebracht naar Brinkgreve in Deventer.

De gemeente had nog genoeg werk met Keessie na zijn opname. De crediteuren stonden in rijen op de stoep. Dat was niet zo vreemd want iedereen kocht vroeger "op de pof". Keessie had echter goed boekgehouden. Slechts een drietal ondernemers in Nijverdal kregen uiteindelijk de centen waarop ze recht meenden te hebben.

Na zijn vertrek kwam het Staatsbosbeheer binnen de kortste tijd om de grond in te nemen, die eigendom was van Keessie. Via het kantongerecht werd uitgesproken dat de grond verkocht kon worden.

In 1941 werd Cornelis Venema overgeplaatst naar het Elisabethgasthuis in Deventer, bedoeld voor de verpleging van de meer rustige patiënten. Hij stond dus niet bekend als lastig.

Daar verbleef hij tot hij overleed in 1956, ruim tachtig jaar oud.

De meeste familieleden waren hem al ontvallen of hij had er al jaren geen contacten meer mee. Er meldde zich ook niemand voor de erfenis, die er trouwens ook niet was.

De gemeente Hellendoorn draaide niet op voor de kosten van de verpleging, zoals meestal gebeurde in dergelijke gevallen.

Keessie heeft het grootste gedeelte van de verpleegkosten in de inrichting zelf betaald door middel van zijn goede Indische pensioenen.

Nee, een legendarische figuur in Hellendoorn werd Keessie niet, daarvoor was hij toch teveel een kluzenaar en op zichzelf.

No. 309 Heden, negentwintig mei _____ negentienhonderd zes en vijftig, verscheen voor mij, ambtenaar van de burgerlijke stand van Deventer, _____
 ter Velde, Marten _____
 oud eenenveertig _____ jaar, aanspreker _____, wonende te Deventer _____
 die verklaarde, daarvan uit eigen wetenschap kennis dragende, dat op negentwintig mei _____
 negentienhonderd zes en vijftig te vijftien uur dertig minuten _____
 in de gemeente Deventer is overleden: Venema, Cornelis, oud tachtig jaar, zonder be-
 roep, geboren te Nieuwkoop, wonende te Deventer, woon van Venema, Jacob en
 Appeldoorn, Christina, beiden overleden _____

Overlijdensakte van Cornelis Venema

Maartje Vis in Goor 1844-1853

Door: Marieken Scholten-Sijses

De door stoom gedreven garensterkerij te Nijverdal en kunstblekerij te Goor

Wat zocht de uit Zaandijk afkomstige Maartje tezamen met haar twee zoons Jacob (Koo) en Klaas, en haar dochter Clasina Maria (Sientje) in Goor? Daarover is veel te vinden in het oud-archief van de Oudheidkamer Twente (OKT). De onvermoeibare Cornelis Snuif verzamelde 25 documenten die gaan over de Goorsche Bleek en de Modelweverij te Nijverdal. Over de blekerij schreef hij een artikel met daarin de geschiedenis van deze fabrieken tussen 1838 en 1851.

De stoomblekerij in Goor werd in 1838 in bedrijf genomen, en was daarmee de eerste calicotbleek in Twente. Als hoofd van de blekerij traden op Thomas en Edward Ainsworth. Toen Thomas Ainsworth op 13 februari 1841 plotseling overleed, zette zijn weduwe het bedrijf nog een aantal jaren voort. Het bedrijf leverde als gevolg van de malaise die de calicotweverij in die jaren doormaakte uitsluitend verlies op. In 1844 verkocht ze daarom aan Cornelis Kuijper, koopman in Zaandijk en eigenaar van zeven verfmolens, "een linnen en koffiezakken weverij met door stoom gedreven garensterkerij te Nijverdal en van een door stoom gedreven kunstblekerij te Goor".

De aankoop van de fabrieken in Goor en Nijverdal werd op 1 mei 1844 afgesloten. Cornelis Kuijper kocht de fabrieksgebouwen met machinerie van de weduwe Thomas Ainsworth voor de somma van: f 165.000 en aan gefabriceerde goederen, materialen, etc. f 42.000. Tezamen f 207.000.

Op de fabrieken waren hypotheeken gevestigd ter waarde van f 100.000, zodat aan de weduwe Ainsworth f 107.000 moest worden uitbetaald. Hiervan waren in mei 1845 f 52.000 uitbetaald.

De schulden bleven op de koper van de fabrieken rusten. In totaal waren de fabrieken daarmee met hypotheeken ter waarde van f 155.000 belast.

Voor het aflossen van een deel van de hypotheekschuld bij de Nederlandsche Handelsmaatschappij nam Cornelis Kuijper een geldlening van f 10.000 op, op al zijn behuizingen in Zaandijk. Financieel gezien was de hele overname een grote gok. Tot overmaat van ramp overleed hij al in juni 1845. Goede raad was duur.

In overleg met haar broer, Dirk Vis, besloot de weduwe, Maartje Vis, naar Goor te gaan waar de stoomblekerij was. Dit zodat haar zoons Klaas (20 jaar) in Nijverdal en Jacob (18 jaar, in de brieven Koo genoemd) in Goor onder leiding van Edward Ainsworth in het vak opgeleid konden worden. Het liep op niets uit. Vooral de fabriek in Nijverdal kon niet winstgevend gemaakt worden. Over de jaren 1844 tot en met 1849 bedroeg het verlies bijna

f 2000. Voor Goor was de winst f 75.000 en draaide alleen in 1849 met verlies. Daarvan moesten rente en aflossing ook nog betaald worden.

In de laatst bewaarde brief van Maartje van 28 juli 1849, staat te lezen over de verkoop van de fabriek in Nijverdal: 'Het staat bij mij nog altoos zoo, dat ik gaarne den weverij van breed linnen en coletas zoude willen behouden en naar Goor overbrengen.'

Er werd een advertentie opgesteld: 'van het schoone etablissement van wijlen Thomas Ainsworth te Nijverdal, gelegen in de gemeenten Hellendoorn en Wierden' die geplaatst moest worden in een aantal grote landelijke kranten. De fabrieken kwamen stil te liggen. In 1850 werd de Bleek in Goor overgedaan aan Edward Ainsworth voor een bedrag van f 40.000 en f 5000 voor de losse goederen. Hij kocht ook de inventaris van Nijverdal die naar Groenlo werd overgebracht. De gebouwen in Nijverdal werden, vermoedelijk voor f 17.500, gekocht door de gebroeders Salomonson uit Almelo, Ze sloopten alle gebouwen en machines en bouwden op deze plaats in Nijverdal de 'Koninklijke Stoomweverij'.

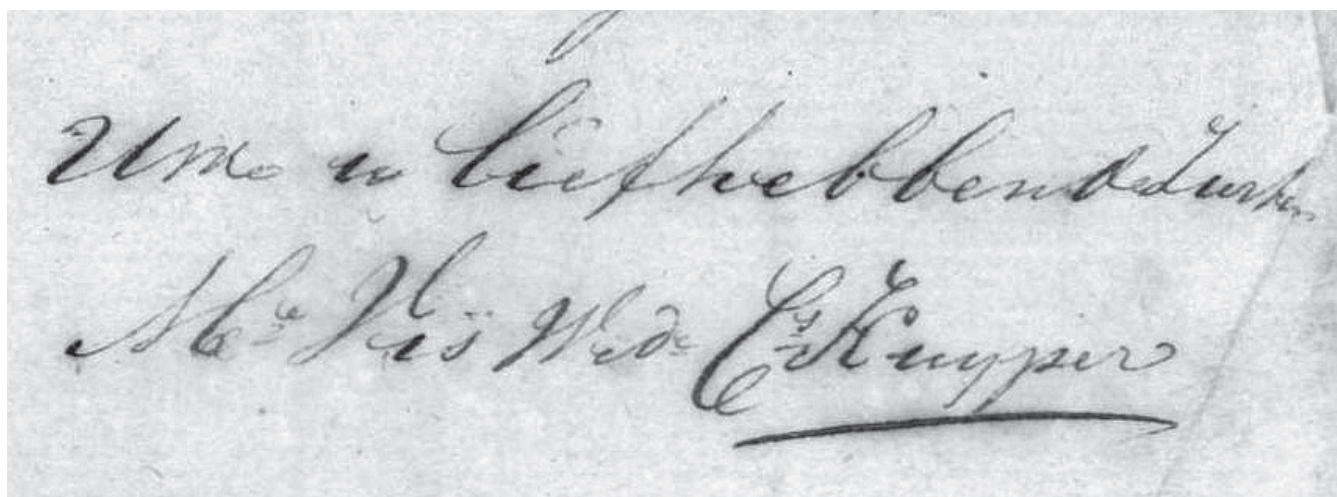
Werkstaten

Maartje Vis stuurde iedere week de werkstaten met weekoverzichten van de Goorsche Bleek en de Modelweverij te Nijverdal op naar haar broer Dirk Vis in Zaandijk. Deze lijsten waren alle opgesteld door Edward Ainsworth. Dirk Vis was in juli 1845 aangesteld als voogd over de kinderen Klaas, Jacob en Clasina Maria Kuijper, en gemachtigd om voor Maartje als zaakwaarnemen op te treden. Zij bemoeide zich niet met de bedrijfsvoering. Op de blanco zijde van de staten schreef zij over het wel en wee in Goor. Zowel over de fabrieken, de familie als allerlei sociale aangelegenheden.

De 145 (!) brieven van 22 november 1845 tot en met 28 juli 1849 zijn door, of in opdracht van, de heer D. Jordaan uit Haaksbergen getranscribeerd. Daar heb ik wel profijt van gehad, ook al is het handschrift van Maartje goed leesbaar.

Etablissement Ainsworth Nijverdal

Handtekening Maartje Vis

Vervoer

Een van de oorzaken van de slechte resultaten van de fabrieken waren de moeilijke verbindingen. In de zomer van 1846 viel de Regge droog en werden de arbeiders in Nijverdal aan het graven van putten gezet om nog enige stoom te kunnen verkrijgen. In de winter verhinderden sneeuw en ijs het vervoer van de goederen zodat dit met paard en wagen moest geschieden. De trein kwam niet verder dan Deventer of Zwolle. Op de inventarislijsten van de fabrieken staan 'paarden, wagens & beesten en diervoeder apart genoteerd'.

Maartje schrijft in juni 1846 over het vervoer aan haar broer:

"Het is hier de laatste tijd matig druk, waartoe dan ook mede werkt, dat alles per as vervoerd moet worden. De voerlui en de paarden krijgen volstrekt geen rust, het is meest dag en nacht in de weer."

In september van dat jaar; 'het loopt met het werk wel wat over de hand, hij (de bedrijfsleider) was deze week bevreesd geweest dat zij hadden moeten [stil]staan om de brandstof, dat er geen water was om te varen. Hij heeft nu in Deventer steenkolen gekocht, die nu met de wagen deze week opgehaald moeten worden'.

In oktober is het nog niet veel beter: 'dat alles per as moet gaan maakt het zo lastig. [...] Te Nijverdal kunnen wij het met 14 paarden niet af, zij moesten nog na de Jong om te huren."

In de zomer van 1847 is het wederom niet beter.

"Hier is volstrekt geen water meer in de beek, waarom de bleek stil zal moeten staan. [...] Verleden week hebben zij water moeten scheppen, een heel eind van de fabriek. Vandaag waren zij voor de fabriek aan 't uitspitten en graven. Alle beekjes zijn meest droog zoo dat men er op onderscheiden plaatsen door kan loopen".

Een week later:

"staan wij met het werk in de bleekerij stil uit gebrek aan water [...] wij zullen beginnen een put te graven [...] de-

zelve zal 36 voet in omtrek worden en waarschijnlijk wel 20 voet diep. Wij moeten maar alles proberen wat mogelijk is, want van wachten komt niets".

Ook de week erop wordt er nog steeds gegraven, ook al schiet het niet erg op door het 'welzand' dat ze de baas is.

Pas begin september valt er regen, al is het niet voldoende. Op 10 september draait de stoom weer in de hoop dat er meer water komt.

"men is hier in de omgeving nog altoos druk bezig met het uitgraven van beeken".

In de winters is het net andersom.

Januari 1846:

"Woensdag is een dijk doorgebroken bij de 2de brug van Diepenheim zoodat de diligences thans over Deventer moeten rijden. [...] Ook kon men gister de weg naar Haaksbergen niet passeeren".

En in december 1846:

"de diligence die van Koningsveld tusschen Diepenheim en Loghem om geslagen was. [...] Ook was er een vragtwagen [paard en wagen] welke van Enter kwam kort bij Goor in 't water geraakt, en eene van Kupers die hetzelfde spoor volgde ging dezelfde weg".

Zomerweer 1846

De afgelopen zomer van 2018 was lang en heet. Het was de warmste zomer in ruim drie eeuwen. De gemiddelde temperatuur was 18,9°C tegen 17,0°C normaal. Wie al wat langer op deze aarde rondloopt, weet dat de zomers van 1975 en vooral 1976 dat ook al waren. Maar ook langer geleden waren sommige zomers zeer warm. Een berichtje uit Trouw - van 25 augustus 1994 - meldt dat 1846 op dat moment op de vierde plaats kwam van de grootste vier zomerseizoenen van de afgelopen 400 jaar. Het gaat daarbij om de gemiddelde temperatuur van de hele zomer. Een hete maand telt daarbij maar voor een deel mee.

Over het jaar 1846 schreef Maartje Vis aan haar broer in Zaandijk .

"Wel Dirk wat is het verschrikkelijk warm, wij weten ons haast niet te bergen. In 't voorjaar vond ik het heel plaizierig dat wij zoo de geheele dag de zon op ons huis hadden, maar nu is het nauwelijks uit te houden. Had ik kunnen denken , dat wij zulk een lange warme zomer gekregen zouden hebben, had ik stellig zon gordijnen, of zoo iets laten maken. Nu denk ik gedurig, er zal toch wel eens een einde aan die warmte komen. Ik hoop als gij hier komt, het wat minder warm zal zijn.

Gister was Greidanus met een rijtuig van Brunnekreeft naar Deventer, maar het paard is door de warmte onderweg dood gebleven, onze wagens rijden altoos 's nachts anders was het voor de beesten niet uit te houden."

Op een apart stuk papier staat nog het volgende.

"Na het schrijven van nevensgaande hebben wij heel zwaar weer gehad, vergezeld van verschrikkelijke regen, en ook hagel. Voordien hadden wij ondragelijke hitte, het

is buiten heel wat opgefrist, ofschoon het onweer nog niet van de lucht komt, het blikt en dondert nog gesta-dig door. Onze thermometer welke op een plaats hangt, waar nooit geen zon komt, heeft de laatste 10 dagen op 90 - 92, ja zelfs enkele keeren op 94 graden gestaan. Men hoort hier van veel plaatsen, dat de koeijen door de hitte gestorven zijn."

In deze tijd rekende men de temperatuur nog in graden Fahrenheit. Omgerekend in graden Celsius gaf de thermometer 32 °C tot 34,4 °C aan, en dat in de schaduw!

Zelfvoorzienend

Al gauw na aankomst in Goor, overweegt Maartje de aanschaf van een koe: "omdat ik wist dat ieder voor zijn eigen moest zorgen". Als men geen koe had dan "maakte wel de ondervinding dat het een bitter gesukkel is, als men er geen heeft". Ook de boter is duur, en met een eigen koe kan ze grotendeels in de behoefte voorzien.

SG 47-1 Nijordal 1. Mei 1844.

<u>Paarden Wagens & Beesten</u>			
<u>A</u> <u>Vier Paarden</u>			
1	1 en bruin bruin Paard de Vos		
2	1 en zwart " de Geurt		
3	1 en " de Mensink		
4	1 en " de de Boos		250 -
<u>B</u> <u>Beesten</u>			
1	2 Twee melkgevende koeijen	140 -	
2	1 en half 14 dagen oud	6 -	
3	1 en kwart Farken de Beer	10 -	
4	2 Twee dragtige Farken	20 -	
5	1 en Farken met 3 jonggebooren biggen	18 -	
6	2 Twee halfwagen Farken	20 -	
7	1 Leven Biggen	35 -	240 -
<u>C</u> <u>Wagens</u>			
1	1 1 en groote groene wagens, waarvoor 3 met kleeden	620 -	
2	1 1 en kleinere "	90 -	
3	1 1 en gel wagenkje met banken & kleed	75 -	
4	1 1 en tuufwagens	140 -	
5	1 1 en Stortwag.	10 -	935 -
			1434 -

Paarden-Beesten-Wagens

De meid karnde bij haar thuis ook, dus dat zal wel goed komen.

De tuin heeft ze om laten spitten en wat mest laten inbrengen. De wijngaard is gesnoeid; dat was in jaren niet gebeurd. Planten voor de moestuin komen voornamelijk uit Zaandijk. In maart 1846 worden op een stukje grond achter de fabriek vroege aardappels gepoot en voor de "aardigheid een klein bedje bij mijn huis". Ook de "aarbeijen planten" zijn ontvangen en ze zijn "druk bezig dezelve in de grond te maken". In juni 1846 wordt dagelijks uit de tuin gegeten.

In juli 1846 zijn er zorgen over de aardappels. "De menschen zijn hier weder bezorgd voor de aardappels en geen wonder daar er bij sommige dezelfde kenteekens zijn als voorleeden jaar. Hoewel de vruchten nu nog goed zijn en nog niet schijnen geleden te hebben. Aan de mijne is nu nog niets te bespeuren."

Ook de oogst van hooi en rogge valt tegen: "maar onze rogge stond vrijwel in vergelijik van anderen, daar sommige op een derde konden rekenen, schatte zij de onze op de helft".

Aan Dirk wordt gevraagd om zodra de haring in Amsterdam wat redelijk in prijs is, een vaatje voor haar te kopen en met de diligence te sturen. "Het is een artikeltje dat hier niet te bekomen is en in Deventer veel duurder als in Amsterdam en voorleeden jaar niet zo goed".

In november 1846 is Maartje niet in staat te schrijven. Dit wordt waargenomen door neef C. Kuijper. Oom Dirk

hoeft zich geen zorgen te maken, want het volgende is het geval. "Maartje moest heden namiddag met Jan Götte en den domine's juffer uit varkens koopen naar een boer. Waarlijk een aardige negotie voor dame's".

Eind november 1849 stoppen de brieven. De zaken gaan slecht en er moet een kleiner huis betrokken worden.

Na de verkoop van de fabrieken vertrekken de zoons van Maartje al snel naar Zaandijk, om daar een toekomst op te bouwen. Jacob (Koo/Kobus) werd tenslotte koopman in Amsterdam en Klaas had een houtzagerij in Enkhuizen. Dochter Sientje trouwde in mei 1851 in Goor met haar neef Jacob Vis. Een huwelijk dat al lang in de lucht hing, maar door Maartje jarenlang werd tegengehouden. Ze vond haar dochter daarvoor nog te jong toen 'Zaandijk' er al op aandrong. In september 1853 vertrok Maartje naar Amsterdam, waar ze introk bij zoon Jacob. Ze overleed er een jaar later op 7 december 1854.

Bronnen:

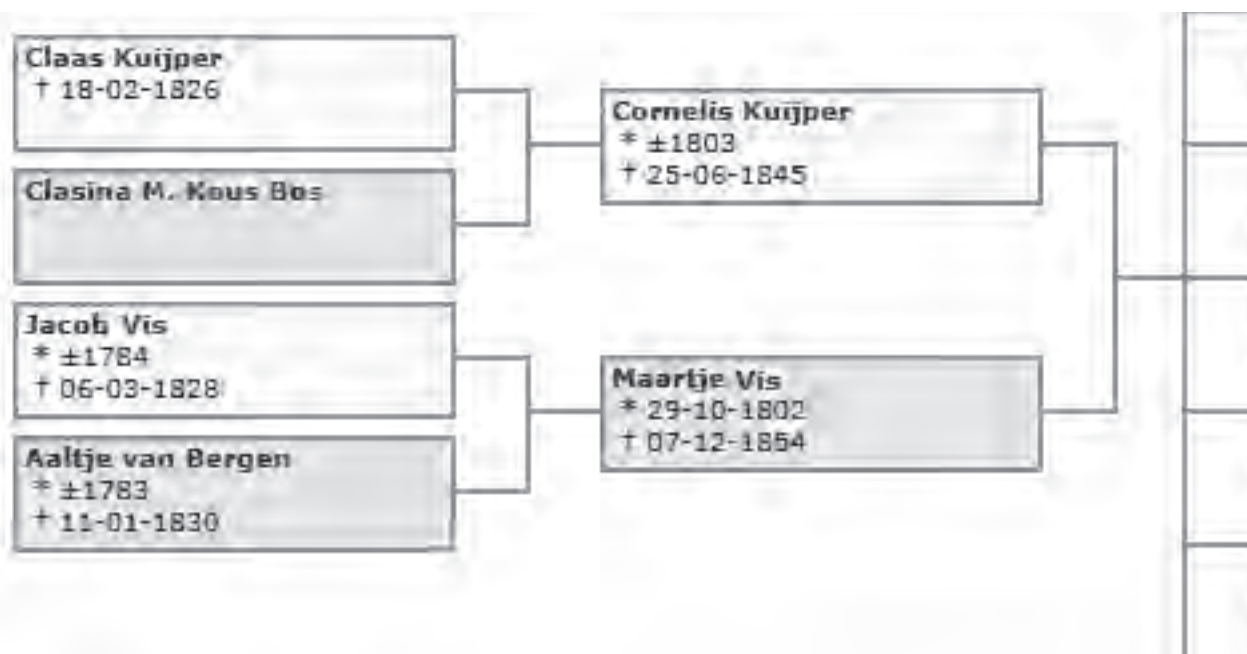
C. Snuif, 'Eenige mededelingen uit de kindsheid der Goorsche Stoombleekerij', in Verzamelde Bijdragen tot de geschiedenis van Twenthe, Hengelo - Schiedam, 1975, 488-491.

J. Visser, 'Hoog zomercijfer', in Trouw, 25 augustus 1994

Oud-Archief Oudheidkamer Twente, SG 44 t/m 68.

Historische Kring Hellendoorn-Nijverdal, Nijverdal tot 1945, https://www.hkhn.nl/?page_id=469, © 2019.

Genealogische gegevens: via WieWasWie.

Genealogie Kuijper-Vis-grijs

Burgemeester van Hellendoorn

Door: Hennie Scholten

Een van de eerste burgervaders van de gemeente Hellendoorn was Johannes Conrades Bouwmeester, afkomstig uit een notabel en zeer gezien geslacht van burgemeesters en dominees, dat meer dan honderd jaar een goede band met Hellendoorn had gehad. Van welke partij hij was, weet ik niet, maar dat telde toen amper.

In 1831 was de man burgemeester geworden. Hij volgde zijn oom op, Van de Plas Bouwmeester, die in 1831 overleden was. Hij bleef maar enkele jaren burgemeester van Hellendoorn. De vraag is gerechtvaardigd hoe dat kwam. Er zijn wel een paar aanwijzingen.

Je zou zeggen in een dorp als Hellendoorn was vroeger weinig aan de hand. Het was armoede en ploeteren om in leven te blijven. 's Morgens met het krieken van de dag eruit, eten, werken en 's avonds als het donker werd, naar bed. Geld was er niet in Hellendoorn.

Was het niet Johanna van Buren, de bekende Hellendoornse dichteres, die dichtte:

"'n grote portemonnee en wenig geld, zo is 't in Heldern gesteld."

Maar gebeurde er werkelijk niets in dat kleine zanddorp?

Toch wel.

Tot twee keer toe - in de jaren twintig en dertig van de 19e eeuw - werd het dorpje getroffen door een fikse brand.

Schade in de tienduizenden guldens en verzekeringen waren er niet. De overheid kwam zuinigjes over de brug om de nood te lenigen.

Er ontstond in die jaren bijna een volksofstand met de polderjongens die werkten aan het egaliseren van de Regge en dronken door het dorp zwierven en vernielingen aanrichtten. Zelfs de kerkklokken moesten worden geluid om hulp te roepen en de schade te beperken.

Ook in die jaren kwam er grote narigheid en ruzie onder de kerkelijke bevolking door de afgescheidenen, die de grote kerk de rug toekeerden. Het eindigde voor een kwart van de bevolking met de emigratie naar Amerika. De economie was een ramp, aardappelziekte, werkloosheid, noem maar op.

In november van het jaar 1836 kwam er ook nog eens een natuurramp bij: een heftige storm bracht grote schade teweeg. Boerderijen en huizen raakten daken kwijt, schuren en stallen werden vernietigd, ontelbare bomen ontwortelden. Totale schade dit keer, ruim zestienduizend gulden.

Er waren gelukkig geen persoonlijke ongelukken te betreuren, maar de overheid was opnieuw erg zuinig in haar tegemoetkoming. Je zou zeggen, zorgen genoeg voor een goede burgervader. Hij had zijn handen meer dan vol.

Maar toch, Bouwmeester werd in die jaren voor de rechtbank gedaagd.

Wat was het geval: in het kleine dorp waar iedereen alles van elkaar wist, woonde een vrouw, genaamd Teuneke van der Linde. Teuneke had de morele gevoelens van haar dorpsgenoten ernstig geschokt. Ze was namelijk, na een kortstondig huwelijk van nog geen vijf jaar, gescheiden van haar echtgenoot, Gerrit Pijffers. Tot overmaat van ramp was ze ingetrokken bij een koopman, Raphael Wolfs. Werd het zo hoog opgenomen omdat Wolfs joods was en Teuneke niet? Wolfs was getrouwd en woonde in Hellendoorn met zijn vrouw. Teuneke was uit de echtelijke woning gestapt en had geen onderdak. Wij zouden zeggen: nou en?

Teuneke oefende een beroep uit: ze was "koopvrouw in vlees". Hoe dan ook, op een koude avond drong de burgervader samen met de veldwachter en enkele helpers de woning van Rafael Wolfs binnen. Teuneke had vlees in huis dat afkomstig was van diefstal en smokkel, werd beweerd. Het vlees werd meegenomen en in de Regge gedeponneerd, in die jaren een open riool. Nee, niet geconfisqueerd, gewoon weggegooid, er werd ook geen proces verbaal opgemaakt. Er vielen rake klappen. Teuneke beweerde later dat zij een dag het bed had moeten houden vanwege de mishandeling. Een gang van zaken, die niet klopte, dat was wel duidelijk, maar de burgervader was niet de eerste de beste en Teuneke accepteerde gelaten de brutale overval.

Een maand later kwam de burgemeester opnieuw midden in de nacht en drong nogmaals de woning binnen. Dit keer ging het om de koopman Wolfs, die een dode hond had aangetroffen in het bos en die netjes had begraven. Hij had het gebeuren wel even gemeld bij de veldwachter. De burgemeester was blijkbaar zo geschokt dat hij stante pede, ook al was het midden in de nacht, naar de plaats moest waar het dier begraven was en koopman Wolfs had maar mee te gaan. Toen de koopman opmerkte dat hij daar geen zin in had, want het vroom dat het kraakte, kreeg hij een pak slaag dat rustig met de term mishandeling mag worden omschreven.

Dit keer werd Teuneke verschrikkelijk boos over de schending van haar privacy en die van de koopman. Ze stapte naar de rechtbank in Deventer. En zo kon het gebeuren dat de burgemeester van Hellendoorn plaats moest nemen in de beklagdenbank.

In november 1836 diende de rechtszaak. Teuneke van der Linde eiste volledige genoegdoening, vergoeding voor het verloren vlees, voor haar een hele schadepost. Ze wilde schadeloosstelling voor de mishandeling, die

Huis Den Dam

ze had moeten ondergaan bij de beide bezoeken van de burgemeester en betaling van de aangerichte schade in de woning. Dat alles mede namens de koopman, die meende dat hij als Joods ingezetene toch geen schijn van kans had voor een rechtbank.

Je zou denken dat in die jaren de hoge heren elkaar de handen boven het hoofd hielden. Maar dat was niet het geval. De rechter was niet mals in zijn vonnis. De burgemeester had zich zwaar misdragen, oordeelde de magistraat. Alle schade diende te worden vergoed, meer dan honderd gulden moest Bouwmeester uit eigen zak betalen aan de eiseres.

Het bleef niet bij die honderd gulden, Bouwmeester kreeg ook een forse boete opgelegd wegens machtsmisbruik.

Bouwmeester had niets te zoeken gehad bij de kooplieden midden in de nacht. Er was geen enkel bewijs van diefstal of smokkel van vlees om over de zaak van een dode hond maar helemaal niet te praten. Driehonderd gulden luidde het vonnis. Driehonderd gulden, een fortuin als je bedenkt dat een normaal loon in die dagen vijf gulden in de week was.

Er viel nog meer te melden over de burgervader. Hij was een goede klant van de herberg en hij was vaak zo aangeschoten dat hij de weg naar huis amper kon vinden. Hij liet, volgens Johanna van Buren, de boom wit kalken zodat hij de poort van huize Den Dam, waar hij woonde, bij nacht en ontij beter kon vinden.

Tja, dat alles past een burgemeester niet, zal men hebben gedacht. Er kwam dan ook weldra een nieuwe burgervader.

Toch mag gezegd worden dat de man het niet eenvoudig had in zijn jaren als burgemeester van Hellendoorn. Natuurrampen, menselijke ongelukken, alles kwam voorbij.

Bouwmeester overleed in 1861 en werd begraven op het "t Oale Karkhof" midden in Hellendoorn op een steenworp afstand van huis Den Dam, waar hij zoveel jaren gewoond had. Nee, lang is hij geen burgemeester geweest, wel een opvallende, dat mag worden gezegd.

Legerkorpsen

Door: Jan Oude Munnink

Uit: Provinciaal Blad van Overijssel

In de periode van de Belgische afscheidingsoorlog staan de provinciale bladen vol met gegevens die betrekking hebben op de Nationale Militie. In het jaar 1833 komt o.a. een mededeling voor van de "Standplaatsen der onderscheiden Corpsen van het Leger". Mogelijk heeft u zich bij uw familieonderzoek wel eens afgevraagd waarom iemand op bij voorbeeld in Doesburg of Zutphen terecht kwam. Het lijstje van de standplaatsen volgt hieronder¹:

BENAMING DER KORPSEN.	STANDPLAATSSEN.
Depot v. h. Reg. Lig. Drag. n ^o . 4.	Bommel.
« « « « n ^o . 5	Deventer.
« van het Regm. Huzaren n ^o . 6.	Zutphen.
« « « Lanciers n ^o . 10.	Utrecht.
Korps Mineurs en Sappeurs.....	Nijmegen.
Depot van het Korps Maréchaussée	Dordrecht.
Transport Trein.....	Utrecht.
Kompagnie Hospitaal Soldaten...	's Hertogenbosch.
Kompagnie Werklieden.....	id,

In de editie van 1833 staat ook een lijst van "zestien manschappen, die van den Heer Gouverneur der Provincie, de order tot vertrek bekomende, niet zijn opgekomen."

1. Een overzicht van alle gemeenten kunt u vinden op de website van de afdeling.

OPGAVE DER STANDPLAATSEN

van de onderscheidene Korpsen van het Leger.

BENAMING DER KORPSEN.	STANDPLAATSEN.
Depot van de Afd. Grenadiers...	's Hage.
« van het 1 ^e Bat. Jagers....	id.
« « 2 ^e id. id.....	id.
« van de 2 ^e Afd. Infanterie.	Alkmaar.
« « 5 ^e id. id.....	Leijden.
« « 7 ^e id. id.....	Zwolle.
« « 8 ^e id. id.....	Groningen.
« « 9 ^e id. id.....	Utrecht.
« « 10 ^e id. id.....	id.
« « 12 ^e id. id.....	Doesburg.
« « 13 ^e id. id.....	Arnhem.
« « 14 ^e id. id.....	Gouda.
« « 17 ^e id. id.....	Haarlem.
« « 18 ^e id. id.....	Kampen.
Algem. Depot der Landm. n ^o . 33.	Harderwijk.
1 ^e Bataillon Veld-Artillerie.....	Nijmegen.
3 id. id. id.....	Maastricht.
3 ^e Bataillon Artill. Nat. Militie.	Delft.
4 ^e id. id. id.....	's Hertogenbosch.
6 ^e id. id. id.....	Bergen op Zoom.
Bataillon Vrijwillige Artilleristen.	Naarden.
Depot van het Korps Rijd. Artil.	Amersfoort.
Bataillon Artillerie Transporttrein.	Delft.
Divisie Pontonniers.....	Dordrecht.
Kompagnie Werklieden.....	Delft.
Depot van de Afd. Kurass. n ^o . 1.	Arnhem.
« « « « n ^o . 3	Leijden.
« « « « n ^o . 9.	Haarlem.

Volg-Nummer,	Lotings-Nummer,	1. Naam.		MAAT.	SIGNALEMENT.	GEBORTEPLAATS.		NAAM EN VOORNAAM.		Bekende of vermoede redenen, die tot het achterblijven hebben aanleiding gegeven, met vermelding van alle zoodanige omstandigheden als tot het opsporen van den achtergeblevenen kunnen verstrekken.
		2. Voornaam.	TIJD VAN GEBORTE.			1. Gemeente.	2. Provincie.	1. Woonplaats en Beroep van de Ouders, zoo zij nog in leven zijn, of, ingeval van overlijden van beiden, van den Voogd.	2. Voornaam van den Vader.	
1.	132.	1. Ramaker.	2. Johannes Theodorus.	1. El.	Aangezigt, Oogen, Neus, Mond, Kin, Haar, Wenkbrauwen, Merkbare teekenen.	1. Flattem.	2. Gelderland.	1. Pieter.	2. Boerrigter.	Is in 1831 als Matroos naar Java vertrokken.
2.	2.	1. Krommerus.	2. Hendrik Pieters.	1. El.	Aangezigt, Oogen, Neus, Mond, Kin, Haar, Wenkbrauwen, Merkbare teekenen.	1. Koudum.	2. Vriesland.	1. Onbekend.	2. Kingsma.	Is den 27 Januarij 1832 uit de Ommerschans ontslagen.
3.	24.	1. Veldhuis.	2. Joannes.	1. I.	Aangezigt, Oogen, Neus, Mond, Kin, Haar, Wenkbrauwen, Merkbare teekenen.	1. Haaksbergen.	2. Overijssel.	1. Joannes.	2. Eijsink.	Zoude zich, volgens het vermoeden van den Vader, in Munsterland ophouden.
4.	20.	1. Smits.	2. Karel.	1. I.	Aangezigt, Oogen, Neus, Mond, Kin, Haar, Wenkbrauwen, Merkbare teekenen.	1. Raalte.	2. Overijssel.	1. Onbekend.	2. Smits.	Is in 1832 van de lichte Dragonders gedeerteerd.
5.	40.	1. Kalter.	2. Gerardus Joannes.	1. I.	Aangezigt, <i>ovaal</i> , Oogen, <i>blauw</i> , Neus, <i>klein</i> , Mond, <i>ordinair</i> , Kin, <i>ronde</i> , Haar, <i>ligt bruin</i> , Wenkbrauwen, <i>idem</i> , Merkbare teekenen, <i>een tik-teeken voor het Hoofd</i> .	1. Losser.	2. Overijssel.	1. Gerardus Joannes.	2. Poorthuis.	Verblijft onbekend.
6.	18.	1. Wergers.	2. Jan Herman.	1. I.	Aangezigt, <i>ovaal</i> , Oogen, <i>blauw</i> , Neus, <i>keve</i> , Mond, <i>klein en dik</i> , Kin, <i>ronde</i> , Haar, <i>blond</i> , Wenkbrauwen, <i>idem</i> , Merkbare teekenen, <i>groot</i> .	1. Denekamp.	2. Overijssel.	1. Berend.	2. Kloeten.	Idem.

Volg-Nummer,	Lotings-Nummer,	1. Naam.		MAAT.	SIGNALEMENT.	GEBORTEPLAATS.		NAAM EN VOORNAAM.		Bekende of vermoede redenen, die tot het achterblijven hebben aanleiding gegeven, met vermelding van alle zoodanige omstandigheden als tot het opsporen van den achtergeblevenen kunnen verstrekken.
		2. Voornaam.	TIJD VAN GEBORTE.			1. Gemeente.	2. Provincie.	1. Woonplaats en Beroep van de Ouders, zoo zij nog in leven zijn, of, ingeval van overlijden van beiden, van den Voogd.	2. Voornaam van den Vader.	
13.	30.	1. Engbers.	2. Gerardus.	1. I.	Aangezigt, <i>lang</i> , Oogen, <i>blauw</i> , Neus, <i>dik</i> , Mond, <i>groot</i> , Kin, <i>ronde</i> , Haar, <i>blond</i> , Wenkbrauwen, <i>idem</i> , Merkbare teekenen, <i>groot</i> .	1. Tubbergen.	2. Overijssel.	1. Gerrit.	2. Bekhuis.	Zoude volgens opgave zich naar het Koninkrijk Hannover hebben begeven.
14.	45.	1. Zurhorst.	2. Johannes.	1. I.	Aangezigt, <i>lang</i> , Oogen, <i>grijs</i> , Neus, <i>spits</i> , Mond, <i>ordinair</i> , Kin, <i>lang</i> , Haar, <i>blond</i> , Wenkbrauwen, <i>idem</i> , Merkbare teekenen, <i>groot</i> .	1. Tubbergen.	2. Overijssel.	1. Johan Stephan.	2. Agterpool.	Idem.
15.	26.	1. Veehof.	2. Bernardus.	1. I.	Aangezigt, Oogen, Neus, Mond, Kin, Haar, Wenkbrauwen, Merkbare teekenen.	1. Haaksbergen.	2. Overijssel.	1. Michel.	2. Sprokholz.	Heeft zich vermoedelijk buitenslands begeven.
16.	97.	1. Rigter.	2. Gerrit.	1. I.	Aangezigt, Oogen, Neus, Mond, Kin, Haar, Wenkbrauwen, Merkbare teekenen.	1. Zwolle.	2. Overijssel.	1. Gerrit.	2. van Raalte.	Uit de dienst gedeerteerd.

Op militair en genealogisch gebied hebben de overzichten nog meer te bieden. Zo staat er in het exemplaar van 1839

Volgnommer.	N A M E N.	BEHOORENDE TOT DE		A A N M E R K I N G E N.
		Gemeente van	Klasse van	
15	Vonderman, (Uitzetter) W.	Raalte.	1818	
16	Olde Bijvank, H.	idem	1819	
17	Schotman, (Brummelenbosch) J.)	idem	id.	
18	Bril, J.	idem	id.	
19	Bleerthorst, E.	idem	id.	
20	Keizer, L.	idem	id.	
21	Kakkenberg, H. J.	idem	id.	
1	Schiphorst, D.	Dalfsen.	1816	
2	Mulert, A. D.	idem	1817	
3	van Dijk, G.	idem	id.	
4	van den Berg, J.	idem	id.	
5	Klunhaar, G.	idem	id.	
6	Lindeboom, J.	idem	id.	
7	Vlierman, A.	idem	1818	
8	Heiman, H. J. P.	idem	id.	
9	van den Berg, K.	idem	id.	
10	Sterrenbosch, H.	idem	id.	
11	Askamp, B.	idem	id.	
12	Kukers, (Bremer) J.	idem	1819	
13	Nijboer, J.	idem	id.	
14	van der Werf, A.	idem	id.	
15	Temminck, J. L.	idem	id.	
16	in den Bos, (Schrijver) M.	idem	id.	
1	Hulleman, H.	Bathmen.	1816	
2	Bronzewijker, A.	idem	id.	
3	Nekkers, H.	idem	id.	
4	Rietman, H. J.	idem	1817	
5	Starink, F.	idem	id.	
6	Schutte, H.	idem	1818	
7	Kleine Traast, M.	idem	1819	
1	Kluinsteker, J. W.	Holten.	1816	
2	Wiegmannink, H.	idem	1818	
3	Nijland, M.	idem	id.	

Volgnommer.	N A M E N.	BEHOORENDE TOT DE		A A N M E R K I N G E N.
		Gemeente van	Klasse van	
1	Heinhuis, (Kooij) G. J.	Ambt Almelo.	1816	
2	Fikkert, G.	idem	1817	
3	Toren, (Vellener) S.	idem	id.	
4	Meijers, M. J.	idem	1816	
5	Hemmink, J.	idem	1819	
6	ter Stege, A.	idem	id.	
7	Cohen, A. A.	idem	id.	
8	Hammink, L.	idem	id.	
9	Hondebrink, G. J.	idem	id.	
10	Rengelink, A.	idem	id.	
11	Grobben, H.	idem	id.	
12	Grobben, S.	idem	id.	
1	Huiskes, J.	Borne.	1816	
2	Peeze, H.	idem	id.	
3	Meulenbeld, G. J.	idem	id.	
4	Kämerink, J.	idem	1819	
5	Hobbeld, F.	idem	id.	
6	Egbrink, A.	idem	id.	
1	Kippers, J.	Vriezenveen.	1818	
2	Wiltvank, A.	idem	id.	
3	Slot, G.	idem	id.	
4	Kleefman, J.	idem	id.	
5	Faijer, (Jaspers) D.	idem	id.	
6	Hof, B.	idem	id.	
1	Tijdhof, J. G.	Oldenzaal.	1816	
2	Jansen, J. H.	idem	id.	
3	Beernink, G. J.	idem	id.	
4	Teunis, J.	idem	1817	
5	van Zutphen, J. H.	idem	id.	
6	Wansink, J. H.	idem	id.	
7	Koekenberg, J.	idem	id.	
8	Gosenson, W. F. J.	idem	1818	
9	Wubbels, G.	idem	id.	
10	Bruijns, J. A. M.	idem	id.	

Volgnommer.	N A M E N.	BEHOORENDE TOT DE		AANMERKINGEN.
		Gemeente van	Klasse van	
11	Wansink, J. G.	Oldenzaal.	1818.	
12	Bedding, T.	idem	1819	
13	Goedhart, H.	idem	id.	
14	Regels, C.	idem	id.	
1	Schopman, H.	Losser.	1816	
2	Schasfoort (Schopman) G.	idem	1817	
3	Bloemen, (grote Beverborg) A.	idem	id.	
4	Kortink, T.	idem	id.	
5	Kwekkeboom, G.	idem	id.	
6	Bruinink, B.	idem	id.	
7	Evers, L.	idem	1818	
8	Poorthuis, J. H.	idem	id.	
9	Beverborg old Lutke, G.	idem	id.	
10	Broenink, J. H.	idem	id.	
11	Schallink, J.	idem	id.	
12	Bolhaar, G. J.	idem	id.	
13	Rikkert, F. H.	idem	1819	
14	Nijenhuis, Wz. L.	idem	id.	
15	olde Heuvel, (Riesthuis) J. H.	idem	id.	
16	Poorthuis, G.	idem	id.	
17	Elsmors, G.	idem	id.	
18	Lakerik, J.	idem	id.	
19	Poorthuis, B.	idem	id.	
20	Olde Boerrigter, J.	idem	id.	
21	Nijmeijer, H.	idem	id.	
22	Snoeijnk, G.	idem	id.	
23	Hampsink, (Kershuis) J.	idem	id.	
24	Bartelink, H.	idem	id.	
25	Schoppink, J.	idem	id.	
26	Gilbers, B.	idem	id.	
27	Oude Alink, J.	idem	id.	
28	Wijferink, G. J.	idem	id.	
29	Giesselink, Hz. G.	idem	id.	
30	Roberink, B.	idem	id.	

Volgnommer.	N A M E N.	BEHOORENDE TOT DE		A A N M E R K I N G E N.
		Gemeente van	Klasse van	
1	Oude Hampsink, L.	Weerselo.	1817	
2	Nijkamp, L.	idem	id.	
3	Nijkamp, G. J.	idem	id.	
4	Oude Tanke, G. J.	idem	id.	
5	Wegink, (Lukes) J. H.	idem	id.	
6	Lette, A.	idem	id.	
7	Lammers, G.	idem	id.	
8	Reislo, J. P.	idem	1818	
9	Oude Stopel, G. J.	idem	id.	
10	Ekelhof, B.	idem	id.	
11	Oude Tanke, J.	idem	id.	
12	Olde Rinkhof, (Vennegoor) G.	idem	id.	
13	Lammertink, J. A.	idem	1819	
14	Oude Bannierink, J.	idem	id.	
15	Betman, H.	idem	id.	
16	Oppenkorte, H. J.	idem	id.	
37	Oude Remmerink, G.	idem	id.	
18	Meijer, (Daggel) G. J.	idem	id.	
19	Oude Tijdhof, B. J.	idem	id.	
1	Gerritsen, H.	Enschede.	1817	
2	Wagelaar, J.	idem	id.	
3	Friesendorp, J. H.	idem	1818	
4	Zwijnepoel, A.	idem	id.	
5	Grotendiek, J. H.	idem	id.	
6	ter Steege, J.	idem	id.	
7	Holtkamp, W.	idem	1819	
8	van de Lande, L. M.	idem	id.	
9	Tibbe, H.	idem	id.	
14	Northolt, J. H.	idem	id.	
1	Averink, J.	Lonneker.	1816	
2	Bergerink, E.	idem	id.	
3	Valkenaar, J.	idem	1817	
4	ter Heegde, G. J.	idem	1818	
5	Winkels, G.	idem	id.	

Volgnommer.	N A M E N.	BEHOORENDE TOT DE		AANMERKINGEN.
		Gemeente van	Klasse van	
6	Lansink, H.	Lonneker	1818	
7	Sandboer, of (Spenkelink) G. J.	idem.	id.	
8	Warrink, J. H.	idem.	id.	
9	Wissink, (of Geerdink) H.	idem.	id.	
10	Snuverink (of Lansink) H.	idem.	id.	
11	Lutje Brunink, (of Nijhuis) G.	idem.	id.	
12	ter Haar, G.	idem.	id.	
13	Schildkamp, G.	idem.	1819	
14	Lansink, H.	idem.	id.	
15	Schouwink, B.	idem.	id.	
16	Keizers, J.	idem.	id.	
17	ter Borg, H.	idem.	id.	
18	Bijvank, G.	idem.	id.	
19	Nijhof, J.	idem.	id.	
20	Tegeler, F.	idem.	id.	
21	Weldink, B.	idem.	id.	
22	Nijhof, W.	idem.	id.	
23	Nijhof, (of ter Weele) B.	idem.	id.	
1	Bake, J.	Hengelo.	1816	
2	Bake, G.	idem.	id.	
3	ter Balkt, L.	idem.	id.	
4	Keuzekamp, J.	idem.	id.	
5	Jager, H.	idem.	1817	
6	Wienk, J.	idem.	id.	
7	Roetgerink, H.	idem.	id.	
8	Rouwenhorst, L.	idem.	1818	
9	ten Cate, J.	idem.	1819	
10	ter Avest, J.	idem.	id.	
11	Nijhuis, G. J.	idem.	id.	
12	Wilbrink, J.	idem.	id.	
1	Teusse, H. A. A.	Ootmarssum.	1816	
2	Volkers, F. A.	idem.	1817	
3	Beernink, H.	idem.	id.	
4	van Benthem, B.	idem.	id.	

Maar u kunt nog veel meer vinden in de provinciale bladen, zoals op het gebied van de aanstelling van artsen en vroedvrouwen, ziektes en hun bestrijding, belastingheffing, wegeaanleg tot en met het leveren van emmers en slangen voor de brandweer.

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.
Bibliotheek en andere diensten:
Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik
Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Afdeling Twente. Opgericht 1984.

De afdeling omvat de volgende gemeenten:
Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen, Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente Bathmen.

Afdelingswebsite:

twe.ngv-afdelingen.nl

Afdelingsbestuur en functionarissen:

Voorzitter

Vacature

Secretaris en coördinator digitalisering

Marieken Scholten-Sijses
Telefoon: 074-2670256
E-mail: secretaris@twente.ngv.nl

Penningmeester a.i. en Genealogisch correspondent

Anton Hilgerink
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Lid

Ben Schothuis
Telefoon: 0546-862675
E-mail: benschothuis39@outlook.com

Lid en coördinator Twente Genealogisch

Jan Oude Munnink
Telefoon: 0541-511774
E-mail: koppelboer@hetnet.nl

Coördinator communicatie

Hennie Scholten
Telefoon: 0548-615164

Webredacteur a.i.

Vacature

Hoofdredacteur Twente Genealogisch (TG)

Vacature

Kopij TG: de redactie behoudt zich het recht voor om bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/na overleg met de auteur.

Bezorging en adreswijziging

Voor informatie over bezorging kunt u contact opnemen met de secretaris van de afdeling Twente.

Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het e-mailadres ledenadministratie@ngv.nl of per post via Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.

Twente Genealogisch wordt gratis toegezonden aan de leden van de NGV - afdeling Twente en aan de NGV-leden van andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap zijn aangegaan. Het blad verschijnt vier keer per jaar rond het einde van elk kwartaal.

Abonnement

Wilt u een abonnement op dit blad, maakt u dan € 12,50 over op bankrekening NL98 INGB 0005 5826 43 t.n.v. Penningmeester NGV Afd. Twente, onder vermelding van uw naam en adres.

Publicatie

Het in dit contactblad gepubliceerde mag slechts worden overgenomen met schriftelijke toestemming van de redactie, de schrijver en vermelding van de bron: Twente Genealogisch ISSN 138-0787.

www.drukkerijveltmann.nl

drukkerij veltmann bv

uw partner in drukwerk

Sinds 1981 produceren wij een breed pakket drukwerk, van Ansichtkaart, affiche, huisstijl tot een fullcolour brochure.

Het vervaardigen van kunstkaarten, artiestenkaarten, Ansichtkaarten, uitnodigingen, brochures en posters is onze specialiteit. Van ontwerp tot eindproduct, alles wordt door ons verzorgd. Zowel in kleine als grote oplagen.

Wij drukken met persoonlijke aandacht voor uw drukwerk en geven u advies voor het beste eindresultaat!

twitter @drukveltmann

facebook www.facebook.com/drukkerijveltmann

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 35e jaargang 2019 nr. 3

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 47
Vervanging als een nieuwe werkring voor de eerste Enschede textielgastarbeiders	p. 48
Een opregt Narigt van vreemde gevallen, en ontmoetinge	p. 52
De vondeling van Hellendoorn	p. 54
Een ouderwetse turffoorlog	p. 56
Nijkamp: een Twentse genealogische speurtocht?	p. 57
Bloedbruiloft te Vriezenveen	p. 58
Nawoord en oproep	p. 59
Agenda	p. 59
Colofon	p. 61

Voorwoord van Arie van Herk

Door: Arie van Herk

Zoals bekend is helaas het besluit gevallen in mei j.l. dat de afdeling Twente van de NGV niet meer als afdeling van de NGV verder kan bestaan. Voor de afdelingsledenvergadering van 13 april 2019 hadden zich helaas geen kandidaten voor een bestuursfunctie binnen de afdeling aangemeld. De aanwezige leden hebben ingestemd met het enige haalbare voorstel om de afdeling op te heffen en het hoofdbestuur te verzoeken de afdeling om te zetten naar een werkgebied van de afdeling Nationaal. Op 15 mei 2019 heeft het hoofdbestuur deze omzetting vastgesteld. De 283 leden van de afdeling worden overgezet naar de afdeling Nationaal, werkgebied Twente.

Op 31 juli jl. heeft er een gesprek plaatsgevonden met een aantal vertegenwoordigers van de voormalige afdeling Twente met mij, Arie van Herk, voorzitter van de afdeling Nationaal van de NGV. In dit gesprek is een beeld

ontstaan dat een aantal mensen bereid zijn de activiteiten binnen het werkgebied Twente te continueren.

Twente Genealogisch blijft als kwartaalblad bestaan, de activiteiten op de 2e zaterdag in de maand zullen ingevuld gaan worden. (zie de agenda en die is voor dit jaar 2019 ingevuld.)

Op 4 juli 2018 is de NGV-afdeling Nationaal opgericht en vanaf 15 mei 2019 valt het werkgebied Twente binnen deze afdeling. Met deze doorstart worden bestuurlijke activiteiten binnen de afdeling Nationaal geregeld en uitvoerende activiteiten binnen het werkgebied Twente. Geweldig nieuws voor de leden van het werkgebied.

De webpagina is aangepast en een aantal zaken worden binnenkort toegevoegd.

Gefeliciteerd met deze invulling.

Vervanging als een nieuwe werkring voor de eerste Enschedese textielgastarbeiders

Door: H.G.M.Kok

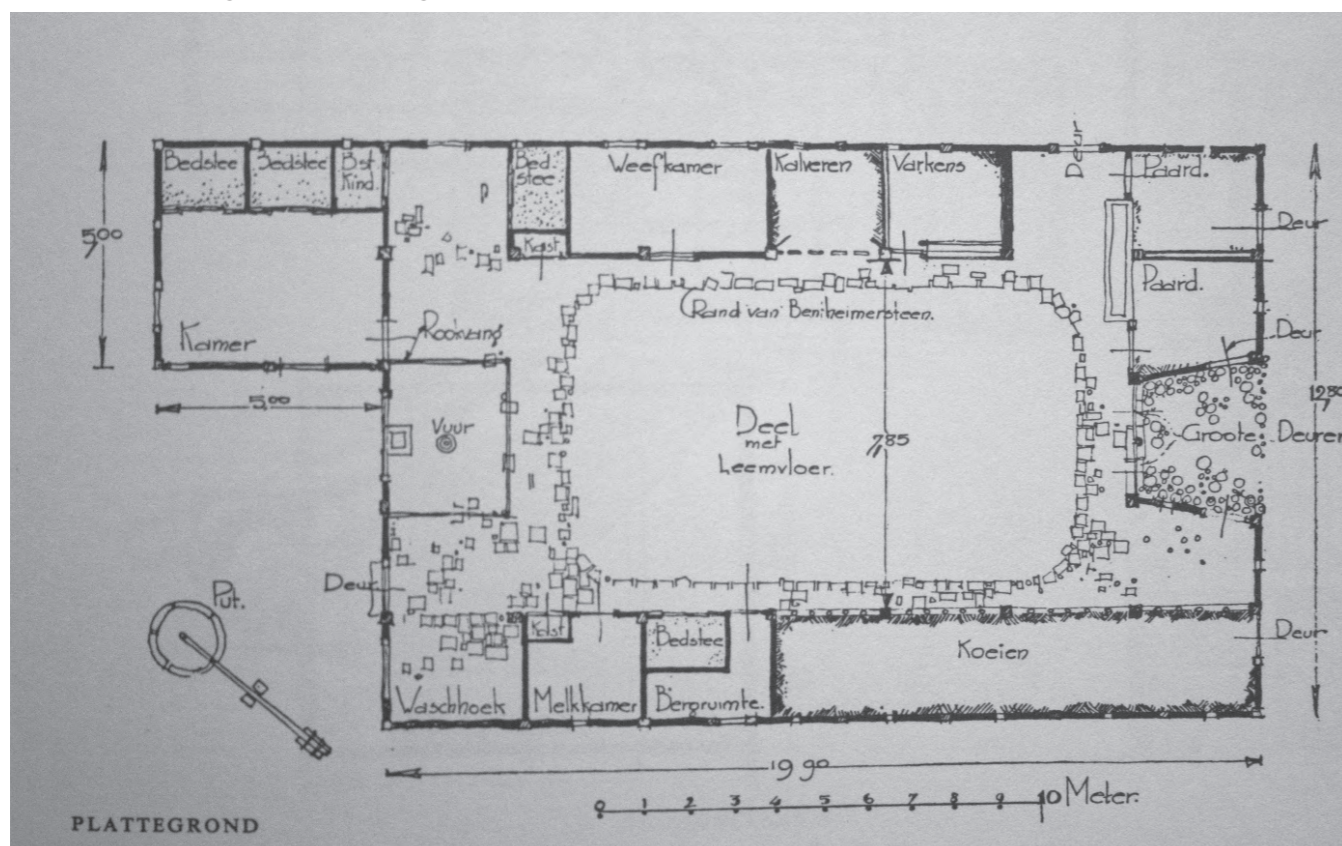
Inleiding

Rond 1800 was de Twentse textielnijverheid nog in bloei. Een gevolg was dat er gastarbeiders kwamen. Onder hen waren kinderen uit Amsterdam afkomstig van weeshuizen en kinderen die waarschijnlijk door familieleden naar Enschede waren gestuurd.

Op 20 november 1797 werden zesendertig kinderen, 18 jongens en 18 meisjes rond de acht jaren, uit het Amsterdamse Aalmoezeniersweeshuis opgestuurd naar Enschede. Ze waren tussen de 8 en 9 jaar oud en werden tewerkgesteld in textiel fabrieken of bij boeren die beschikten over weefgetouwen (Plattegrond).

rijk Holland de dienstplicht in. Vele Twentse jongelieden probeerden zich legaal (vervanging, toegekende sociale verplichtingen) als illegaal (onwilligen, fraude) zich aan die dienstplicht te onttrekken. Juist die vervanging of ook directe indienstneming zou voor de inmiddels volwassen geworden weeskinderen een mogelijkheid bieden om weer in hun levensonderhoud te kunnen voorzien.

Dat was ook het geval voor een zestal van deze weeskinderen. In dit verhaal wordt dat nader uit de doeken gedaan. Allereerst Johannes IJsenbeek.

Figuur 1: Boerderij Groot Bavel met weefkamer Plattegrond Jan Jans

Rond 1808 waren er nog vijf beschikbaar voor die werkzaamheden terwijl de overige dertig weggelopen of teruggezonden waren¹. De behoefte aan die werkzaamheden was begonnen te tanen. De zeeblokkades, die door de invoering van het Continentale Stelsel sinds 1806 waren ingesteld, hadden ook de textielnijverheid in Twente in een neerwaartse economische spiraal gezet. Begin 1811 voerde Napoleon ook voor het voormalige Konink-

De jongens uit het Aalmoezeniersweeshuis Jeb alias Johannes IJsenbeek (1788 - 1812)

Van deze wees waren zijn ouders bekend. Hun namen waren Andries IJsenbeek en Maria Bosch. De wezen van het Aalmoezeniersweeshuis kwamen bij hun aankomst in gastgezinnen terecht op dezelfde wijze als Twentse wezen in het kader van 'Noabersplicht' werden opge-

vangen. Jeb kwam bij boer Derk Bekker terecht waar hij leerde weven. Hij ging tijdens het bewind van Lodewijk Napoleon vrijwillig in dienst. Hij werd op 6 september 1809 tamboer bij het 9de regiment infanterie. Na de inlijving werd hij ingedeeld in het 125ste Regiment van Linie en naar Rusland. Op 27 november 1812 overleed hij bij de Berezina.

Casparus Couperus (1787 - ?)

Casparus Couperus alias Hans Domine was een interessant persoon. Net als bij Willem Stubert waren zijn ouders onbekend. Samen met Willem Visser werd hij ingekwartierd bij Roelof Lansink. In september 1808 meldde de Commissie van Enschede aan de regenten van het Aalmoezeniersweeshuis dat Casparus Couperus al een tijdje verdwenen was. Zijn domicilie was onder meer in Amelo in het Munsterland en in Wierden. Vanuit die laatste plaats probeerde hij een contract af te sluiten met de ouders van de dienstplichtige Harmen Hendrik Koers uit Wierden². Interessant waren zijn voorwaarden ten aanzien van het moment van indiensttreding en de verdeling van het tegoed van Fl. 850 wanneer hij in dienst mocht komen te overlijden. Bij indiensttreding eiste hij Fl. 50 en een zilveren horloge. Dat laatste had hij nodig bij het 'marcheren'. Bij overlijden maakte hij geld over aan de wever Bernardus Teesing en Coenraad Bakker een spinnersbaas. Zij hadden hem geholpen bij de onderhandelingen. Opmerkelijk was in hetzelfde kader de gift van Fl. 300 aan Margaretha Wessel geboren in de zogenaamde Kluterij in Haaksbergen. Zij was dienstmeid bij 'Genevstoker' Roterink in Ammelo. De eerste poging mislukte omdat Harmen Hendrik Koers werd afgekeurd.

De tweede poging was wel raak. Het contract³ dat hij nu zelfstandig afsloot was met de ouders van de dienstplichtige boerenzoon Hendrik Jan ter Horst uit Ypelo een boerschap in de buurt van Rijssen. De overeenkomst was een stuk beter, bij indiensttreding bedong hij Fl. 150 en natuurlijk het horloge, Bij terugkomst zou hij Fl. 1000 ontvangen. Casparus bestemde in geval van overlijden zijn vrijgekomen kapitaal als volgt:

- * Fl 200 aan de armen van parochie Wierden
- * Fl 200 aan Margaretha Wessel die hij dus niet vergeten was
- * Fl 100 aan Ben Kaarssen Wierden en
- * Fl 500 terug aan de dienstplichtige Hendrik Jan ter Horst !!

Op 6 november 1811 kwam hij na een moeizame tocht aan in Abbeville. Daar werd hij onder nummer 3444 ingeschreven in het stamboek van het 124ste Infanterie Regiment van Linie en wel in het 5de Bataljon en daar

bij de 3de Compagnie. Op 12 januari 1812 werd hij overgeplaatst naar het 9de Regiment Artillerie te voet in Douais. Het lot was hem goedgezind hij overleefde de krijgsverrichtingen in Duitsland en deserteerde op 9 december 1813. Het vervolg van Casparus is vanaf dat moment onduidelijk.

De volgende in de rij is Christiaan Fruitier

Christiaan Fruitier (1787 - ?); Cornelis Nootbalk en Jan Ebbes

Van Christiaan Fruitier waren de ouders ook onbekend. Hij werd ingekwartierd bij Gerrit Mensink en leerde daar weven. Op 16 september 1812 sloot hij bij notaris G Penning een contract voor vervanging met de ouders ten Tije voor hun zoon Jan⁴. Het bedongen bedrag Fl. 750 was relatief laag, de gegevens over de aan de gang zijnde veldtocht naar Rusland waren nog niet bekend. Interessant waren een aantal aanvullende voorwaarden. Zo bedong hij dat de bakkersknecht Jan van Aalst eveneens een weeskind uit het Aalmoezeniersweeshuis maandelijks een bedrag van Fl. 2.10 zou krijgen. Mocht hij overlijden dan zou deze Jan samen met ene Hendrik Ribbels het bedongen bedrag erven. Het contract ging niet door omdat Jan afgekeurd werd. Een tweede contract kwam aan de orde en wel voor Jan Lutke Holzik⁵. Deze ouders hadden overigens een jaar ervoor al hun zoon Gradus vrijgekocht. Wat de dienstdtijd betreft, Christiaan kwam bij de Marine terecht en wel bij de marinewerven in Antwerpen. Hij overleefde en bij terugkomst werd hij in het wervingsdepot in Amersfoort ingelijfd in de 14de Afdeling Infanterie. Hij had als vervanger nog verplichtingen. Hij maakte de tocht naar Waterloo en Frankrijk nog mee en kreeg op 1 november 1820 zijn ontslag en zijn paspoort. Opmerkelijk is dat hij en de bovengenoemde Casparus Couperus zulk een sterke compassie hadden met de samenleving voor wat betreft de verdeling van de gelden bij eventueel overlijden. Begin 1811 werd bekend dat er ook een extra lichte voor schippers gerekruteerd zou worden en wel in de leeftijdsklasse van 24 tot 47 jaar. Een aantal schippers uit Enter moesten gekeurd worden en zochten plaatsvervangers. Cornelis Nootbalk bood zich aan en werd goedgekeurd. Chirurgijn Theunissen onderzocht hem en stelde: 'en bevonden dat deselve is sonder uyerlijk gebrek'⁶. Dat Cornelis daadwerkelijk in dienst is getreden is tot nu toe niet duidelijk geworden. Bij de lijst van de 18 jongeren werd nog gesteld dat ook ene Jan Ebbes militair was geworden. Verdere gegevens zijn niet gevonden maar wel een aantal Amsterdammers die niet uit het Aalmoezeniersweeshuis kwamen.

2. HCO Toegang 0122 Notarissen in Overijssel Inv.Nr. 25.1 Arnold Albert Willem van Wulfften 1811-1812; No 2842 images 215-216.

3. HCO, Toegang 0021.1 Kwartierdorst en Onderprefect te Almelo, Inv.Nr. 241 Akten van remplacement, 1811 en 1812.

4. Stadsarchief Enschede, Notaris G. Pennink Inv.Nr. 1036, Akte 35.

5. HCO, Toegang 0023 Onderprefect te Zwolle, Inv.Nr. 262 Stukken betreffende de vervanging voor diverse legeronderdelen, 1812-1813 No 152.

6. Gerrit Kraa, 'Wierden in de Franse Tijd, 1795-1813', in: Jaarboek Twente 1995, 118

1. Stadsarchief Amsterdam Toegangnummer 343 Inv.Nr 338. Sliepsteen 3 keer Publicaties

Willem Stubert (rond 1788 – Indië 1827?)

In het stamboek van het Nederlandse Leger werd betreffende zijn geboortegegevens vermeld: Ouders onbekend; Geboorteplaats: Amsterdam; geboren 20 november 1797⁷ Dat was niet de geboortedatum maar de dag dat hij vanuit Amsterdam naar Enschede werd gestuurd! In de twee latere stamboeken tot 1826 werden deze gegevens van Willem, die in werkelijkheid dus 8 jaar ouder was, herhaald.

Willem heeft zich waarschijnlijk niet laten leiden om als remplaçant in Franse dienst te gaan treden maar hij deed dat wel tijdens het Koninkrijk der Nederlanden. In 1815 woonde hij in Haaksbergen en werd de plaatsvervanger voor A J C Vruwing uit dezelfde plaats⁸. Na ontvangst van zijn paspoort in 1820 verhuisde hij naar Lonneker. Daar wederom hetzelfde verhaal maar nu als plaatsvervanger voor Herman Stroot⁹. Nadat deze taak was vervuld ging hij als soldaat naar Indië¹⁰. Op 4 augustus 1826 scheeptte hij zich in op de Vijf Gezusters. Op Java was inmiddels de Dipo Negoro oorlog uitgebroken die tot 1830 zou voortduren. Van Willem Stubert is sindsdien niets meer vernomen niet verwonderlijk want het aantal overledenen in die periode was ontstellend hoog.

De los verband Amsterdammers werkzaam in de Enschedese textielindustrie**Hermanus (1786 - 1853) en Pieter van de Leeden (1790 - 1827)**

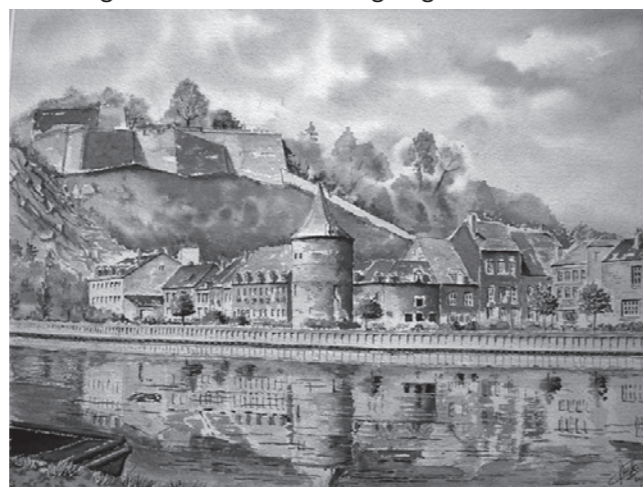
De beide katholieke broers trouwden in 1816 in Enschede. Bij hun huwelijkse bijlagen werd het overlijden van hun vader ook Pieter geheten als volgt vermeld:

Ik Ondergetekende Commissaris van het Departement van Koophandel & Coloniën verklaar hiermede dat Pieter van der Leeden geboortig van Amsterdam, op den zevenden Augustus des Jaars zeventien hondert negentig zonder iets na te laten is komen te overlijden als blijkt bij 't Grootboek van 't Eyland Onrust d'Anno 1789/90 folio 106 Amsterdam 12 September 1816

Hendrik Vollenhove

Hun moeder Willemina Schottelkat bleef met een zoontje van vier Hermanus, twee dochters Neeltje en Adriaantje en een baby van drie maanden achter. Dertien jaar later overleed ook zij. De beide jongens waren inmiddels in Enschede terechtgekomen waar ze werk vonden in de textielindustrie. Rond 1808 ging deze werkverschaffing zienderogen achteruit vooral door de gevolgen van de invoering van het Continentale Stelsel. De jongste van de broers Pieter zag door de invoering van de dienstplicht in 1811 meteen de mogelijkheid om door vervanging geld te verdienen. Hij viel in voor Gradus Verwoold. Het

contract was zeer mager. Pieter ontving direct Fl. 80. En bij terugkeer Fl. 400. Mocht hij niet terugkeren dan vermaakte hij het te ontvangen bedrag aan zijn broer Hermanus en zijn beide zussen Neeltje en Adriaantje. Pieter kwam bij de marine op het nieuwe oorlogsschip Le Pacificateur in de haven van Antwerpen. Hij kwam heelhuids terug, werd katoenspinner en huwde op 22 november 1816 met Joanna Maria Achterbosch. Nog relatief jong overleed Pieter op 8 september 1827 in Enschede. Zijn oudere broer Hermanus werd in maart 1813 vervanger voor een persoon die in Enschede het ongunstige lotnummer 4 getrokken had. Helaas is het contract nog niet bekend. Op 5 april 1813 werd hij in het depot in Givet, geleden aan de Maas in de Franse Ardennen van het 33ste regiment lichte infanterie geregistreerd.

Ruim een half jaar later op 27 november 1813 ontvluchtte hij de zwaar belegerde stad Hamburg. Hermanus kwam behouden terug en trouwde op 10 mei 1816 met Johanna Robers. De katoenspinner overleed op 5 januari 1853 te Lonneker. De volgende persoon is Pieter ter Veer

Pieter ter Veer (1786-1846)

Pieter junior werd op 9 april 1786 te Amsterdam geboren als zoon van Pieter ter Veer en Elisabeth Verset. Op tweejarige leeftijd kwam hij reeds naar Enschede. Op het hoogtepunt van de macht van Napoleon op 29 maart 1811 sloot Pieter een vervangingscontract af bij notaris Greve in Enschede. Hierdoor kon de metselaar Jannes Michorius gevrijwaard worden van indiensttreding. Qua financiële tegemoetkoming was het contract vrij gering; Fl. 50 direct en Fl. 550 bij terugkeer. Oorzaken waren de geringe welstand van de familie Michorius. Vader Berend Michorius was ook metselaar en de Quotisatieklasse was slechts 37. De 1 meter 66 centimeter lange Pieter kwam in het 124ste Regiment van Linie terecht en wel in het tweede bataljon. Dat bataljon en nog twee andere

van dat regiment werden bijna in zijn geheel vernietigd tijdens de Russische winterkou einde 1812. Pieter had echter veel geluk, net voor dat de oorlog in Rusland begon werd hij overgeplaatst naar het vijfde bataljon dat als rugdekking in Stettin achterbleef. In het zog van de Pruisische troepen kwam hij terug in Nederland. Het is evident dat er onder de terugkerenden velen waren met goede militaire ervaring en het nieuwe Nederlandse leger had deze lieden broodnodig. Vandaar dat alle loslopende terugkerende militairen naar Amersfoort werden gestuurd voor een kennismaking. Maar ook totaal uitgeputte militairen werden gekeurd. Ook de Enschedeër Pieter ter Veer uit Stettin komende ging dus eerst zijn woonplaats voorbij en op 4 juni 1814 werd hij in Amersfoort gekeurd door kolonel van Pouderoijen.

Hij werd totaal onbekwaam bevonden en kon weer terug naar Enschede (Figuur: 2 pag 8). Daar werd hij weer fabrieksarbeider en huwde op 14 juni 1817 met Hilligjen Bergkamp uit Vollenhove. Ze kregen zeker twee kinderen Elisabeth Margaretha en Jan. Hij overleed op 18 januari 1846 als kolonist in Veenhuizen.

Johan Vlak (1787 - ?)

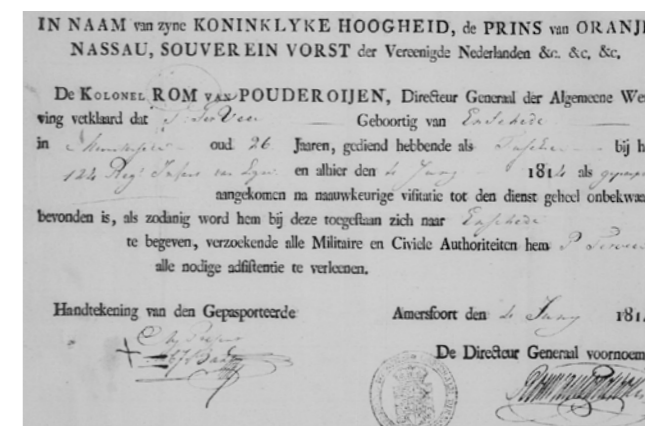
De eerste stamboeken die tijdens het Koninkrijk der Nederlanden zijn opgesteld zitten vol met fouten vanwege een gebrek aan controle. Dat is ook het geval met de gegevens van Johan Vlak die op 18 mei 1815 geregistreerd werd als fuselier bij het 7de Regiment Infanterie stamboek 201 M: 4559 image 129. Hij was plaatsvervanger voor de schildersknecht Derk Mosman uit Enschede. Johan in Enschede woonachtig zou op 3 april 1787 te Amsterdam geboren zijn. De namen van de ouders zijn onbekend. Op 15 september 1817 was hij van groot verlof achtergebleven en op 20 augustus 1818 is hij als deserter aangevoerd. Voor zover de min of meer betrouwbare gegevens. Echter er zijn in dat stamboek ook gegevens geregistreerd van een indrukwekkende lijst van veldtochten en persoonlijke gebeurtenissen. Hij zou op 11 maart 1803 aangemonsterd zijn bij de Marine en daar op 1 januari 1805 zijn paspoort hebben gekregen. Daarop is hij bij het 6de Regiment van Linie zijn gekomen een legeronderdeel dat tijdens de Inlijving het 33ste regiment lichte infanterie werd. De veldtochten waaraan hij heeft deelgenomen waren Duitsland (1806-1808); Zeeland in 1809 en Rusland (1811 - 1812). Toen werd hij gevangengenomen door de Russen en is overgegaan naar hun leger. Tijdens de slag bij Leipzig in oktober 1813 heeft hij vier stukken geschut op de Fransen veroverd. Helaas is er een kogel door zijn linkerbil gegaan en via zijn rug weer verdwenen. Al dit soort gegevens werden door de administrateur van het 7de Regiment opgeschreven maar niet geverifieerd¹¹. Tot zover Johan Vlak.

Willem van der Gavel (1791 - ?)

Wellicht geldt hier het spreekwoord 'van de gavel in de greep vallen' ofwel 'van de wal in de sloot vallen'. Dat vanwege het feit dat er zo weinig bekend is over Willem van de Gavel en hierdoor snel verkeerde conclusies kunnen worden getrokken. Willem werd te Amersfoort op 31 juli 1791 gedoopt als zoon van Jan van de Gavel en Jannetje Bos¹². Hij werd op zeker moment met zijn broertje Cornelis en zijn zusje Jannetje. (overleed in 1810 aan 'borsttering') opgenomen in het Burgerweeshuis te Amersfoort. Willem liep herhaaldelijk weg zodat 'de heeren regenten hem aan zijn geval overgaven'. Uiteindelijk kwam hij in Enschede terecht. Op 24 februari 1812 sloot hij in Zwolle een vervangingscontract af met zijn Enschedese dienstplichtige plaatsgenoot Jannes Helmig alias Helmer alias Helmink geboren op 18 april 1790. Bij terugkeer zou hij Fl. 1000 ontvangen. Waar Willem in dienst was getreden is nog onbekend. De meesten van de lichte zijn ofwel bij het 33ste Regiment Lichte Infanterie terechtgekomen of bij de marine in Antwerpen op het schip de Auguste. Het 33ste is praktisch in zijn geheel gedecimeerd in Rusland.

Samenvatting

Behalve bovengenoemde 10 jeugdige personen die naar Enschede zijn gekomen om in de textiel te werken en die daarna als vervanger in het leger zijn gegaan zijn er hooguit in de rest van Twente nog een viertal aan te wijzen. Kenmerkend is dat de vaders van dienstplichtigen goed gebruik hebben kunnen maken van deze weeskinderen. Door de gevolgen van de invoering van het Continentale Stelsel konden deze wezen moeilijk aan werk komen en waren ze bereid om voor relatief lage bedragen vervanger te worden.

Figuur 2:
Enschede Huwelijkse Voorwaarden 1817 akte 12

7. ARA Stamboek 201 7de Regiment Infanterie 1814-1818 M: 9078 image 132.

8. ARA Stamboek 201 7de Regiment Infanterie 1814-1818 M: 4579 image 132

9. ARA Stamboek 204 7de Regiment Infanterie 1820-1821 M: 9078 image 145

10. ARA Stamboek 635 Algemeen Depot der Landmacht no.33 M: 10314 image 62.

11. Bij controle van het stamboek van het 33ste regiment (Chateau de Vincennes 22 YC 234 33ème régiment d'infanterie de ligne) zijn tot nu toe geen gegevens van Johan Vlak gevonden

12. Gemeentearchief Amersfoort, Toegangsnummer 0101 Burgerweeshuis te Amersfoort, 1462-1993 Inventarisnummer 225.

Een opregt Narigt van vreemde gevallen, en ontmoetinge...

Door: Mariëken Scholten-Sijes

"In het laatst van de maand November 1751 ontdekten wij voor de eerste maal s'avonds om 9 uren, door het kloppen aan een venster van de bovenkamer 't geen tog geene ontroeringe verwekt, omdat de oorzaak toen onbekend was, want de zaak wierd daarop onderzocht dog niets bevonden." Zo begint Nicolaas Grimmelius (1696-1777), predikant te Nordhorn (Dld.), zijn verslag over geestverschijningen in en rond zijn huis. De geestverschijningen vinden vooral plaats bij "mijn zoon de student in zijn 18 jaar gaande". Deze zoon is Johannes Bernhardus, gedoopt te Emlichheim op 02-03-1734, overleden te Banda op 18-02-1767. Over hem heb ik in TG 2016-1 een artikel gepubliceerd: "Brieven aan de Hoog Eerwaarde vader", waarin verhaald wordt hoe deze ondernemende zoon in dienst trad van de VOC en als predikant op Banda, een van de Kruidnageleilanden, werkzaam was. Bang uitgevallen was hij beslist niet.

Het volgende geheimzinnige bezoek gaat met meer geweld te werk. Er wordt geklopt aan het venster van een klein kamertje waar twee van zijn zonen studeren en slapen. Er werden twee glazen ruiten in stukken geslagen. Een brandende lamp driemaal op de tafel geworpen, tot ze op de vloer in stukken viel. "Waardoor het lediekant met de Gordijnen door de uitgestorte olie zeer bemorst wierde. Vervolgens wierde om de kleederen aan een mantelstuk een en andermaal aan de grond geworpen." Dit laatste gebeurde meerdere keren "t welk geschiede in verschijdene vertrekken. De kleederen wierden zelfs van t eene vertrek in het andere gebragt". Ook verdwenen zonder oorzaak verscheidene zaken uit het huis.

Het spookte dus behoorlijk in en rond het huis van de predikant. Om te beginnen trachtte men de zaak stil te houden. Ook al in de hoop dat het gespook op zou houden. Maar "mijne kinderen uit vreeze niet op het bed maar in de keuken op de grond eenige nagten geslapen hebben". Helaas, "den 2 Januari 1752 mijn soon J. Bernardus 18 jaar des na de middags uit de kerk komende in zijn kamertje ging, [...] alwaar hij op de tafel een wonderbare vertoning of gedaante heeft gezien omtrent vier voeten lang van gedaante een Jongeling aan hebbende een buisje of buffeltje en onder den hals een zwart lend (?) met kragen van aangezicht zwart. Waar op hij zulks wilde ontvlugten maar de deure wierde als geslooten waar op hij doodelijk wierde ontstelt, viel nedere geheel bezweken op het bedde konde kwalijk spreken." Dit bracht een menigte volk op de been. "t welk onder de bureen zichtbaar geworden zijnde vloejde eene groote menigte te zamen om zulks te hooren". Veertien dagen later zag de student Smid op de zolder een zelfde gedaante, alleen driemaal groter waardoor hij van schrik neerviel. Ook nu werden allerlei goederen on-

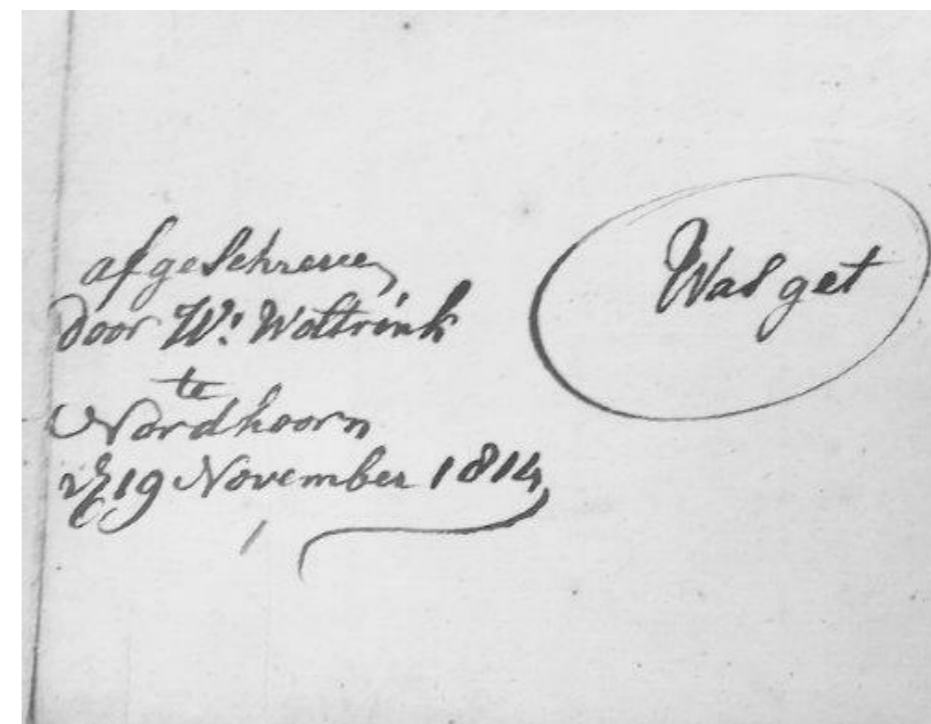
zichtbaar verplaats. Zijn zoon kon geen goederen in zijn zak behouden. Dit werd door "wagt houdende burgers en bureen uit de stad ook alzo is bevonden."

Enige tijd was het stil, maar niet voor lang. Op een dag werd zijn zoon de student op het kerkhof aan zijn mouw getrokken. Gesteund door een gebed tot God, had hij de moed om dit monster aan te spreken. "Van waar komt gij van God of van den Duivel." Waarop het monster antwoorde "ik kome van God nog van de Duivel maar ik ben de duivel [...] Ik had niet gedacht dat gij mijn had durven aanspreken. Nu moet ik alles openbaren." Gevraagd naar de weggenomen goederen, antwoorde hij: "in het Prieve en andere in de rievier de Vechte". Inderdaad werden ze daar gevonden. Enige dagen later ontmoet de zoon de student in de hof "een gedaante als een Juffrou an aangezicht zwart". Aan haar stelt hij, gesteund door een gebed tot god, enige vragen. Er waren weer goederen verdwenen, die nu in de koestal te vinden zijn. Ook deze geest durft hierna nooit meer weerom te komen.

"Na verloop van enige tijd is aan mijn zoon de student van buiten in den hof komende savonds als t nog ligt was in een nabuerige hof een menigte van spektakel als menschen verscheenen na gissinge 10 of 12 in t getal die door malkanderen dansten en zweefden". Zei houden er een "hexendans". Een manspersoon vraagt de zoon om met hem te dansen. Wat deze weigert, waarop de persoon dreigt hem op te vreten. "Mijn zoon antwoorde daartoe bisd oe niet in staat en gij kunt niet eens uit u plaatze koomen. Waarop mijn zoon seijde ik gebiede u in den naam van den drieenigen God dat gij aanstonds vertrekt en nooit wederom komt, waarop sij alle aanstonds verdwenen".

Dan verschijnt er een geest die zich als "engel van god gesonden" uitgeeft. Hieraan schenkt de zoon de student geen geloof. Waarop enige tijd later "2 in gedaante als engelen aan hem verschenen betuigende dat zij daarom 2 kwamen om het voorgaande te bevestigen" Om te bewijzen dat ze van God gezonden zijn laten ze zien dat ze voeten hebben en enige wonderen kunnen laten geschieden. Daarop werd het water in de Vecht eerst in bloed veranderd en daarna "wirde t water als ijs stijf gemaakt zoo dat hij zelfs tusschen die twee gedaanten wandelde op het ijs gestaan heeft". "Als vader wierde ik zeer bevreesd en merkte dit alle aan als wonderen der leugenen om hem te verleijden en rade hem na een voorgaande vermaningen en bestraffing zulks te geloove".

Enige tijd gaat het goed, maar in de maand meij, zit de zoon de student op het prieve van de in de stad getrouwde zuster.

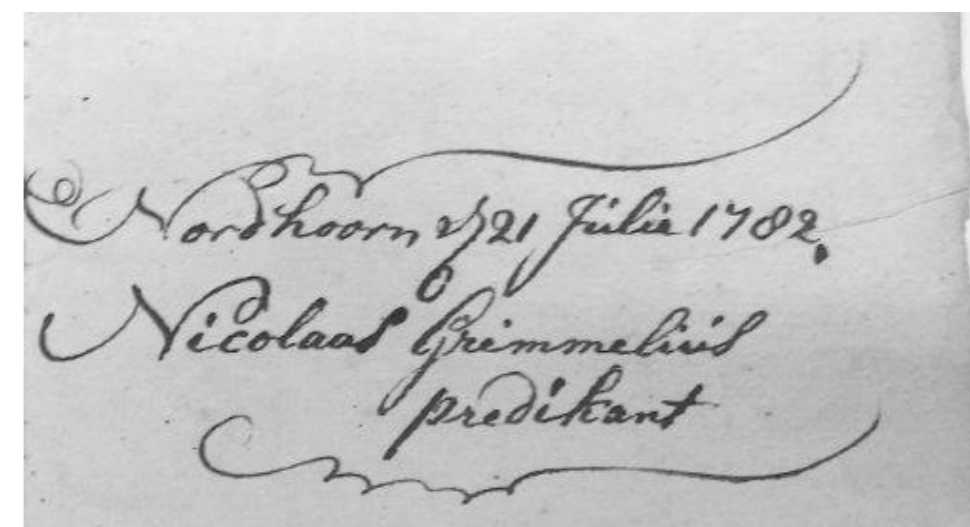

Hier ziet hij wederom "een manspersoon vertonende van zig een grote perzonagie met zilver en goude gebordurde bezetten klederen." Deze gedaante geeft zich uit als "de drieenigen God". De zoon ontkent dit, waarop de gedaante hem met een degen doorsteekt zonder letsel toe te brengen. De gedaante noemt zich nogmaals "de drie eenige God, waarop mijn zoon aanstonds antwoorde God is een Geest en een geest heeft geen vleesch nog beenen waarop de gedaante uitriep, o tijden o saeden nu durf ik niet wederom koomen en verdween." Na dit geval hebben er zich geen ontmoetingen meer voorgedaan.

De predikant besluit zijn verslag met de opmerking "dit is de zuivere waarheid daarom van mij eijgen handig ondertekend en verklare alle andere dingen voor leugenen lasteringen en uitstrooijt zelfs die verdigt zijn."

De genoemde zuster is Aleida Johanna Grimmelius (1727-1776), zij trouwde in 1752 met Hindrik Wolterink. Hun zoon, Willem Nicolaus Wolterink (1754-1820), heeft in 1814 het verslag van zijn grootvader, Nicolaus Grimmelius, overgeschreven. Waarschijnlijk heeft hij daarbij het jaar, 1782, niet goed kunnen lezen. Dat zal 1752 moeten zijn. Begraafboek Nordhorn: "06.04.1777 Mijn Collega Grimmelius int 81 jaar sijnes ouders int 37 sijner bedieningen in dese Gemeinde."

Bron: Documentatie archief Oudheidkamer Twente, Doc 0105.25.

De vondeling van Hellendoorn.

Door: Hennie Scholten

Onlangs stond het weer in de krant: er was een vondelingetje gevonden. Een enkele keer lezen we het wel vaker. Vaak worden de ouders achterhaald. DNA en andere opsporingstechnieken maken dat mogelijk.

Vroeger was die mogelijkheid er niet om een ouder te lokaliseren.

Het wereldberoemde negentiende-eeuwse verhaal van Remy in 'Alleen op de wereld' is een mooi romantisch verhaal met een happy end, maar de werkelijkheid is meestal rauwer, zeker in vroeger jaren.

Een kind dat te vondeling werd gelegd, kwam in het gunstigste geval terecht in een weeshuis en groeide op voor de laagste trap op de maatschappelijke ladder: verder dan arbeider, loswerkman of dienstbode kwam zo'n vondeling niet.

Meestal stierf het voor het gevonden werd, want een kind te vondeling leggen was strafbaar. Dat deed je dus niet op klaarlichte dag.

De kerken hadden vaak een luik in de muur waarin zo'n kind geschoven kon worden. Werde het daarin gedeponeerd, dan ging het geen briljante toekomst tegemoet, maar het kwam in ieder geval niet om in een koude nacht omdat het ergens op straat was gedumpt.

Gebeurde dat nou vaak in vroegere tijden? Het is toch wel het laatste wat je doet: je eigen kind te vondeling leggen.

Het gebeurde vroeger vaker dan we denken.

In het Amsterdam van de eerste helft van de negentiende eeuw werden 100 tot 150 kinderen per jaar te vondeling gelegd en niet alleen baby's, ook grotere kinderen tot een jaar of tien. Sommigen hadden een briefje op de kleding gespeld met hun naam erop.

Een onderzoek naar de moeder of de ouders werd niet ingesteld. Er werden te veel kinderen 'aangeboden'. De kinderen verdwenen simpelweg in het Aalmoezeniersweeshuis aan de Prinsengracht. Dit weeshuis mocht niet weigeren kinderen op te nemen; andere weeshuizen, zoals het Joodse weeshuis en het Burgerweeshuis mochten dat wel.

Het waren vaak kinderen van ongehuwde moeders, maar ook van buiten de stad kwamen mensen om de kinderen in Amsterdam te vondeling te leggen. Een straatarm echtpaar, dat niet meer wist hoe ze voor het kind moest zorgen, want ze had al meerdere monden te voeden, zette hun kind soms letterlijk op de stoep van het weeshuis. Dan kreeg het in ieder geval te eten.

'Familieverhalen' vertellen over 'overgrootvader', die ooit als vondeling op de stoep van een kerk of klooster werd gevonden. Vaak nog rijk in de kleren ook. Mooie verhaal, maar het klopt niet.

Kinderen van rijke ouders verdwenen niet in weeshuizen en werden echt niet te vondeling gelegd.

De ouders hadden hun zaken goed geregeld, vaak bij de momberkamer, een instituut dat streng toezicht hield of de jonge en rijke wees wel kreeg waar hij volgens het testament recht op had.

Maar ook bij minder rijke weeskinderen werd toezicht gehouden. De vele overgebleven akten van zogenaamde 'afrekeningen' van voogden over hun pupillen in de notariële archieven bewijzen dat. De boekhouding diende in orde te zijn: het kind moest ontvangen wat per testament door zijn vroeg gestorven ouders was bedongen. Het waren de ongewenste kinderen, die te vondeling werden gelegd en de kinderen, die opgroeiden in een weeshuis, waren van straatarme afkomst.

In mijn woonplaats Hellendoorn is in vierhonderd jaar één keer een vondeling aangetroffen. Waar precies weten we niet, maar in vroegere eeuwen trokken er nogal eens 'vagebunden' en 'soldatenvolk' langs 's Heren wegen. Deze mensen lieten hun kinderen zo snel mogelijk dopen, dan was het ergens geregistreerd. Een burgerlijke stand kende men nog niet.

Ook in Hellendoorn werden vreemdelingen op doorreis aangetroffen. Een oud-sergeant, die 'passeerde' zo staat er in het doopboek te lezen.

In 1704, de 17e juli werd een kind gedoopt: met als enige vermelding: vondeling. Het kind kreeg de naam Rachum, een naam uit de Bijbel, het oude testament.

Spurwerk in de archieven van de kerk te Hellendoorn naar meer achtergronden leveren niets op. Ook in het schoutambt Hellendoorn is geen akte te vinden, waarin beschreven is wie er voor het kind zorgde, waar het opgroeide, hoe zijn opvoeding diende te zijn. De enige vermelding over de vondeling is die aantekening in het doopboek.

Het kind had alleen de naam Rachum, geen verdere naam en die naam viel wel op tussen alle Janna's, Hendriken en Gerrits.

Rachum bleef in Hellendoorn. In 1727 deed hij belijdenis van zijn geloof. Hij woonde toen op het Jan Otten, een boerderij, gelegen aan de Regge, als boerenknecht.

In 1730 trouwde hij met Jenneken Jans, waarschijnlijk afkomstig uit Raalte. Ze werkte op het moment van haar huwelijk bij Camphuys. Rachum woonde in dat jaar bij Meris (Maris), waar hij waarschijnlijk boerenknecht was. Meteen na het huwelijk vertrok het echtpaar naar Raalte, zo vermeld het lidmatenregister van Hellendoorn. In Raalte kreeg het echtpaar twee kinderen: Berendina, in 1731 geboren en Jan in 1737.

Rachum woonde toen op de boerderij het Zwartjes in Ramele.

Zijn vrouw stierf jong, want in 1741 hertrouwde Rachum met Derkjen Hendriks, weduwe van Harmen Hendriks op het Vonkert te Holsen (Hulsen). Zij was eerder met Harmen Vonkert, alias Kerkdijk, getrouwd geweest.

We vinden geen voogdij-akte van de twee kinderen van Rachum. Dat is vreemd, want ze waren nog minderjarig. Het is mogelijk dat de kinderen vroeg zijn overleden of dat er helemaal niets te verdelen was. Er is geen overlijden te vinden van de kinderen. Begrafenisboeken uit die jaren zijn heel zeldzaam in Overijssel, alhoewel Raalte wel een begrafenisboek heeft. Daarin staan ze niet vermeld.

Na 1737 treffen we de naam Rachum niet meer aan in Raalte, in Hellendoorn is nog één vermelding: zijn hertrouwen met Derkjen Hendriks in 1741.

Waar hij zich na 1737 heeft gevestigd is tot op heden niet bekend. Hij kan vertrokken zijn uit Raalte en zelfs uit Overijssel.

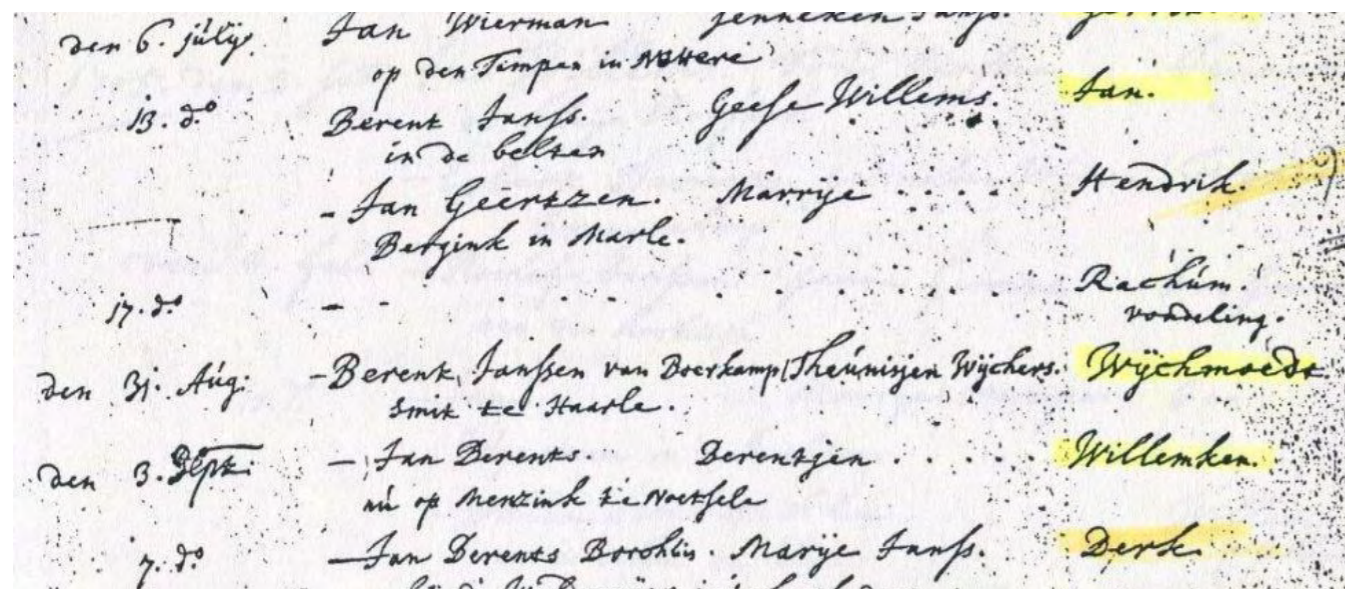
De volkstelling in Raalte van 1748 vermeldt hem niet. Die is destijds uitsluitend gedaan op boerderijnaam en niet op persoonsnaam, zoals in andere plaatsen.

Rachum, de vondeling van Hellendoorn verdween met dezelfde geheimzinnigheid als waarmee hij kwam.

Maar het blijft mogelijk dat iemand zijn familiestamboom wil uitzoeken en op de een of andere manier stuit op de naam Rachum.

Voor die genealoog houdt het dan op. Vroeger hadden vondelingen meestal geen verleden.

Bron: doopboek Hellendoorn, trouwboek Hellendoorn

Een ouderwetse turfoorlog

Door: Jan Harzevoort

Hoofdstuk uit het Almeloche drama van 1785. (door Jhr. F.W.W.H. van Coeverden)

Liever Geesterensche dan Almeloche turf.

Gedurende de veertien dagen dat Almelo in rep en roer was kwamen er eigenaardige dingen aan het licht. Dingen, die een blik werpen op de "toestanden" van het Almelo in 1785. Jacobus Revius, de woordvoerder en vertrouwensman, was vooral het mikpunt waarop de raadsman van de Vrijvrouwe van Almelo zijn pijlen afschoot. Maar Revius bleef het antwoord niet schuldig. Iedere, die het maar wilde hooren, werd verteld, dat het geen manier van doen was, dat de Vriezenveners en de schippers van den Huize Almelo hun turf zoo maar zonder tol door het kanaal van de Vrijvrouwe van Almelo de stad binnen konden voeren en dat de schippers van Geesteren met de zooveel betere Geesterensche turf een hoogen tol moeten betalen.

In vroeger jaren was om de turf in Almelo ook al eens flink getwist. In 1687 werd het schippers uit Vriezenveen door den Heer van Almelo verboden om Geesterensche turf door het kanaal der Heeren van Almelo in de stad te brengen. Dat de Geesterensche turf een zeer gewilde brandstof was, blijkt uit het volgende: Iedere Vriezenveensche schipper, die turf uit Geesteren binnen Almelo bracht door het Heerenkanaal, moest daarvoor 20 goudgulden boete betalen plus 10 mud haver, met verbeurd verklaring van de turf. Dit was wel een zeer zware straf. In 1742 werd deze strafmaatregel opgeheven. Dit geschiedde omdat de Heeren van den Huize Almelo de inwoners van dezelfde stad tegemoet wilden komen. Het is echter ook mogelijk dat er, ondanks het Grafelijk kanaal, toch nog langs andere wegen, heel wat Geesterensche turf Almelo binnen kwam.

Met het besluit van 1742 haalde de toenmalige Heer van de Heerlijkheid Almelo zich den haat van de Vriezenveners danig op den hals. De turfverkopers van 't Vjenne zagen zich in hun handel door die van Geesteren zoodanig benadeeld dat zij eigen rechter speelden en op eigen gelegenheid het kanaal der Heeren van Almelo afsloten. De Heer van Almelo liet dit niet op zich zitten en maakte de kwestie aanhangig voor het gerecht te Delden. Een zeer kostbare en zeer langdurige procedure was het gevolg, met het slot dat de Heer van Almelo het pleit won, maar toch de kosten van het geding moest betalen. De Almeloërs keken toe en stookten braaf Geesterensche turf, maar trokken zich verder van de kwestie weinig aan.

In 1764 nam de invoer van Geesterensche turf weer zulk een omvang aan, dat de Vriezenveners en de Grafelijke veenderijen helemaal op den achtergrond raakten met de turfleverantie aan Almelo. De Graaf zag zich genoodzaakt andermaal in te grijpen, doch de Geesterensche turf heelemaal weeren ging niet. Dus werd er iets anders op gevonden. Er werd op het kanaal der Heerlijkheid Almelo een zoogenaamde turftol gelegd. Een soort protectie zouden wij tegenwoordig zeggen, want de tol gold alleen de Geesterensche turf. Het tolrecht dat geheven werd bedroeg voor een groote schuit 16 stuivers, een kleine schuit 9 stuivers, daarboven nog zes stuivers riviervol voor een groote en drie voor een kleine schuit turf. Vriezenveners moesten voor een schuit met grafelijke turf 5 cent tol betalen. In het kanaal waren drie sluisen, ook was er een sluiswachter. Deze kwestie werd in de rumoerige dagen van 1785 nog eens weer opgeroeld. Fel waren de aanvallen, welke tegen dit privilege door de Almeloërs ondernomen werden. Zoo fel zelfs, dat de Vrijvrouwe van Almelo er in 1785 over dacht haar kanaal voor de Geesterense schippers te sluiten.

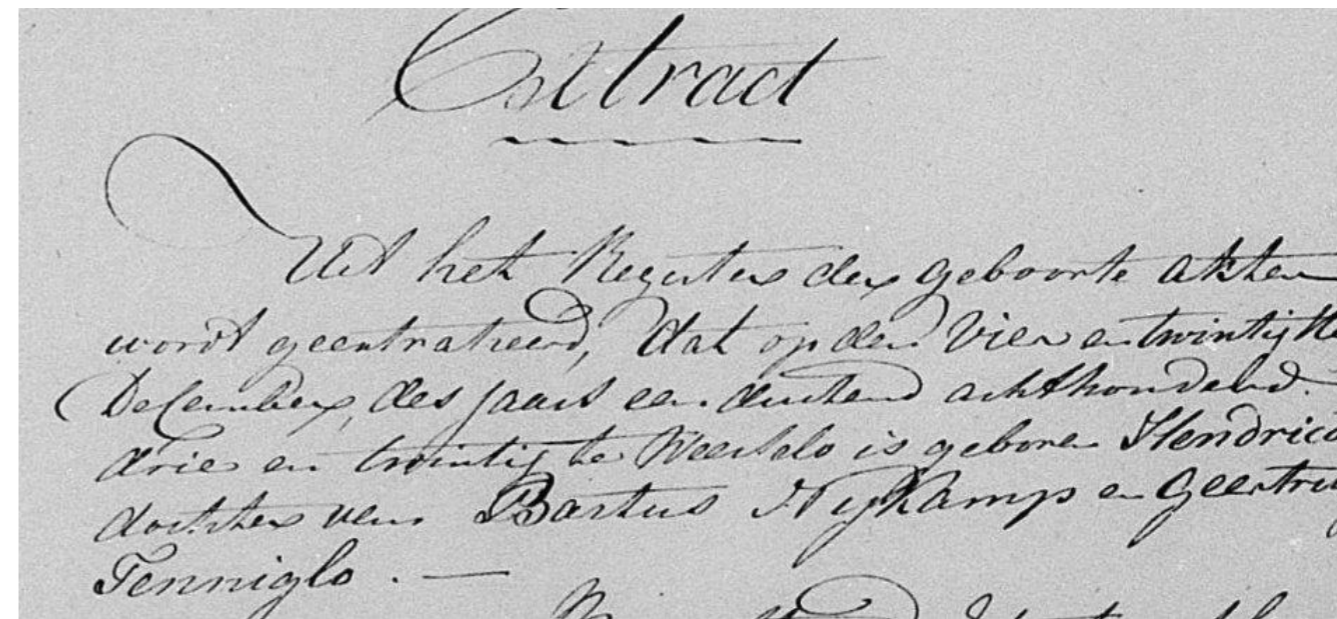
Almelo had in die dagen een uitgebreiden linnenhandel en vele linnenwevers. De Almeloche zakenlieden uit die dagen, fabriekers noemden zij zich, waren mannen met durf en energie. Er was een drukke handel in garens met lieden uit het Graafschap Minden en het Graafschap Ravensberg. Ook met de Vriezenveners werd een levendige handel gedreven. Als bewijs hoe ondernemend de Almeloche koopman uit de 18e eeuw was, citeeren we uit een Verhandeling over Het Graafschap Goor, de Heerlijkheid Almelo en Vriezenveen het volgende: "Men bewondert met reden, dat lieden die geene andere dan hun moedertaal verstaan, Rusland, Italië, Spanje, Portugal en zoo vele andere gewesten van verschillende talen, doortrekken durven. En echter doen zij dit niet alleen jaarlijks met geene ongunstigen uitslag, maar men heeft zelfs eenigen ook op de Canarische eilanden ontmoet. Bijna anderhalve eeuw is sedert dien voorbijgegaan. Nog vinden wij bij Almelo het kasteel, van waaruit eens de Heerlijkheid Almelo met krachtige hand bestuurd werd, stond weleer het stadje Almelo in de schaduw van het hooge huis, thans (1932) zijn de rollen omgekeerd en mag het huis zich in de schaduw van de flink uit de kluiten gewassen fabrieksstad koesteren."

Nijkamp: een Twentse genealogische speurtocht?

Door: Jan Oude Munnink

Bij het maken van een kwartierstaat begin je meestal bij jezelf en daarna werk je verder in je verleden. Hendrika

In de huwelijksbijlagen vond ik ook de geboortedatum van Hendrika:

Nijkamp overlijdt op de leeftijd van 82 jaar in Lonneker op 11 december 1905 (akte 264 Lonneker) Op de akte wordt vermeld dat ze woonde in Lonneker. Ze was getrouwd met Gerardus (Gerhardus) Oude Sogtoen. Deze overlijdt op 75-jarige leeftijd in Hezingen (gemeente Tubbergen) op 28 mei 1891.(aktenummer 63) Van beroep is hij landbouwer.

Eén zoon van het genoemde echtpaar is Gerardus Oude Sogtoen, geboren in Weerselo, welke trouwt met Maria Werger (Zij is geboren in de gemeente Losser). Deze Gerardus overlijdt op 26 mei 1920 in Enschede (akte 257). Op het moment van huwelijk van Gerardus met Maria woont zijn moeder in Lonneker. Van het echtpaar Oude Sogtoen x Nijkamp is moeder met de kinderen waarschijnlijk via Weerselo-Hezingen-Lonneker naar Enschede vertrokken. Momenteel wonen er in Enschede nog meerdere personen met de achternaam Oude Sogtoen. Via deze details terug naar Hendrika Nijkamp. In haar overlijdensakte wordt vermeld dat haar ouders respectievelijk Bartus Nijkamp en Geertruy Tenniglo heten. De naam Nijkamp intrigeerde mij omdat die zijdelings in mijn kwartierstaat voorkomt.

De namen Bartus Nijkamp en Geertruy Tenniglo die voorkomen in de overlijdensakte van Hendrika zijn waarschijnlijk bij de aangifte gebaseerd op het overhandigde trouwboekje. De vervolgstap is dan ook te zoeken naar het huwelijk van Gerardus Oude Sogtoen en Hendrika Nijkamp. Gerardus en Hendrika (Hendrica) trouwen op 23- oktober 1844 in Weerselo (akte 15) In de huwelijksbijlagen wordt in de bijlage over de nationale militie achter zijn achternaam tussen haakjes vermeld (Maathuis).

In de huwelijks akte wordt vermeld dat haar ouders Bartus Nijkamp en Geertruy Tenniglo zijn. De logische vervolgstap is dus de zoektocht naar dit huwelijk. Hoe logisch het ook mag lijken, maar geen huwelijk te vinden van Bartus Nijkamp en Geertruy Tenniglo, niet in Weerselo en ook niet in andere naburige gemeentes. Het vermoeden ontstaat dat er "weer" eens wat mis is met voor- en achternamen. Mis in de betekenis dat ook na 1811 zoals vaker in Twente wel vaste achternamen moeten zijn, maar dat de plattelandsbevolking zich daar niet aan houdt en de gemeenteambtenaar, die dikwijls niet uit Twente komt niet met de lokale namen en aliasen op de hoogte is. Hij schrijft op wat hij hoort of meent te horen. Dus Bartus kan ook de roepnaam van bijvoorbeeld Lambertus of Albertus zijn. Nijkamp kan ook bij het opmaken van de huwelijksakte uitgesproken zijn als Niekamp. Maar alle probeersels leiden niet tot een bevredigend resultaat. Het enige gegeven is de geboortedatum van Hendrika in de huwelijks bijlagen, maar de twijfel slaat wel toe. Zal het lukken om haar ouders te vinden? Haar ouders zijn waarschijnlijk getrouwd in Weerselo vóór 24 december 1823. Maar in Weerselo, Borne, Hengelo, Tubbergen, Oldenzaal, Ootmarsum en Almelo is via WieWASWie.nl geen oplossing voor het probleem te vinden.

Wie van de lezers een oplossing voor het probleem denkt te hebben nodig ik uit om voor een volgende Twente Genealogisch hierover te schrijven!

Bloedbruiloft te Vriezenveen.

Door: Jan Harzevoort

Een krantenbericht uit 1932.

Op 22 October (1932) was er feest ten huizen van E. aan den Geesterenscheweg te Vriezenveen. Een dochter was dien dag in het huwelijksbootje gestapt en deze blijde gebeurtenis moest op gepaste wijze feestelijk gevierd worden. Nu: feest is er volop geweest.

De familie van den bruidegom Bolhoeve was er en werd feestelijk onthaald. Berend Bolhoeve werd door E. senior, wiens voornaam Wicher is, met een mes gestoken. De zoon Hendrik sloeg Hendrik van Regteren, een der andere bruiloftsgasten, met een bierflesch op het hoofd. Marinus Bolhoeve werd door Gerrit E. aan het haar getrokken. Gerrit sloeg bovendien Hendrika Bolhoeve met een bierflesch in het gezicht en met een stoel op het hoofd. De drie verdachten ontkennen het hun ten laste gelegde. De president (van de Rechtbank) zegt dat de getuigen wel anders zullen vertellen.

Hendrik antwoordt: "Er zijn helemaal geen getuigen! Dat zijn de daders".

Berend Bolhoeve verklaart, dat de ruzie gekomen is, doordat de Vriezenveeners begonnen te zingen: "De Almelosche boeren dat zijn sufferts".

Getuige, ofschoon zelf Almeloër (thans woont hij in Lonneker) heeft toen, om den vrede te bewaren, maar meegezongen dat de Almeloërs sufferts zijn. Maar het hielp niet, de ruzie kwam toch. Getuige heeft drie steken in de arm gehad van vader E., die opmerkte: "Ziezoo, die heeft voorlopig genoeg". Hij dient een civiele vordering in van 2 maal f.13,- voor loonderving en f.2,50 voor het uitstomen van de bebloede jas.

Zijn echtgenote bevestigt deze verklaring: "We hebben maar meegezongen van dat de Almeloërs sufferts zijn, want wat kon ons dat schelen".

Marinus Bolhoeve, wever te Almelo, vertelt dat hij met een heel gezelschap uit Almelo gekomen is en 3 flesschen brandewijn meebracht ter verhooging van de feestvreugde. Later werd er nog gecollecteerd en de opbrengst f.11,- werd in drank omgezet, terwijl er voordien ook al vrij wat drank in huis was. De oorzaak van de ruzie is behalve in den drank, ook gelegen in het uitdagen der Almeloërs door de Vriezenveeners. Marinus heeft ook een civiele vordering voor het bederven van zijn costume, dat chemisch gereinigd is, wat f.5,25 gekost heeft. Verdachten blijven bij hun ontkening.

Nawoord en oproep

TG 1-2019 bevatte 46 pagina's. Het maximum aantal pagina's per uitgave bedraagt normaal 20 á 24 pagina's binnenwerk. TG 1 werd dus duurder dan normaal aan verzendkosten en drukkosten. Bovendien is alle kopij die er was in dit nummer gepubliceerd. De uitgave, die u nu heeft ontvangen, heeft om genoemde redenen nummer 3 gekregen. Dankzij de inzet van een aantal schrijvers is het gelukt om TG 3-2019 te realiseren. In de toekomst zal het er van blijven afhangen of er voldoende kopij is om TG structureel vier keer per jaar te laten verschijnen. Het lot van TG ligt dus in uw handen en in de laatste afdelingsledenvergadering van de afdeling Twente in mei heeft u aangegeven dat u TG graag wilt behouden. U weet dus wat u te doen staat !

In dezelfde bijeenkomst is van meerdere kanten aangegeven dat het wegvallen van de zaterdagmiddag als een gemis gezien werd. Maar de huidige activiteitencommissie zijn vrijwilligers en hebben de inzet van anderen in dit geval u- nodig om deze bijeenkomsten blijvend te kunnen organiseren. Ook in dit geval ligt het lot van de bijeenkomsten mede in uw handen.

Kopij voor TG4- 2019 kunt u voor 30 november 2019 aanleveren bij mevrouw Hennie Scholten, eindredactrice. Dit kan per mail, (bij voorkeur) hennie.scholten@home.nl

Agenda:

Lezingen in het najaar van 2019

Plaats: Stefanshof, Grotestraat 207 Borne. (De Stefanshof ligt naast de Sint Stephanuskerk.)

12 oktober: de heer W. Bosch "Papiermolens in Twente"
Tijdstip: 14.00-16.00 uur . De zaal is open vanaf 13.00 uur

8 november: de heer H.G.M. Kok "Sociale onrust door de dienstplicht 1811-1820" *
Tijdstip: 14.00-16.00 uur . De zaal is open vanaf 13.00 uur

14 december: mevrouw H. Scholten : "de 1ste wereldoorlog 1914-1918, de loopgravenoorlog in België en Frankrijk."
Tijdstip: 14.00-16.00 uur . De zaal is open vanaf 13.00 uur
*De exacte tekst van deze lezing volgt op de website.

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.

Bibliotheek en andere diensten:

Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik

Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Werkgroep Nationaal-Twente

(Opvolger van de afdeling Twente, opgericht 1984.)

Het gebied omvat de volgende gemeenten:

Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen, Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente Bathmen.

Afdelingswebsite:

twe.ngv-afdelingen.nl

Afdelingsbestuur en functionarissen:

Voorzitter

Arie van Herk

E-Mail: voorzitter-nat@ngv.nl

Leden van de activiteitencommissie Nationaal Twente

Lid en secretaris

vacature

Lid en penningmeester

Ben Lenferink

E-mail: b.lenferink@lentifa.nl

Lid en coördinator Twente Genealogisch/Lezingen

Jan Oude Munnink

Telefoon: 0541-511774

E-mail: koppelboer@caiway.nl

Lid en Genealogisch correspondent/organisatie

Twentse Voorouderdag

Anton Hilgerink

Telefoon: 053-4765253

E-mail: correspondent@home.nl

Lid en eindredacteur Twente Genealogisch (TG)

Mw Hennie Scholten

Telefoon 0548-615164

E-mail: hennie.scholten@home.nl

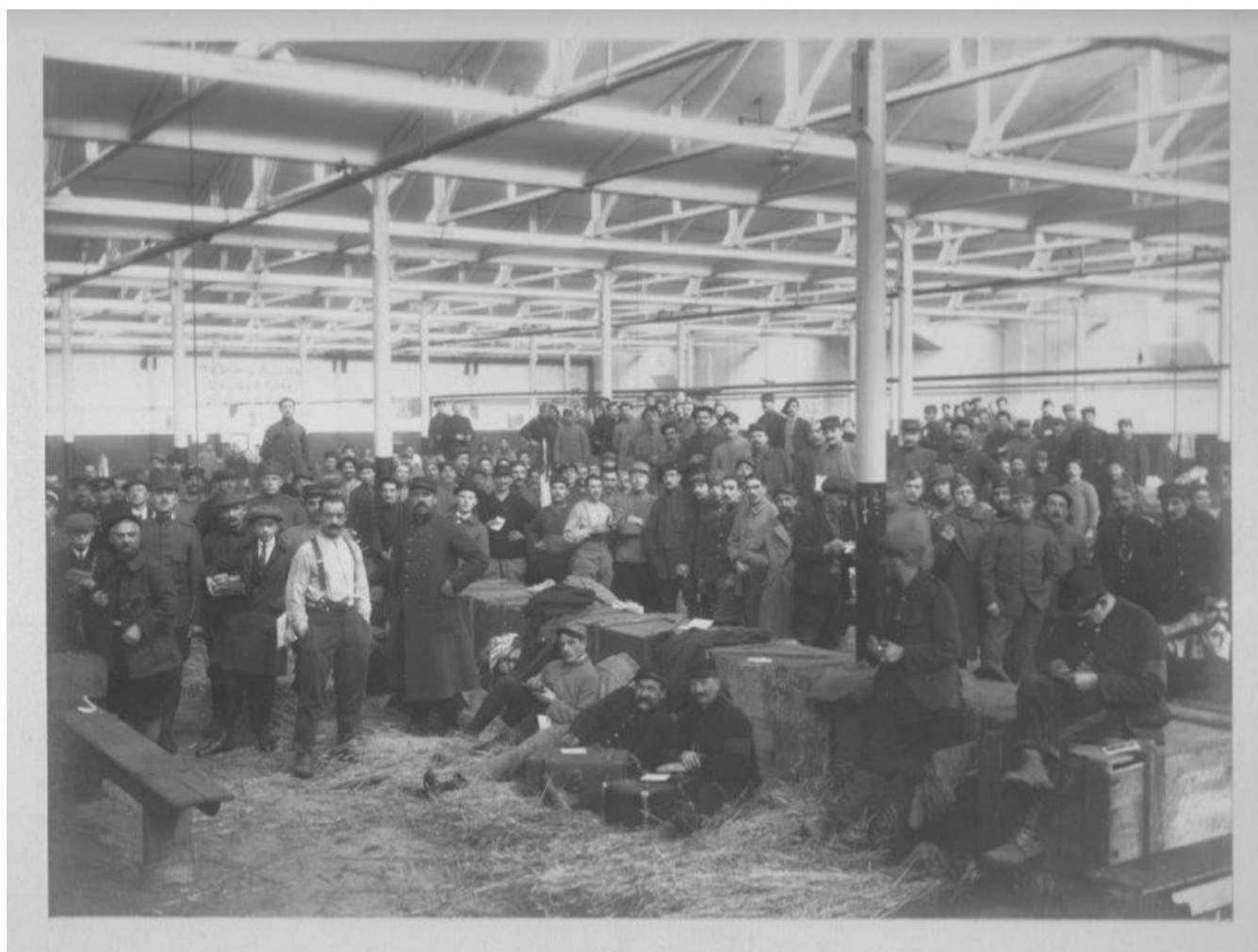
Verzending Twente Genealogisch (TG)

Corrie van der Beek

E-mail: cjbeek1@gmail.com

Kopij Twente Genealogisch

De redactie behoudt zich het recht voor om bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/na overleg met de auteur.

*Belgische Vluchtelingen in de fabriek van Menko in Enschede
(Bron: nalatenschap W.J.E. Berns)*

www.drukkerijveltmann.nl

drukkerij veltmann bv

uw partner in drukwerk

Sinds 1981 produceren wij een breed pakket drukwerk, van ansichtkaart, affiche, huisstijl tot een fullcolour brochure.

Het vervaardigen van kunstkaarten, artiestenkaarten, ansichtkaarten, uitnodigingen, brochures en posters is onze specialiteit. Van ontwerp tot eindproduct, alles wordt door ons verzorgd. Zowel in kleine als grote oplagen.

Wij drukken met persoonlijke aandacht voor uw drukwerk en geven u advies voor het beste eindresultaat!

twitter @drukveltmann

facebook www.facebook.com/drukkerijveltmann

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 35e jaargang 2019 nr. 4

Inhoudsopgave

Voorwoord: 75 jaar vrijheid	p. 63
Bornse beek	p. 64
Een paar oude ansichten 'uit den vreemde'	p. 68
Boerderijnaam versus familienaam	p. 70
Uit het Twentsch Zondagsblad van woensdag 11 november 1925.	p. 72
Merkwaardige zaken	p. 72
Het antwoord op de vraag van Jan Oude Munnink	p. 75
Nijkamp: een Twentse genealogische speurtocht. De oplossing.	p. 76
TG 2019-3 niet ontvangen?	p. 77
Uit het Dagblad van het Oosten	p. 78
Krijg de Kolere	p. 79
Agenda	p. 81
Colofon	p. 82

Voorwoord 75 Jaar Vrijheid

Door: Jan Oude Munnink

In 2019 hebben grote delen van het zuiden van ons land de bevrijding op allerlei manieren gevierd. In 2020 zal er ook in ons deel van het land o.a. door heemkunde verenigingen en gemeentes op verschillende manieren aandacht aan worden besteed. De NGV is een organisatie voor familiegeschiedenis en daarom vindt de activiteitencommissie van de afdeling nationaal-Twente dat ook wij dit niet zo maar langs ons voorbij mogen laten gaan. Voor de zaterdagmiddagbijeenkomst in mei 2020 is daarvoor al een spreker uitgenodigd. Maar we willen er ook graag in Twente Genealogisch 2020 aandacht aan besteden. Daarbij hebben we echter hulp nodig: hulp

van u. De leeftijd van een groot aantal leden van onze afdeling is de 80 gepasseerd en juist op hen wil ik graag een beroep doen om een iets te schrijven over hun belevingen in de oorlogsjaren. Maar ook de 70-plussers hebben nog vaak verhalen van hun ouders. Soms gaat het om bijvoorbeeld: gedwongen verhuizing, bommen die in de buurt gevallen zijn, inkwartiering van Duitsers en/of geallieerden, bezetting of bevrijding. Hopelijk komt er zoveel kopij binnen dat we kopij hebben voor meer dan één nummer. Samenvattend: schrijf zelf en laat dat niet aan anderen over.

Bornse beek

Door: Marieken Scholten-Sijes

Tot ver in de 19e eeuw was het gebruikelijk om bij het passeren van een tol te betalen voor gebruik van weg of vaarwater. Deze tollën lagen altijd op cruciale verbindingen. Het huis Weleveld stond op het snijpunt van de Bornse beek en een van de weinige goed begaanbare wegen in de Oost-West verbindingen door Twente. Er werd tol geheven, zowel op de weg als op de beek. Het tolrecht werd pas in 1914 afgekocht.

tot ondersteuning dier zwakke brug geset standen weg te breken". De rentmeester van Weleveld vroeg aan de Drost van Twente om de daders in de kraag te vatten en de brug weer in de oude staat te herstellen. Over de precieze aanleiding en toedracht van het gebeurde bestond geen overeenstemming.

Bornse stutroof

Borne was voor zijn aanvoer van goederen over het water afhankelijk van de heer van Weleveld. Deze beheerde de sluis in de Bornse Beek waarover goederen vanuit Almelo kwamen. Lang niet altijd was deze sluis in zo'n goede staat dat er voldoende diepgang was. Bovendien diende hij ook nog om het water van de molenkolk van Weleveld op peil te houden, waardoor er maar beperkt geschut mocht worden. De sluis is waarschijnlijk rond 1650 aangelegd in de stuw van de watermolen. Daarvóór werden de boten er over heen getrokken. De schepen waren klein - 8.50 m. lang en 1.60 m breed - en hadden een diepgang van 14 tot 40 cm.

Al in 1704 was er onenigheid tussen de schippers en de heer van Weleveld, wat in der minne geschikt werd. In 1774 werden de watermolen en de stuw afgebroken, waardoor de beek eigenlijk alleen in voor- en najaar te bevaren was. In 1800 was het menens. De heer van Weleveld liet stuttende palen onder de sluisbrug timmeren "om de zwakheid dier brug te ondersteunen ... hetgeen ook aller noodzakelijkst was". De bevolking van Borne zag er echter boze opzet in, want de palen belemmerden de scheepvaart. Na het drie weken te hebben aangezien, kwam "een troep volks van Borne ... na Weleveld om de stutten die onder de sluisen brug bij Weleveld

Eén van de veronderstelde aanstichters van de rellen, Joan Hemmelder, deed zijn beklag bij de provisionele verwalter van het Drostambt Twente. Zijn verhaal luidde dat het dorpsbestuur van Borne klachten had ontvangen van schippers die "komende met schuiten geladen met turf van het Vrieseveen" ter hoogte van Weleveld "stuitten op eenig kruiselings geslagen houtwerk van onderen sluisen brug". Een groep Bornse bewoners vergaderde hierover en besloot bij meerderheid dat dit niet kon. De vergadering kwam vervolgens in actie met bovenvermeld resultaat. Het verweer kwam er verder op neer dat men geen zin had om de tol van Weleveld te passeren terwijl de sluis allang buiten gebruik was. Hemmelder meende dat men niets anders had gedaan dan waartoe men bevoegd en verplicht was, en dat er geen sprake was van de hem aangewreven "publicq geweld, spolie [plundering] en eigenrichting." Hij pleitte voor maatregelen "dat door den eigenaar van Weleveld of iemand anders nimmer enige beletzelen aan de oude vaart van Borne na Almelo worde toegebracht, maar dat de ingezetenen, evenals hunne voorvaderen daar van onbespied [ongehinderd] gebruik mogen maken."

Een flink aantal ingezetenen werd gehoord over het passeren van de sluisenkolk en de sluisenbrug bij Weleveld. Zij ondersteunden Hemmelders versie van de gebeurte-

nissen. De afloop van de stutroof is niet precies bekend, maar het passeren van de beek bij Weleveld bleef lang een heikel punt. Door de afbraak in 1804 van de havezathe Weleveld en de jarenlange verwaarlozing van de vaarten en beken werd de scheepvaart tussen Borne en Almelo ernstig belemmerd. Voor de ingezetenen van Borne was de schade onberekenbaar. Door de verzanding van de bedding weigeren de schippers tol te betalen. Tijdens het in 1810 gehouden bezoek van koning Lodewijk Napoleon aan Twente werd een request aangeboden, waarin hem werd verzocht de eigenaar van Weleveld te verplichten de sluizen te herstellen en de scheepvaart weer mogelijk te maken. Tot 1822 lopen de documenten over de geschillen door.

In het Burgerboek werd verantwoording over de financiële kant van deze zaak gedaan.

Over de rekening "vant tegenstaande Dorp geld" werd betaald:

"1804 2 jan

Aan Steven ten Cate wegens een Rek: van opgeschoten penningen om het restand van Bmessant zijn rekening te voldoen wegens **salaris** op verschot voor de questie met den huise Weleveld over het toemaken van de Brugge betaald

f 50- "-"

en aan verlopen intrest

"-18-"

Aan **Jan Hemmelder** wegens ver schot over dito questie volgens rekening betaald

9-13- "

Fabrieken en trafieken in het Departement van de Oude IJssel (1800)

In 1800 werd er een enquête gehouden om informatie te verkrijgen over de industriële activiteiten in Nederland. Voor Borne was de Richter van het richteramtb Borne, **Johan Jacobs**, de contactpersoon voor de gemeente. Hij antwoordde dat in zijn ambtsgebied zich "(...) elf fabri-queurs in marceljes en linnen. Een in chamoesen bonten etc. en een leerlooyer" bevinden. De grootste beletse-len voor de bedrijvigheid zijn "Dat de van ouds bekende schuivevaart wierd geruynt en in dezelve sluijsen ge-plaatst wierden." Het vervoer van de goederen ging gro-tendeels over het water.

Onder de fabrikanten bevonden zich twee van mijn voor-ouders. Ook zij beantwoordden de vragen.

De broers **Bernardus en Jan Hermansz Hemmelder** had-den een Loijerij en touwerij.

De standplaats was *gebrekkig door de afgelegenheid van het water*.

Deze standplaats aan het water was volstrekt nodig ten einde lootsen of schuuren te plaatsen en kuipen te zetten,

zoo tot weeking, spoeling en verversschingen der huiden en vellen, als verder tot natmaking van eeck of run tot aanvulling der kuipen.

Vervoer ging: Alles per assen omdat het water mankeert, doordien op canalen gestopt zijn, waardoor voormaals de schuiten met goederen na en van Zwol en Deventer konden varen en hunne vragten te Borne laden en lossen konden.

Hun neef **Bernardus Hemmelder Jun.** was fabrikant in: *Bonten, schamosen, jacttstreept¹, Roanes², cantonel³, Hermijters⁴, bomazij⁵ etc.*

De standplaats was *Bij 't water dog gebrecklijk*, terwijl ze toch nodig was: *Om reden dat zonder het water niet kan gebleekt worden, nog 't garen gekoket.*

De goederen werden gezonden: *Op Almelo, Zwolle en el-ders. Van hier op Almelo per asse en bij laag water ook verder.*

Turfvaart op Borne

In 1922 schrijft dhr. T.M. Wilmink (g. 20 september 1847) een brief aan Mr. G.J ter Kuile in Almelo. De reden er-van is de uitgave van het boek "de Twentsche watermo-lens" geschreven door de laatste. Vooral de "Bornsche toestanden" interesseerde de brieveschrijver ten zeerste, aangezien hij in Borne geboren was. De meesten van zijn tijdgenoten zijn al overleden, zodat er nog weinigen zijn die van de oude tijd kunnen vertellen. "De Spanjaards van onzen tijd zijn reeds lang ter ziele".

Hier de transcriptie van de brief, waarbij ik alleen die delen uit de brief heb overgenomen die over de Bornse beek gaan.

De schuiten die in onze jongentijd bij de 'Smitsbrugge' aankwamen waren allen uit Friesenveen ('t Vjenne) af-komstig. 't Waren platboomde vaartuigjes die circa 3000 platte turven konden bevatten en ik zie nog de turfschip-pers voor me in hun duffelsche buizen en op 't hoofd een stevige pet met zwarte krulletjes (wellicht van zwarte lammeren afkomstig) en over hun broek een wijde uit wit linnen broek tot halfweg de enkel.

De inwoners van Borne werden door deze schippers van brandstof voorzien; 't lossen kon gemakkelijk in 'n 1/2 dag geschieden en daarna werden de schuiten achterwaarts (het roer vooruit) teruggeboomd naar den Ziel waar ze konden wenden. Tot de turfkruiers behoorde o.a. "Pots-Ka", en vroeger haar moeder en ook haar grootmoeder den 'Middel Pot'en 'de Oolen Pot'. 'Pots-Ka' is nog niet zo lang ter ziele en ik heb in mijn jeugd den 'Middel Pot' nog gekend en kan me 'den Oolen Pot' ook nog herin-neren. Deze laatste had den franschen tijd meegemaakt en kon spreken van 'bommelanteren' voor aardappels (pommes de terre) en 'krotten' voor wortels (karotten).

1. (...)streep: Geweven stof met streepjesmotief.

2. Roanes; ander woord voor siamosen = bontgeweven goed

3. Catonel; bontgeweven goed

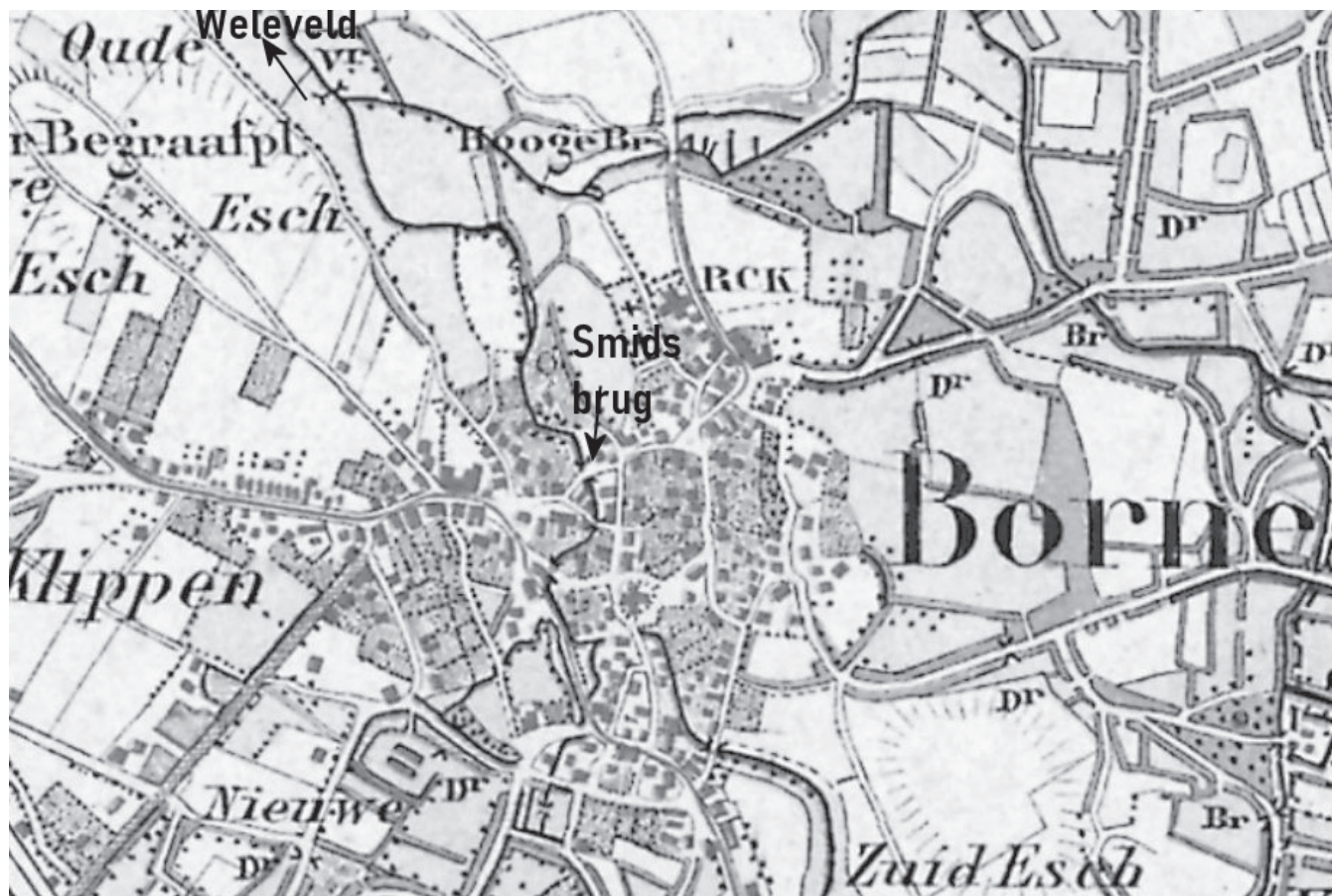
4. Hermijters; Hernhutens, stof uit de weverij van de Hernhutens te Zeist?.

5. Bombazijn: geweven stof, oorspronkelijk zijde, of uit zijde, kemelshaar en katoen. Later uit kamgaren.

't Groote vliegwiél aan den Zielkolk werd bediend door Kwast en deze had de bijnaam: 'de Pottebomme'. Wellicht staat dit ook in verband met de door u genoemde 'Potten'. [...]

windmolens laten bouwen. De één achter zijn huis 'de oole mölle' en ééne aan den anderen kant van 't Dorp aan den straatweg naar Hengelo: 'de nije mölle'.

De Vjenne schippers konden in onzen jongenstijd niet verder dan de 'Smitsbrugge'; daar was 'n gewelfde overgang; verder liep de Bornsche Aa in diverse bochten door 't Dorp, eerst langs 'den Potkamp' [...] nu nog zo genoemd, waar Abr. Hulshof zijne grutterij heeft en dan verder door 'de Horst' tusschen de eigendommen van Bussemaker en ten Cate door om eindelijk te komen onder 'n stenen duiker door in den 'Ennekerdijk'. 'n Eind verder werd ze opgenomen in de Woolder Beek in de buurt van 't Erve 'de Bongerd' gelegen in den ouden Zandweg naar Deurningen.

Ik weet niet of de Bornsche Aa verder bevaarbaar is geweest dan de 'Smitbrugge' tenzij dat is geweest vóór de 'Smitbrugge' bestond, maar wanneer ik de loop der beek verder op (ze wordt daar genoemd: de 'Schansche') naga in zijn grillige bochten en wendingen door het Dorp dat lijkt mij voor een Vjenne schuitje niet mogelijk. [...] 't Schijnt wel dat 't woord 'Pot' en 'Potten' in verband staat met scheepvaart, want hier te Deventer [huidige woonplaats van de schrijver] is de aanlegplaats der schepen op den huidige dag genoemd 't pothoofd'. [...]

Tenslotte iets omtrent de belasting op 't gemaal: De Heer G.J. Dikkers was eigenaar van 't Weleveld. Deze heeft zeker na 't verval van de watermolen op 't Weleveld twee

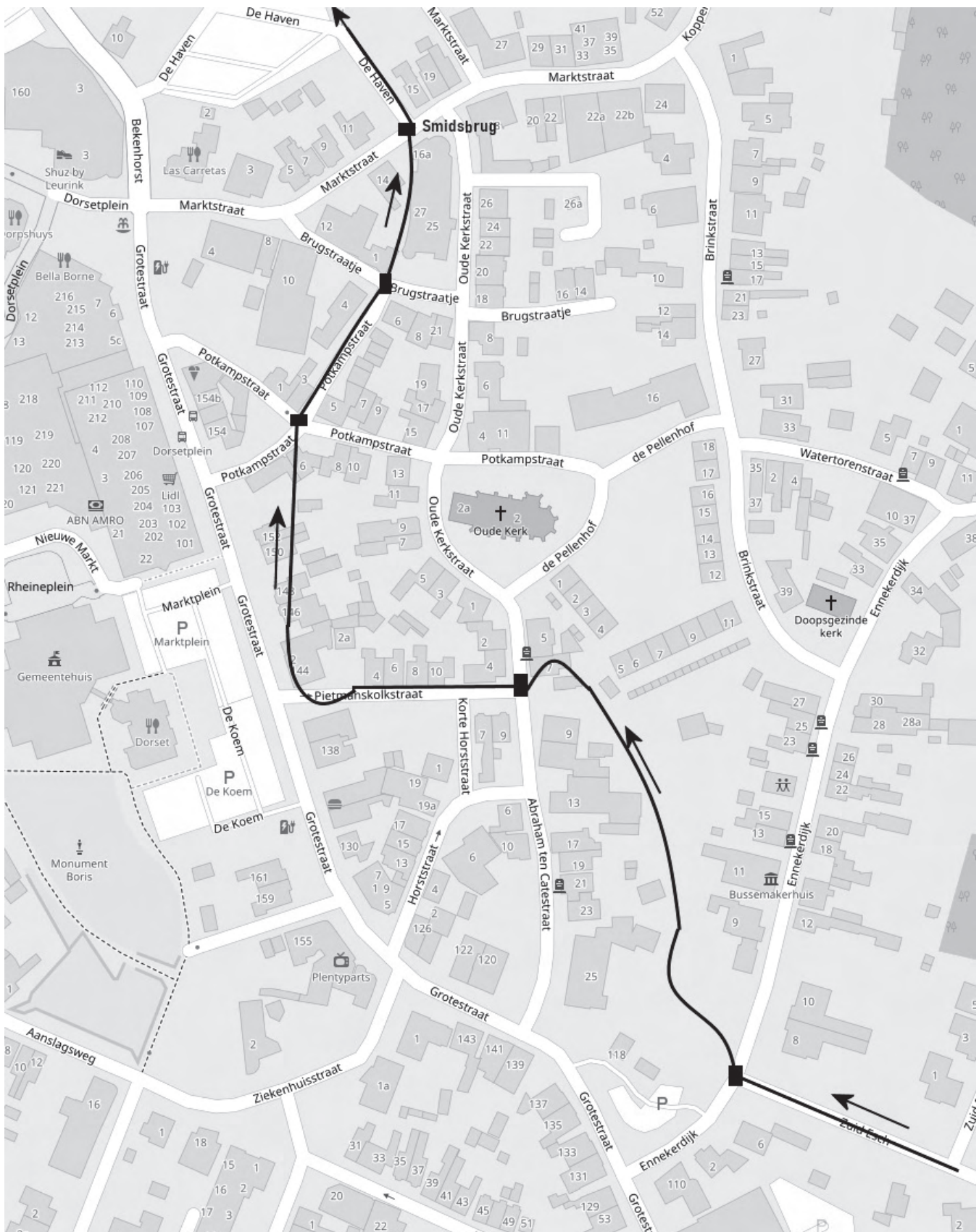
De laatste is gebouwd na de afschaffing van den accijns op 't gemaal. [...]

Ik hoop nu maar dat ik met mijn praatje niet te veel van Uw geduld heb gevergd en verblijf inmiddels Hoogachtend T.M. Wilmink.

De brief bestond uit acht kantjes A5-formaat !

Al op een kaart van 1850 is te zien dat water van de Bornsche beek wordt omgeleid ten oosten van het dorp. Echter tot 1911 kronkelt de beek nog geheel door Borne. Op een kaart van 1912 is te zien dat ze gedeeltelijk wordt ondertunneld. Pas op een kaart van 1955 is de loop van de beek door het dorp vervallen. De 'Smidsbrugge' lag waar nu (weer) restaurant 'De Ster' gevestigd is. De Wielkolk is daar waar het Dijkhuis is gebouwd. Bij het bouwen ervan ontdekte men dat hijen een absolute noodzaak was. En bij Weleveld zijn allang geen sluisen meer.

Bronnen:

- Oud Archief OKT: GB W 167, 149 t/m 165
- Fabrieken en trafieken in het Departement van de Oude IJssel (1800), De bedrijfsenquête van Johannes Goldberg Uitgave van het Rijksarchief in Overijssel, nr. 23. Zwolle.
- Documentatiearchief OKT, Doc 0084.2
- Kaartjes Borne en Weleveld: <http://www.topotijdreis.nl/> en OpenStreetview (2019).

Een paar oude ansichten uit 'den vreemde.'

Door: Hennie Scholten/Dick Poortman

En dan krijg je zomaar een paar oude postcards oftewel ansichtkaarten in handen. Heb je er iets aan, luidt de vraag. Altijd welkom voor het archief, denk je.

En toch nieuwsgierig bekijk je de vreemde zwart-wit foto's: zijn het foto's of postkaarten? Of misschien beide?

Op de ene kaart een man met een flinke baard, geweer over de schouder, zittend op een paard, voor een eenvoudige en eenzame houten blokhut. Kennelijk net terug van de jacht, samen met de hond.

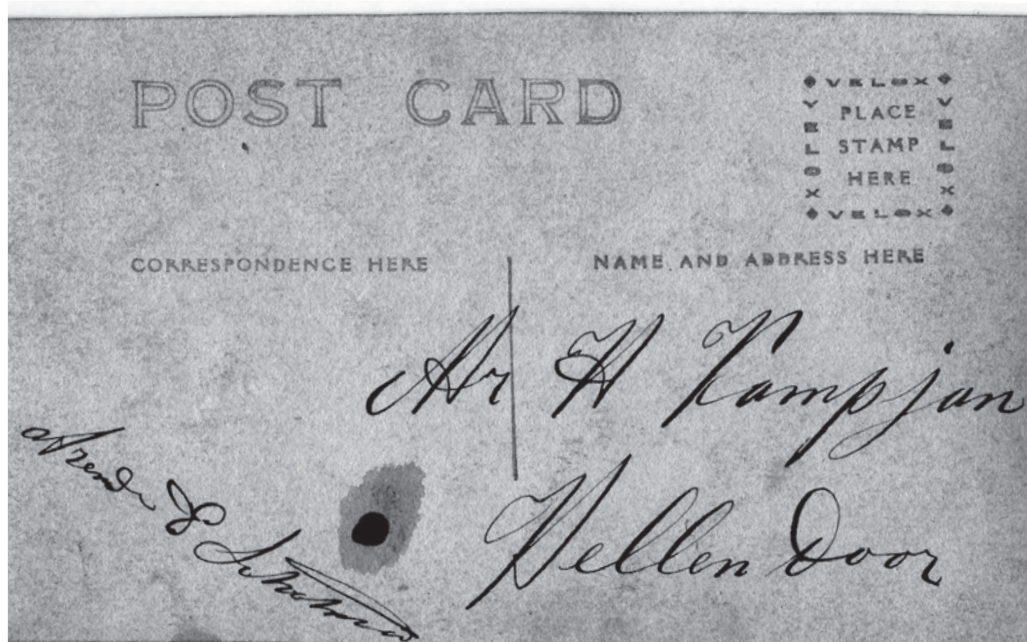
Dat is niet in Nederland, weet je dan.

Geadresseerd aan: H. Kampjan, Hellendoorn. Tijdstip pakweg begin van de 20ste eeuw. Afzender E. Schotman. De postzegels zijn verdwenen of misschien waren er helemaal geen postzegels.

Meer staat er niet op, maar de kaart is gewoon overgekomen. Vroeger ging dat zo. Tegenwoordig niet meer, ook al hebben we computers en postcodes.

Is de man op de kaart de afzender E. Schotman?

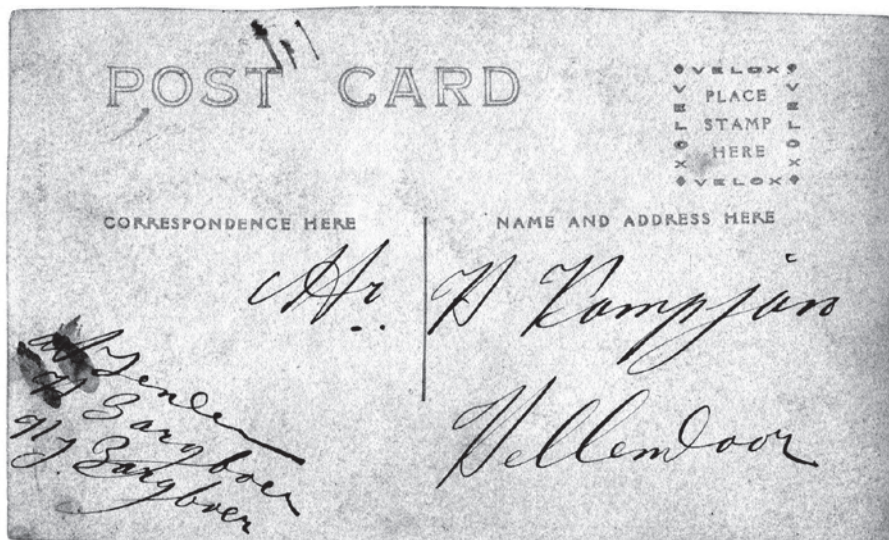

De tweede kaart cq foto: een vrouw op een wagen met paard er voor. Daarnaast een man met hoed, dit keer zonder baard, die een paar witte paarden vasthoudt bij de teugel. En dezelfde hond als op de eerste foto. Op de achtergrond een lage schuur van hout met heel vaag nog iets van een tweede gebouw, een blokhut. Opnieuw geen Nederlands tafereeltje.

Geadresseerd ook aan H. Kampjan, Hellendoorn.
Afzender H. Bargboer en H.J. Bargboer.

En dan word je nieuwsgierig. Het kost enige moeite, maar Hendrikus Kampjan is wel dra gevonden. Hij was getrouwd met Janna van Putten uit Rijssen en woonde in Hellendoorn. Ze zijn daar ook overleden, resp. in 1946 en 1949. Het huwelijk was kinderloos.

Ook de afzender E. Schotman is redelijk snel achterhaald. Egbert Schotman, geboren te Wierden, getrouwd met Hendrika Bargboer uit Holten. Beiden overleden te Medicine Hat, Alberta, in Canada, vrij snel na elkaar in 1935. Egbert en Hendrika hebben altijd gewoond in Hellendoorn. Ze zijn getrouwd in 1884 in Hellendoorn en hebben daar drie kinderen gekregen. Twee kinderen overleden jong, ook in Hellendoorn. In de jaren 1900-1910 zijn ze vertrokken naar "Noord Amerika".

Wat was de relatie tussen Kampjan en Schotman-Bargboer?

Familie, burens, kennissen?

Het is geen familie van elkaar. Een uitgebreide speurtocht geeft geen familierelatie aan. De moeder van Hendrikus Kampjan, Gerritdina Menneken, kwam uit Holten, dat schiep waarschijnlijk een band, want ook Hendrika Bargboer, de vrouw van Egbert was uit Holten afkomstig.

Is de stoere man op de foto een 'model' of is het Egbert Schotman? Is de vrouw op de wagen Hendrika Bargboer? Ik weet het niet; de betrokkenen zijn lang geleden overleden, maar de kaarten of de foto's zijn er nog steeds en puntgaaf.

Bron: archief Poortman
indagrave.com

Boerderijnaam versus familienaam, Rossum

Door: Hennie Engelbertink

At der nen vrömdn in Rossum koump en he wett nich woorat Scholten wont, möt he vroagn noar n boerderijnaam. Den naam is vaak eeuwnoold. In de Fraansche tied wör n vastn naam an de boernplaats gövn. Ik begin met t joartal 1475, doo de gewaarde earvn mosn biedreg in de belasting vuur n eertsbisschop van Utrecht, want den har onmöanig geald nöarig vuur n oorlog. Ik begin met de boerderijnaam, dan volgt de familienaam, in 1751 an wel heurig, In 1832 woovöl ground, biezunderheeden:

1. Wöastman; Oosterbroek oet De Lut; Stift Weersel; 18 b.; in 1935 ofbraand duur bliksemingslag in meterskast en dan in t höai, 2 buien kwamn tegn mekaar;
2. Reamer; Kleissen oet Albearg; de provincie; 17 b.; in 1848 ofbraand, spek in de pan;
3. Bleank, van Mook oet Oldnzal ;Wientjes; owwerstroming van de bek;
4. Roatger; Elderink oet Loster; proostdij van Oldnzal.; 19 b.; bovnkamer bouwd vuur de frater
5. Tijman; Luttikhuis oet Hoarl; Stift Vreden.; 17 b; braand in de schop, anstökn duur Jan Vos en Frans Horsthoes, ze verstoptn zik achter de ledders, vergunning um staarkn draank oet te scheinkn;
6. Hersmö; Scholten oet Gammelke; Westerholte ter Coppele; 15 b; 1939 bliksemingslag, nieneand stun in braand
7. Hesselman; vot; kapittel Oldnzal.; 7 b; ofbraak in 1882; in 1785 Vennegoor
8. Höakman; Hartman oet Voalt; provincie; 15 b.;
9. Wolcherman; vot; Commanderie Oatmörsche; 5 b.; in 1902 Oude Huikink
10. Heerman; Stege oet Rossum; kloaster Oldnzal; 24 b.; ofbraand en wier opbouwd.
11. Vealdman; Haarman; Van Coeverden tot Rande; 15 b; 1976 vuurgewwel instört.
12. Hofstede; vot; Commanderie; 4 b; 1872 ofbraak.
13. Stegnman; vot; dokter Rensen; 13 b; 1910 ofbraak,
14. Benneker; Hasselerharm; dokter Rensen; 22 b;
15. Tithof; Wesselink Weersel; dokter Rensen; 33 b; 1475 denstman.
16. Vrielman; Vrielink; kloaster Oldnzal, 32 b;
17. Bosch; Bosch; Commanderie Oatmörsche; 15 b; 1940, kortsluiting ofbraand
18. Loak; Maseland Oagel; Commanderie Oatmörsche; 14 b; 1933 ofbrand duur ne kat'
19. Scheaper; Mulders oet de Nijestad; Commanderie Oatmörsche; 6 b;
20. Engberman; Ruiter Marle; Commanderie Oatmörsche; 40 b; Door grommel in 1961 ofbraand.

No de ongewaarde ervn

21. Oold Wöast; Leussink Rossum; 2 ½ b
22. Achterwöast; Heisterkamp; 1906 ofbraand
23. Slingnboer; Mensink; onder Wöastman
24. Oold Reamer; onder Reamer; ofbrökn.
25. Oold Bleank; Schilderink oet Loster.
26. Oold Roatger; Elderink
27. Oold Tijman; ofbrökn
28. Oold Hersmö; Scholten
29. Stegert; Oude Wolcherink
30. Oold Höakman; Leus
31. Oold Wolcherman; 1917 ofbrökn
32. Oold Heerink; Stege
33. Beult; Nijmeyer oet Hezzingn
34. Oold Velink; Stege
35. Greftnhoes; Hartman
36. Oold Hofstee; Kroep.
37. Jolleman; Weekamp
38. Oold Stegnman; Hesselink
39. Mansboer; Stege
40. Oold Benneker; Postel
41. Oold Tithof; Vennegoor
42. Peuler; Oude Lashof
43. Klumper; Ter Braak
44. Oold Vrielink; Derkman.
45. Oold Bosch; Kleissen
46. Oold Loak; onbewond.
47. Oold Scheaper; Hartendorp
48. Oold Engberman; Oude Lashof
49. Heals; Kamphuis
50. Healskeamper; Kamphuis
51. Roep; Oosterbroek
52. Proem; Lotgerink
53. Pesenkaamp;
54. Kaampboer; Vrijkorte
55. Snappert; Reuver
56. Snieder; Segerink
57. Hamshoes; 1861 ofbrökn.
58. Nijlaand; ofbrökn.
59. Bril; Hamse
60. Beantert; Hesselink
61. Katnpöller; Oude Weernink
62. Koornschot; 1822 Oude Stege op Brillhuis; ofbrökn vuur 1859
63. Nijhoes; Tan
64. Buurks; Borggreve
65. Vennegoor; Luizink
66. Leemboer; an de Stegge
67. Koarboer; ofbrökn.
68. Moatsnieder; 1909 ofbrökn.
69. Mulder; Weusthof

Auteur kaartje Gerrit Welberg.

Dit artikel is met toestemming van de schrijver en de Vereniging Heemkunde oalde Gemeente Weersel overgenomen uit nummer 149 van 2019. Gerrit Welberg heeft toestemming gegeven om het bovenstaande kaartje op te nemen.

Uit het Twentsch Zondagsblad van woensdag 11 november 1925.

Door: Jan Harzevoort.

Ter gelegenheid van het 40-jarig Burgemeesters-jubileum van den Edelachtbaren Heer J.C. Bouwmeester te Vriezenveen.

Rede raadslid A.L. von Piekartz.

Ook het jongste raadslid, de heer A.L. von Piekartz, voelt zich gedrongen iets in het midden te brengen; hij spreekt aldus:

Geachte Heer Burgemeester, geachte Mevrouw en Familieleden!

Als jongste uwer raadsleden meen ik ook namens mijn collega's, op dezen voor U zulk een grooten dag eenige woorden tot U te moeten spreken. Wanneer U, geachte Burgemeester, een terugblik werpt op uw 40-jarige ambtelijke loopbaan, dan zal voorzeker de vraag bij U tevoorschijn komen: "Waar zijn toch de jaren gebleven?" En als U zich dan nog eens voor den geest haalt den eersten dag toen U als Burgemeester onze gemeente werd binnengeleid, dan zult U moeten erkennen, dat er sinds dien tijd veel is gebeurd. U hebt, zooals dan ook reeds werd gezegd, Vriezenveen zien groeien en bloeien. Onder uw beleidvol bestuur is Vriezenveen groot geworden van Oost tot West, van Zuid tot Noord.

Doch, geachte Burgemeester, U hebt Vriezenveen niet alleen gekend in dagen van voorspoed, maar ook hebt U meegemaakt dagen van tegenspoed en rampen. Nog ligt bij ons allen tamelijk versch in het geheugen de 16e mei van het jaar 1905, toen ons dorp voor meer dan een vierde gedeelte door brand werd verwoest: hoe U toen niet alleen als Burgemeester de orde en rust wist te handhaven, doch ook als vader der gemeente door woord en daad hulp en steun verleende, waar deze noodig waren. Nog hebt U meegemaakt de zoo zorgvolle jaren van den wereldoorlog, toen ook op Uwe schouders zware zorgen en groote verantwoordelijkheid werden gelegd.

En wanneer dan in die dagen van zorgen soms donkere wolken op uw voorhoofd tevoorschijn kwamen, dan was het voorzeker mevrouw, uwe geachte echtgenoot, die met juist gekozen woorden die wolken van uw voorhoofd deed verdwijnen.

Geachte Heer Burgemeester, ik wil eindigen met den wensch, dat U nog vele jaren in de beste gezondheid te midden der uwen op dezen dag moogt terugzien. Ook U, geachte Mevrouw en familieleden, ontvang ook gij mijn hartelijke gelukwensen op dezen ook voor U zulk een heugelijken dag.

Merkwaardige zaken.

Door: Hennie Scholten

De burgerlijke stand is een mooie uitvinding voor genealogen, maar hij stelt je ook regelmatig voor raadsels. Schier onoplosbaar ook. En dan heb ik het niet over buitenechtelijke geboortes van honderdvijftig jaar geleden, waarvan de vader niet meer te achterhalen is, maar over akten die domweg niet kloppen.

Zo wordt in 1799 in Enschede een jongedame geboren met de namen Maria Christina Slothuis, ze staat keurig in het doopboek van R.K. Kerk als dochter van Jan Slothuis en Maria Anna Boijnk. Ze trouwt op 24-04-1823 met Hermanus Pieper, krijgt een aantal kinderen waarvan er verschillende jong sterven. Ze overlijdt op 21-04-1854 in Enschede op 57-jarige leeftijd, als Maria Slothuis.

Maar dan: ze heeft een zuster Maria Christina Slothuis, dezelfde naam.

Er is ook een huwelijk van deze Maria Christina in Enschede op 07-03-1840, op 42-jarige leeftijd trouwt ze

met Johannes van Alsteede, een 52-jarige weduwnaar. De bruid wordt aangeduid als niet eerder gehuwd.

Eerste gedachte: Hermanus Pieper is overleden. Maar hij overlijdt in 1854, nauwelijks een maand later dan zijn vrouw.

De bijlagen van de huwelijken erbij gehaald. De beide Maria Christina's hebben dezelfde geboortedatum, zo blijkt uit de uittreksels van de R.K. kerk. Die zijn kort voor de voltrekking van het huwelijk afgegeven, resp. 1823 en 1840.

Bigamie?

Dat is meer iets voor een romannetje, niet voor een serieuze genealoog.

№ 176

Heden, den dertigsten Juli
 negentienhonderd vijf en twintig, verschenen voor mij, Ambtenaar van den burger-
 lijken stand der gemeente Almelo:
Gerrit Schoppert
 oud vijf en vijftig jaren, aanspreker
 wonende te Almelo
 en Gerrit Eikenaar
 oud drie en vijftig jaren, aanspreker
 wonende te Almelo
 die verklaarden, dat op den negens en twintigsten Juli
 dezes jaars, des voormiddags ten half één ure, in deze gemeente is
 overleden: Jenneken Rekers, weduwe van Gerrit
Sijgers
 oud vijf en negentig jaren, zonder beroep
 geboren te Enschede en wonende te Almelo, dochter
 van Willem Rekers en van Margaretha Rib-
bels, beiden overleden.

Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

G. Schoppert
G. Eikenaar B. Hoemaker.

Een enkele keer komt het voor: twee kinderen met exact dezelfde naam in één gezin. Je vindt dan ook twee doop-aantekeningen of twee geboorteaktes.

Beide grootouders moeten immers vernoemd worden, heette het destijds en die hadden misschien wel dezelfde voornamen.

Maar een geboorte- annex doopdatum van een tweede Maria Christina Slothuis is niet te vinden in het R.K. doopboek van Enschede. Het zou vergeten kunnen zijn lang geleden, ook dat komt soms voor, maar dat is wel erg toevallig.

Wat is er aan de hand, want dit klopt toch niet helemaal. Mijn eerste gedachte was: ach, dat papiertje van geboorte lag toch in de la en kon ook wel gebruikt worden voor een tweede huwelijk uit het gezin Slothuis. Al die uittreksels kostten immers handen vol geld. En de mensen konden vaak niet lezen of schrijven, voor hen was zo'n papiertje niet belangrijk.

Maar dat is fout gedacht: beide uittreksels zijn wel degelijk vlak voor de huwelijksvoltrekking aangevraagd bij de kerkelijke administratie en ingeleverd bij de burgerlijke stand. De uittreksels zijn in een verschillend handschrift

en duidelijk vlak voor de huwelijksdata afgegeven.

Er zijn nog twee jongedames in het gezin Slothuis: Hermina, maar die overlijdt in 1828 op 25-jarige leeftijd en blijkt ongehuwd.

En Janna, geboren omstreeks 1805. Van haar is niets te vinden in de burgerlijke stand. Ze kan natuurlijk jong zijn overleden.

Zou Janna getrouwd zijn onder de naam van haar zuster, Maria Christina? Dat lijkt mij niet waarschijnlijk, daarvoor zijn de namen te verschillend.

En wat te denken van Jenneken Rekers, dochter van Willem Rekers en Margaretha Ribbels.

Jenneken wordt geboren op 03-01-1830 te Enschede en overlijdt vijf dagen later op 07-01-1830.

Op 13-08-1855 trouwt Jenneken, geb. 03-01-1830 te Enschede in Almelo, Ambt met Gerrit Sijgers. Ze overlijdt op 29-07-1925 te Almelo.

N° 4. Op heden den achtsten der Maand Januarij des Jaars één duizend acht honderd en dertig, des morgens te tien uren, compareerden voor ons Hendrik Ter Kuile, Burgemeester des Stad Enschede, Provincie Overijssel, waarnemende de functien van Officier van den Burgerlijken Staat,

Hendrikus Ribbels, oud vier en veertig jaren, Bakker, en Willem Kokers, oud zes en twintig jaren, Katoenspinner, wonen, de beide alhier, den eersten Voorn en den tweeden Vader van de overledene,

dewelke ons hebben aangegeven, dat Jennetken Kokers, oud vijf dagen, geboren alhier, Dochter van Willem Kokers hier boven genoemd, en van Margaretha Ribbels, zonder beroep, benevens hare Oudeest wonende te Enschede, op den Zevenden dezes overleden is, des morgens te een uren, in het huis staande alhier in de Eschstraat No. 404.

Ten gevolge van welke aangave wij deze Akte hebben opgemaakt, dewelke na gedane voorlezing is geteekend door ons en de beide verwaranten.

H. Ribbels

W. Kokers

Hendrik Ter Kuile

Nog een voorbeeld: Hermina ter Borg, geboren 26-12-1836 in Lonneker, dochter van Jannes ter Borg en Geertruid Goorhuis, trouwt in 1866 met Jan Hendrik Kuipers. Hermina overlijdt op 14-02-1912, oud 75 jaar in Usselo, echtgenote van Jan Hendrik Kuipers en dochter van Jannes ter Borg en Geertruid Goorhuis. Jan Hendrik overlijdt in 03-10-1913 in Usselo.

In 1889 trouwt Hermina ter Borg, geboren 26-12-1836 in Lonneker, dochter van Jannes ter Borg en Geertruid Goorhuis met Jan Hendrik Bruggert. Volgens de huwelijksakte was ze nooit eerder getrouwd. In de huwelijksbijlagen is ook geen overlijdensakte van een vroegere echtgenoot te vinden.

Hermina overlijdt reeds op 03-04-1892, oud 55 jaar, in Enschede als dochter van, inderdaad, Jannes ter Borg en Geertruid Goorhuis. Jan Hendrik Bruggert overlijdt op 02-04-1927 in Lonneker.

Raadsels. Wie weet hoe de verklaringen luiden, mag het zeggen.

Bron: Burgerlijke stand: huw. bijlagen Enschede/Lonneker.

In 1791 lezen we in het doopboek te Almelo het volgende:

(Letterlijk overgenomen)

Nog op dezelfde avond gedoopt een kind van Geze van het Nipshuis, het welk zij in overspel ontvangen had, zijnde haar man reeds zints 4 jaren wegens diefstal in het Provinciaal Tuchtshuis gebracht.

De moeder werdt voor het aangerigt der gansche Gemeente zeer strengelijk bestraft en vermaand door het beantwoorden van de vraagen welke haar daarop werden voorgesteld bekende zij openlijk haar snood wanbedrijf.

Zij beledt berouw te hebben en beloofde de vlekken van haar voorig gedrag door eenen heiligen wandel te willen verbeteren en uitwisschen.

Het kind is genaamd Johanna.

Over de vader van het kind Johanna geen enkel woord.

Bron: Trouwboek Almelo

HET ANTWOORD OP DE VRAAG VAN JAN OUDE MUNNINK.

Nijkamp: een Twentse genealogische speurtocht?

Door: Ton Boswerger

Beste lezers,

Laat ik proberen met iets anders in huis te vallen dan direct te beginnen met mijn poging om Jan te helpen met zijn Weerselose vraagstuk.

Voor de een wat korter, voor de ander wat langer maar velen van ons zullen in hun genealogische leven meerdere tot vele malen ooit naar Deurningen, Hengelo, Enschede of Borne zijn gereisd om iets meer te weten te komen over de omstandigheden waarbinnen hun voorouders in Twente zijn geboren, getrouwd, geld hebben verdiend, vader en moeder, opa en oma zijn geworden, overleden zijn en begraven of gecremeerd.

Met het noteren van al deze gegevens vullen wij genealogen een deel van onze vrije tijd. Daarbij hebben we hulpmiddelen ter beschikking, we hoeven niet meer naar de archieven, we doen nu in een dag waar we vroeger weken of misschien wel maanden over deden en we hebben elkaar steeds minder nodig.

Ondanks dat we in deze tijd van digitale stamboomhobby alles via internet denken te kunnen vinden gaat dat ons in Twente niet altijd lukken. Boerderijnamen: vóór Napoleon een geweldige manier om te laten weten van welke boerderij je afkomstig was, tegenwoordig soms een handicap wanneer je er bijna onmogelijk achter kunt komen wie er een van wie was in de Burgerlijke Stand.

Dat overkwam onze jarenlange voorzitter en nog steeds in de afdeling actieve Jan en hij was zo verstandig om zijn probleem te delen met alle leden van Twente via ons gewaardeerde kwartaalblad van de afdeling Nationaal-Twente.

Jan's vraagstuk: Bartus Nijkamp en Geertruij Tenniglo uit of uit de buurt van Weerselo hinderden hem in zijn voortgang naar verdere voorouders. En Jan verbond daar de uitnodiging aan om dit probleem op te lossen en daar voor het volgende kwartaalblad over te schrijven.

En die uitdaging, beste lezer, heb ik aangenomen.

Niet lui maar wel enigszins gemakzuchtig en op basis van goede ervaring in het verleden heb ik Jan's vraagstuk voorgelegd aan de Heemkundevereniging Weerselo.

Daar speelde dit alles zich tenslotte af en ik denk al heel lang en nog steeds dat je zeker met onze hobby zo dicht mogelijk moet zien te komen bij mensen die van een bepaalde streek meer dan gemiddeld studie hebben gemaakt en bereid zijn die kennis met anderen te delen.

Nog niet het hele antwoord maar wel al een aantal veronderstelde in aanmerking komende boerderijnamen werden mij al heel snel toegezonden en daar kon ik wel wat mee. En beste lezer, ik vind dat af en toe best een leuke vrijetijdsbesteding, ook al is het dan niet direct voor mijzelf.

Goed: ik beoefen mijn hobby nog steeds en met heel

veel plezier met behulp van Pro-Gen en de van Weerselo ontvangen gegevens en die van Jan krijgen allemaal in dit bestand een plaats. Nou staan daar van de afgelopen jaren uiteraard al veel meer gegevens in en is er een bestand ontstaan waar ik vooral via de relatietabellen prachtige vergelijkingen mee kan maken. Dus ga ik terug naar Jan's vraagstuk: Bartus zal zijn dagelijkse roepnaam wel geweest zijn en mijnheer pastoor zal hem ongetwijfeld met de Latijnse versie hebben gedoopt. Ook de ambtenaar van de burgerlijke stand gebruikte de deftige en officiële naam en dus moeten we op zoek naar Bernardus Nijkamp in Weerselo. Want zo reislustig waren ze destijds nog niet en dus zoek ik vooral in het begin meestal niet veel verder dan de Twentse plaats waar ze hoogstwaarschijnlijk uit afkomstig zijn. Nu blijkt dat ik in mijn relatietabellen een Bernardus Nijkamp kan koppelen aan diverse Geertruijda's. Uiteraard aan de gemelde Geertruij Tenniglo maar ook aan Geertruij Tinsel, Geertruij Oude Monnick en Geertruij Deiterinck (Deterink). Een bruid dus met maar liefst vier boerderijnamen als achternaam. En in één van de aktes wordt vermeld dat zij ook nog Susanna wordt genoemd. Geweldig en volgens mij typisch Twents zoals Jan ook al veronderstelde: 1 meisje met twee voornamen en vier achternamen.

Goed: deze gegevens staan dus inmiddels allemaal in mijn Pro-Genbestand recht voor mij op de laptop op de hobbytafel. Links daarvan staat nog een oude Windows 7 laptop en die gebruik ik om "wiewaswie" te raadplegen. En ik toets heel eenvoudig in: Nijkamp, bruidegom, Nederland, Overijssel en Weerselo. Blijkbaar voor "wiewaswie" geen moeilijke vraag want ik krijg twee antwoorden. En de eerste blijkt eigenlijk al direct raak: Bernardus Nijkamp, zoon van Jan en Janna Nijkamp, trouwt 8-12-1814 met Geertrui Oude Monnick, dochter van Hendrik Oude Monnick en Geertruida Deterink.

Ik koppel deze informatie vervolgens met de gegevens die ik al uit Weerselo van de heemkunde had ontvangen en stel eigenlijk al heel gauw vast dat dit het door Jan gezochte ouderpaar moet zijn. Natuurlijk, ze hebben ons op een duidelijk boerderijnamendwaaalpoor gezet want resumerend kom ik aan de volgende genealogische varianten:

Bernard's ouders heten Jan en Janna Niekamp/Scholten, zijn bruid Geertrui heet ook Susanna en zij heet behalve Tenniglo ook Tinsel, Oude Monnick en Deiterinck. Om het nog makkelijker te maken waren haar ouders Henricus Tinsel, Tenselink en Oude Monnick en bediende haar moeder Geertruida zich van de voornaam Geze en de achternamen Oude Volmerink, Deterink en Rekers.

Beste lezer, ik hoop dat ik Jan met dit genealogisch gepuzzel een beetje geholpen heb.

Nijkamp: een Twentse genealogische Speurtocht? De oplossing!

Door: Jan Oude Munnink

In TG 3 2019 vroeg ik om hulp rond een probleempje dat ik had rond het hierboven genoemde echtpaar. Heel blij was ik dat er gereageerd was en nog meer over het aantal reacties en de kwaliteit ervan. Gerrit Welberg gaf me een aantal bruikbare tips. Anton Hilgerink leverde een kwartierstaat aan voor de website. Ton Boswerger

wist zelf geen oplossing maar schakelde mevrouw Dini Kamphuis-Senger van de heemkunde Weerselo in. Ook reageerde Rob Stokkers. Zij en Rob kwamen met een oplossing die in hoofdlijnen gelijk is. Hieronder volgt eerst de oplossing van Rob Stokkers:

Herkomst Hendrica Nijkamp (1823-1905)

- Weerselo 8-12-1814 Bernardus Nijkamp, 26 jaar, bouwman, geboren en wonende in Weerselo, z.v. wijlen Jannes Nijkamp en Joanna Nijkamp, woonachtig in Weerselo, en Geertrui Oude Monnink, 32 jaar, spinster, geboren en wonende in Weerselo, d.v. wijlen Hendrik Oude Monnink en Geertruida Deterink, woonachtig in Weerselo
Kerkelijk inzegening 10-12-1814 in de statie Saasveld van Bernardus Nijkamp en Getrudis Tinsel
- Weerselo 24-2-1815 Joannes, z.v. Bernardus Nijkamp, 26 jaar, landbouwer te Dulder, en Geertrui Tinsel
- Weerselo 15-3-1817 Gerrit Jan, z.v. Bernardus Nijkamp, 28 jaar, landbouwer, en Geertruij Tinsel
- Weerselo 27-11-1819 Hendrikus, z.v. Bernardus Nijkamp, 30 jaar, landbouwer te Dulder, en Geertruij Oude Deterink, oud 35 jaar
- Weerselo 14-12-1822 Hendrica, d.v. Bernardus Nijkamp, 35 jaar, landbouwer te Dulder, en Geertruij Tonsel, oud 40 jaar
- Weerselo 24-12-1823 Hendrica, dochter van Bartus Nijkamp, oud 34 jaar, landbouwer te Dulder onder Weerselo, Geertruij Tenniglo, oud 35 jaar, zonder beroep
- Weerselo 28-4-1846 Bernardus Nijkamp, 60 jaar, landbouwer, echtgenoot van Geertrui Tinsel, landbouwster te Weerselo, zoon van Jan Nijkamp en Jenne Scholten, in leven landbouwers te Weerselo, overleden in de buurtschap Dulder huisnr. 101.
Eén van de aangevers is schoonzoon Gerardus Oude Sogtoen, oud 28 jaar!
- Weerselo 2-11-1848 Geertrui Tinsel, 77 jaar, landbouwster, weduwe van Bernardus Nijkamp, dochter van Hendrik Tinsel en Geze Beker, beiden overleden, overleden in de buurtschap Dulder huisnr. 101.
Eén van de aangevers is schoonzoon Gerardus Oude Sogtoen, oud 30 jaar!

Maar het zou niet helemaal correct zijn om de aanvulling van mevrouw Kamphuis-Senger niet te vermelden.

“Eén van de dames in het archief (Heemkunde Weerselo) vond de door André Hottenhuis getranscribeerde parochielijsten uit 1860 van Saasveld.. Bij de naam Nijkamp was met potlood geschreven Tenniglo en Kieft Dieks. Achter Henricus van 3 jaar stond onduidelijk een datum met een jaartal 1857. Stuur ik als bijlage mee. Misschien een aanknopingspunt voor verder zoekwerk. Waarschijnlijk is bij jullie al bekend maar dit zijn enkele variaties op de namen Nijkamp en Tenniglo:

- Huwelijk 8-6-1821 Bartus Nijkamp of Oude Wansink
- Huwelijk 1820 Gerrit Tenniglo en Wilhelmina Kemerink. Bij 2e huwelijk heet hij Gerrit Tinniglo
- Huwelijk 1842 vader van de bruid Nijkamp ook Olde Holtkamp genaamd
- Huwelijk 27 okt.1777 Wilhelmus Vollenbroek alias Tennigloo
- Huwelijk 10 jan. 1763 Joannes Rûsinck et Elizabeth Remelinck in Tenniglo
- Doopsel 29mei 1766 Henrica Rusinck in Tennigloo (Dulderen)
- Doopsel 28 mei 1768 Gerardus Tenniglo int Oude Hollinck
Niekamp of Niecamp of Nikamp”.

N° 32.

Op heden den veertigsten der maand Aprils des jaars
 een duizend acht honderd zes en veertig des morgens te elf ure
 compareerden voor ons Burgemeesters der Gemeente
Weerselo.

Provincie Overijssel, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand Gerardus
Oude Sijtoen oud acht en twintig jaar. Lambertus
Molenaar oud vier en veertig jaar. De werthe Schoone
en de tweede, Nabuurs van den Oudeleders, beide
 landbouwers wonende te Weerselo
 dewelke ons hebben aangegeven, dat Bernardus Nijkamp
 oud zestig jaar landbouwer wettigement van Geertui
Tinsel ten aan al hier van van van van van van
Nijkamps en Jenne Scholten in Quen Land
 den op voord hebbende en overleden te Weerselo,
 Geboren en
 wonende te Weerselo op den acht en twintigsten de dag des
maand te Uyf ure, in het huis staande in de buurt
Schrap Dulder Stimmer Honderd en een.
 overleden is.

Ten gevolge van welke aangave wij dese Akte hebben opgemaakt, dewelke na gedane
 voorlezing is geteekend door ons, en de tweede compareerant Verkle
rende de werthe geen Schraque geleed te hebben.

L. Molenaar

M. W. ...

Waar ging het bij mij fout ? Ik was nogal gefixeerd op de voornaam Bartus en Geertuij Tenniglo. Het huwelijk tussen Bernardus Nijkamp en Geertui Oude Monnik alias Tinsel alias Oude Deterink zat wel in mijn bestand.

Maar ik had niet verwacht dat zij ook nog eens onder de alias Tenniglo zou voorkomen. Genealogie blijft een boeiende hobby en dank aan degenen die mijn blinde vlek weggewerkt hebben !

TG 2019-3 niet ontvangen?

Als u TG 3 niet ontvangen heeft dan kunt u zich voor 15 januari 2020 per mail aanmelden bij Marieken Scholten-Sijses: ngv.twente@sijses.nl (Het e-mailadres secretaris@twente.ngv.nl werkt niet meer.)

(Als u al gereageerd heeft op de oproep via de Nieuwsbrief van 14 november dan u hoeft u dat niet nogmaals te doen.) U ontvangt TG 2019-3 dan samen met TG 2020-1 rond eind maart 2020.

In het Dagblad van het Oosten van zaterdag 29 mei 1976 stond dit verhaal uit 1884 van de reiziger H.W. Heuvel.

Door: Jan Harzevoort

SCHAAPHERDER PROTZMAN ZWIERF OVER DE HEIDE.

Via het Oosteinde van Vriezenveen komen we bij de Schipsloot en het buurtje 't Slot, en gaan we verder dan komen we in de buurtschappen waar in de vorige eeuw ook reeds veel te zien was. Daar verder komt men bij De Pollen, een buurtje van huizen en hutjes op hoogten of pollen. "Zo aardig in het hout". Hij vindt het daar indrukwekkend, een prachtige heide- en veenlandschap.

Als hij daar in het begin van deze eeuw had rondgezworven was hij vast en zeker schaapherder Protzman tegen gekomen met zijn wit gewolde kudde, die altijd trouw bewaakt werd door de gele herdershond. Schaapherder Johan Protzman werd in De Pollen (Vriezenveen) geboren op 26 februari 1849 en overleed ongehuwd op 6 november 1907 in Vriezenveen. Hij was een zoon van de uit Lüderbach (Keurvorstendom Hessen) afkomstige Johann Heinrich Protzmann en diens 2e echtgenote Johanna van 't Rot. Onderwijzer Walmink van de O.L. School op het Oosteinde vereeuwigde schaapherder Johan eens tijdens zijn "gang" met de schapen.

Maar we keren terug naar 1884 en citeren hier en daar het reisverslag uit dat jaar. Heuvel schrijft: Over heiden en venen ziet men heel, heel ver weg naar de eenzame buurten Bruinehaar en Kloosterhaar, aan het eindje van

de wereld, waar geen land meer achter is. Hier en daar liggen in de grote eenzaamheid moerassige veenplassen, die de wolken des hemels weerspiegelen, o.a. de "Zwar-te Plas". De aarde ligt er nog als op de eerste schep-pingsdag. Twee zandruggen lopen vanuit het Duitse deel van het hoog-terras in de venen zuidwaarts en werden allengs door arme boertjes bevolkt, die turf groeven en boekweit teelden op het afgebrande veen, dat zijn de Bruinehaar en de Kloosterhaar (over de grens de Balderhaar).

Op de Kloosterhaar lag nog voor meer dan 3 eeuwen het klooster Sibculo. Omstreeks 1405 werd het gesticht in een schier ondoordringbare wildernis, die door pa-ters en lekenbroeders allengs in een herbergzaam land met vruchtbare hoeven werd herschapen. Te de Striepe, even over de grens, hielden ze een kudde van meer dan 1000 schapen. Er was een voortreffelijke boekverzame-ling (vooral van 1420-1467). Als de prior van Albergen Sibculo bezocht, vergezelde de Abt hem op de terugweg halverwege tot "de Haspel", een stuk bouwland bij Gees-teren. Aan het Oosteinde van Vriezenveen wijst nog de "Paterswal", een paadje naar 't klooster.

In de 17e eeuw zijn de gebouwen voor huizenbouw ge-sloopt. Er zijn nog keldergewelven en men mompelt van onderaardse gangen.

Krijg de kolere !

Door: Jan Oude Munnink

Ook wel krijg de klere. Een niet zo'n fraaie verwensing: kolere of klere is afgeleid van cholera een gevreesde ziekte in Westeuropa tot het einde van de negentiende eeuw.

Het gebrek aan schoon drinkwater was de bron van deze besmettelijke ziekte. Bij bidprentjes denken we op de eerste plaats aan een gedrukte afbeelding met een tekst, die gewijd is aan een overledene. Vroeger werden bij katholieken bidprentjes van dierbaren bewaard in een kerkboek, vaak missaal genoemd. De achterliggende gedachte was om in de stillere momenten van een viering te bidden voor de overledene. Maar de kerkboeken zijn praktisch verdwenen en daarmee ook veel bidprentjes. Maar er zat meer in de kerkboeken: prentjes om aflaten te "verdienen", maar ook om zoals bij het onderstaande prentje om onheil door gebed te voorkomen. Deze type prentjes zit niet in het bestand van de afdeling Nationaal-Twente. Uit de nalatenschap van Jan Willem Berns komt onderstaand prentje. Het is gedrukt door Maison Casterman in Parijs. Aan de achterzijde staat echter ook: Casterman in Tournai (Doornik). Oorspronkelijk was deze drukker gevestigd in Tournai. Tournai ligt in Henegouwen in het Walloonse deel van België, niet ver van de Franse grens.

Vandaar dus de tekst in het Frans. Goed voor de handel als ze verkocht werden: een groot taalgebied. Vrij vertaald is het een gebed om verschoond te blijven "van de

cholera en alle andere ziektes, bliksemingslag en brand". Het lijkt een beetje op een middeltje dat tegen alle kwalen helpt, als je tenminste bidt ! Ook is de bescherming door het gebed gericht op ledematen van de katholieke kerk en de paus. Op de volgende afbeelding (achterzijde van het bidprentje) wordt o.a ook de heilige Rochus aangeroepen en verzocht wordt om te beschermen tegen de cholera, de pest en de plotselinge dood. Helaas vermeldt de drukker geen jaartal op de achterzijde, alleen de datum 7 augustus wordt aangegeven. Dat maakt het dateren dus niet makkelijk.

Een kleine speurtocht* naar J.-B. Ponceau, vicaris generaal leidde er toe dat ik in elk geval kon traceren dat hij in 1879 nog leefde: hij schreef toen brieven aan het Vaticaan. Wat we ook weten is dat er in 1866** in België nog 43.400 doden vielen ten gevolge van cholera. (In Nederland waren er dat 25.000.) In de periode 1881-1896 telde de cholera nog 25.000 slachtoffers in Europa. Ruwweg durf ik dit bidprentje te dateren tussen 1870 en 1910

*Katholiek Documentatie en Onderzoekscentrum Leuven.

** Wikipedia

LOUÉ
SOIT
JÉSUS-CHRIST.

MARIE
A ÉTÉ CONÇUE
SANS PÉCHÉ.

PRIÈRE POUR OBTENIR DE DIEU
D'ÊTRE
PRÉSERVÉ DU CHOLÉRA
ET DE TOUT AUTRE MALHEUR.

Sainte Marie, Mère de Dieu, Vierge Immaculée et conçue sans péché, je vous choisis aujourd'hui pour Dame et Maîtresse de cette maison ; je vous prie par votre Immaculée Conception, d'en éloigner tous les fléaux que nous n'avons que trop mérités par nos péchés. Préservez-la du choléra et autres maladies contagieuses, de la foudre et de l'incendie, des tempêtes, des inondations et des tremblements de terre, de l'invasion des voleurs et des malfaiteurs. Maintenez surtout ses habitants dans l'attachement à la foi, à la Ste Eglise catholique, et à N. S. P. le Pape. Bénissez-nous, ô Vierge Sainte, protégez-

O saint Joseph! chaste Epoux de Marie Immaculée, et *notre Bon et Bien-Aimé Père*, par les mérites de vos sept douleurs et de vos sept allégresses, venez à notre secours, maintenant et à l'heure de notre mort. Ainsi soit-il.

Saints Anges et Archanges, saint Michel, saint Gabriel, saint Raphael et tous nos bons Anges Gardiens, défendez-nous, gardez-nous, priez pour nous et bénissez-nous.

O glorieux saint Roch! nous vous en prions, intercédez en notre faveur auprès de la miséricorde divine, afin que nous soyons tous préservés du choléra, de la peste, et de la mort subite.

Imprimatur. Tornaci, 7 Augusti. J.-B. PONCEAU, Vic.-Gen.

Agenda 2020:

- januari: geen bijeenkomst
- 8 februari: Will Schackmann: Maatschappij van Weldadigheid
- 14 maart: Gerrit Welberg: Het markeboek Dulder.
- 11 april: Hennie Kok: Sociale onrust in Twente door de dienstplicht (1811-1820)
- 9 mei: Bert Jan Flim: Joodse kinderonderduik 1942-1945

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.

Bibliotheek en andere diensten:

Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik

Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Werkgroep Nationaal-Twente

(Opvolger van de afdeling Twente, opgericht 1984.)

Het gebied omvat de volgende gemeenten:

Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede, Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo, Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen, Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente Bathmen.

Afdelingswebsite:

twe.ngv-afdelingen.nl

Afdelingsbestuur en functionarissen:

Voorzitter

Arie van Herk

E-Mail: voorzitter-nat@ngv.nl

Leden van de activiteitencommissie Nationaal Twente

Lid en secretaris

vacature

Lid en penningmeester

Ben Lenferink

E-mail: b.lenferink@lentifa.nl

Lid en coördinator Twente Genealogisch/Lezingen

Jan Oude Munnink

Telefoon: 0541-511774

E-mail: koppelboer@caiway.nl

Lid en Genealogisch correspondent/organisatie

Twentse Voorouderdag

Anton Hilgerink

Telefoon: 053-4765253

E-mail: correspondent@home.nl

Lid en eindredacteur Twente Genealogisch (TG)

Mw Hennie Scholten

Telefoon 0548-615164

E-mail: hennie.scholten@home.nl

Lid en cursussen

Hans Souverijn

E-mail: hans.souverijn@ziggo.nl

Verzending Twente Genealogisch (TG)

Corrie van der Beek

E-mail: cjbeek1@gmail.com

Webmaster

Marieken Scholten-Sijsses

E-mail: ngv.twente@sijsses.nl

Kopij Twente Genealogisch

De redactie behoudt zich het recht voor om bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/na overleg met de auteur.

Twente Genealogisch verschijnen

Bij voldoende kopij verschijnt TG vier keer per jaar rond het einde van elk kwartaal.

Bezorging Twente Genealogisch

Voor de bezorging van Twente Genealogisch kunt u contact opnemen met mevrouw Corrie van der Beek.

Twente Genealogisch wordt gratis toegezonden aan de leden van Nationaal Twente en aan leden van andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap zijn aangegaan.

Abonnement

Wilt u een abonnement op dit blad, dan zijn de kosten € 12,50. U kunt zich aanmelden bij de heer B. Lenferink.

Publicatie

Het in dit contactblad gepubliceerde mag slechts worden overgenomen met schriftelijke toestemming van de auteurs.

Adreswijzigingen

Adreswijzigingen, opgave nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het e-mailadres:

ledenadministratie@ngv.nl

of per post naar NGV- ledenadministratie,

Postbus 50,3989 CB Bunnik.

redactie, de schrijver en vermelding van de bron:

Twente Genealogisch ISSN 138-0787.

Watermolen Lage (D)

Door: Jan Oude Munnink

Lage is een dorpje in de gemeente Neuenhaus met ongeveer 1050 inwoners in de Duitse Graftschaf Bentheim in de deelstaat Niedersachsen. Vanuit Ootmarsum ligt het ongeveer 5 kilometer over de grens. In de periode van 1648 tot 1806 was Lage een "Heerlijkheid" met een gebied van 630 ha. Lage was "vergeten" bij de Vrede van Westfalen. De naam "Heerlijkheid" duidt op een bijzondere staatsvorm: Lage hoorde niet bij Nederland en ook niet bij Duitsland. De heren van Twickel die sinds 1642 eigenaar zijn van Lage, hebben zich voortdurend en met succes sterk gemaakt om deze heerlijkheid onafhankelijk te laten blijven. De macht van Twickel was groot. Ze had het recht tot 1978 om de dominee te benoemen en betaalde ook zijn salaris. In de kerk werd Nederlands gezongen en de Nederlandse Statenbijbel werd gebruikt. Ook na 1978 bleven de kerkgangers de teksten van de Nederlandse psalmen zingen. In de periode van de Tachtigjarige Oorlog koos Lage voor de Spaanse zijde. Dat blijkt achteraf gezien een verkeerde keuze te zijn geweest. De Spaanse troepen werden waarschijnlijk slecht betaald en plunderden tot in Friesland: Lage werd een roversnest. De Staatse troepen bliezen het kasteel, het zogenaamde Huis ter Lage, op. (Dat gebeurde door Casper van Eeuwsom in opdracht van Ernst Casimir van Nassau-Dietz, die Oldenzaal belegerde, op 16 juli 1626.) Tijdens het beleg van Lage waren er ongeveer tweehonderd Spaanse huurlingen gelegerd. Zij mochten vertrekken met een mondvul kogels en hun vaandels. In de burcht waren ook de beheerder Wilhelm von Kettler en zijn familie aanwezig. Hij verliet de burcht met vijftien wagens aan bezittingen. Na hun vertrek werd de burcht waarin veel kruit aanwezig was opgeblazen. Het kasteel is nooit herbouwd, wel zijn de ruïnes nog aanwezig. Na het opblazen van het Huis te Lage kwam het in het bezit van de Staten van Overijssel. Na het Congres van Wenen 1814-1815 viel Lage onder het koninkrijk Hannover in de Graftschaf Bentheim.

De watermolen wordt voor het eerst vermeld in het jaar 1270. Johan van Raesfelt tot Twickel, landdrost van Twente, wordt in 1642 eigenaar van Lage en daardoor ook van de watermolen. Hij kocht Lage voor 33.000 gulden. Zijn zoon Adolf Hendrik geeft opdracht in 1677 om de huidige molen te herbouwen. Uiteraard is er in de loop van de eeuwen gerestaureerd, de meest recente dateert van 1972. Het type watermolen is een z.g. onderslagmolen. De molen heeft twee raderen, één voor de graanmolen en de andere voor de oliemolen. Lage werd pas in 1925 op het elektriciteitsnet aangesloten. Tussen pakweg 1914 en 1925 verzorgde de molen de elektriciteit. Elke tweede zaterdag van de maand is er een maaldag. Ook heden ten dage is Twickel eigenaar van de molen en bezit er een landgoed met o.a. boerderijen. In totaal ongeveer 225 hectare. In de periode 1929-1931 werd de Dinkel omgeleid om overstromingen te voorkomen, maar daardoor heeft de molen ook minder wateraanvoer. Er werd een dieselmotor geïnstalleerd om de stenen te kunnen aandrijven. De molen wordt gevoed met het water uit de oorspronkelijke loop van de Dinkel, de Alte Dinkel. De korenmolen was in bedrijf tot 1957, het overlijdensjaar van de laatste molenaar Jan Hoedt. De SGWT heeft als nummer 16 de dvd Graftschaf Bentheim en Kreis Emsland uitgegeven met genealogische bronnen uitgegeven waarop veel gegevens uit Lage te vinden zijn. Rond Lage is het overigens mooi wandelen en fietsen. Vanaf de kerk is er een gemarkeerde wandelroute van 1,5km. Eveneens vanaf de kerk is er een fietsroute van ca 25 km door het grensgebied van Lage en Brecklenkamp. Informatie hierover: Fietsen met Twickel. In de Oude Blasiuskerk in Delden kunt u de "Herrensitz" afkomstig uit de kerk van Lage bekijken. Deze werd in 1977 bij de renovatie van de kerk in Lage naar Delden verplaatst..

Copyright foto Jan Oude Munnink

	<p>Port Betaald Port Payé Pays-Bas</p>	<p>Retouradres: Anjelier 7 7621 AK Borne</p>
--	--	--